

Barbora Padrtová, Zuzana Trávníčková

Region Arktidy: aspekty politicko- bezpečnostní, ekonomické a vědecko-výzkumné

ABSTRAKT

Celosvětový zájem o Arktidu od počátku 21. století výrazně vzrostl. Zároveň s tím i stoupá její důležitost a geostrategický význam. S postupujícími klimatickými změnami prochází region Arktidy dynamickým vývojem, který s sebou přináší celou řadu nových výzkumných a ekonomických možností, zároveň bezpečnostních rizik a výzev. Česká republika nemá v současné době životní politické nebo ekonomické zájmy v Arktidě. Nicméně zapojení do mezinárodní spolupráce v této oblasti je důležitým faktorem pozitivně ovlivňující národní bezpečnost a mezinárodní postavení ČR, a to zejména v rámci struktur EU a NATO. Kromě toho, v Arktidě se střetávají zájmy světových mocností (včetně českých

spojenců v Alianci), které mají přímý a nepřímý dopad na bezpečnost v Evropě a potažmo v ČR. Zájmem České republiky je nezůstat stranou tohoto vývoje a rozvíjet angažovanost v regionu.

Předkládaná VÝZKUMNÁ ZPRÁVA vychází z identifikované výzkumné potřeby Ministerstva zahraničních věcí ČR. Cílem analýzy je získání poznatků, na základě kterých je formulováno šest dlouhodobých a tři krátkodobá doporučení pro rozhodování státní správy v oblasti mezinárodních vztahů a zahraniční politiky ČR. VÝZKUMNÁ ZPRÁVA tak přispívá k aktivnějšímu podílu ČR na formování arktické politiky na evropské i globální úrovni. Zároveň, slouží pro kvalifikované rozhodování v politických, ekonomických a mezinárodněprávních otázkách Arktidy, zvýšení důležitosti a prestiže ČR a směřování dalšího vědeckého bádání v regionu.

VÝZKUMNÁ ZPRÁVA definuje Arktidu, analyzuje současný stav a základní principy fungování arktického režimu. Následně jsou zkoumané politiky jednotlivých klíčových aktérů – osm arktických států (Dánsko, Finsko, Island, Kanada, Norsko, Rusko, Švédsko a USA), kteří působí v arktickém regionu a podílejí se na jeho správě a řízení. Kromě toho jsou do analýzy zahrnuti další čtyři relevantní aktéři (Arktická rada, Evropská unie, NATO a Čína), kteří se podílejí na formování politiky v Arktidě.

Autorský tým děkuje zaměstnancům Ministerstva zahraničních věcí České republiky za odborné konzultace a cenné připomínky při tvorbě výzkumné zprávy.

Tato výzkumná zpráva je výsledkem aplikovaného výzkumu Ústavu mezinárodních vztahů, v.v.i., pro Ministerstvo zahraničních věcí České republiky (MZV) v rámci projektu TAČR BETA TB050MZV500 *Region Arktidy: aspekty politicko-bezpečnostní, ekonomické a vědecko-výzkumné*.

Obsah

Úvod	4
1. Vymezení regionu Arktidy	7
1.1. Vymezení regionu	7
1.2. Režim	8
1.3. Sektorové uspořádání arktických výzev	14
2. Klíčoví státní aktéři a jejich politiky v Arktidě.....	22
2.1. Dánsko	22
2.2. Kanada	27
2.3. Norsko.....	31
2.4. Rusko	32
2.5. Spojené státy americké	36
2.6. Island.....	38
2.7. Finsko.....	40
2.8. Švédsko	41
3. Další relevantní aktéři	45
3.1. Arktická rada.....	45
3.2. Evropská unie	48
3.3. NATO.....	54
3.4. Čínská lidová republika	57
4. Český arktický výzkum: Instituce a aktivity	63
4.1. Instituce zabývající se polárním výzkumem v ČR	63
4.2. České aktivity v Arktidě	64
5. Zájmy a cíle ČR v region Arktidy, doporučení pro českou zahraniční politiku ...	68
5.1. Všeobecné české zájmy v Arktidě.....	68
5.2. Konkrétní cíle ČR v Arktidě	69
5.3. Doporučení pro tvorbu české politiky v Arktidě.....	69
5.4. Tři dodatečná doporučení v krátkodobém horizontu	71
Závěr	73
Resumé v anglickém jazyce	75
Seznam zkratk.....	77
Seznam grafů, map a tabulek	79
Informace o autorech	80

Úvod

V období studené války byla oblast Arktidy považována za geostrategické a geopolitické hřiště pro Spojené státy a Sovětský svaz, kdy se vojenské bombardéry a jaderné ponorky obou soupeřů mohly pohybovat v zamrzlé oblasti Severního ledového oceánu bez větší možnosti detekce druhou stranou. V té době byl region „zmrzlý“ nejen klimaticky, ale i politicky. Po rozpadu Sovětského svazu a skončení jaderného závodění arktická oblast podstatně ztratila na důležitosti. Od počátku 21. století však mezinárodní pozornost a celosvětový zájem o nejsevernějších oblast zeměkoule opět vzrůstá a tím současně stoupá i geostrategický význam Arktidy. Oblast dálného severu se rychle mění jak z hlediska životního prostředí, tak i v geoekonomickém a geopolitickém pohledu. Globální změny klimatu jsou rok od roku viditelnější a právě v arktické oblasti nejintenzivnější. Změny klimatických podmínek v arktické oblasti otevírají celou řadu nových výzkumných a ekonomických možností, zároveň sebou přinášejí bezpečnostní a strategické výzvy. V důsledku tání ledu se začaly objevovat možnosti Arktidy jako potenciální nové energetické provincie (převážně těžba ropy a zemního plynu) nebo nového Suezského kanálu z hlediska otevírání nových globálních námořních tras z Evropy do Asie a Ameriky. Tyto „vize“ se ovšem ukázaly jako přespříliš optimistické, protože společně s nimi využívání Arktidy ovlivňuje a bude ovlivňovat i řada jiných aspektů; ceny ropy, přírodní překážky (např. „icing“ – námrazy na lodích), zájem a ochota investovat do výzkumu a rozvoje nových technologií v nestabilním prostředí, nedostatek infrastruktury apod.

Arktidu je možné považovat za region, kde spolupráce mezi jednotlivými státy probíhá v menší nebo větší míře nepřetržitě od konce studené války. Veškeré spory byly doposud řešeny prostřednictvím diplomacie a mezinárodního práva. Bez ohledu na dramatický obraz, který Arktidě hojně přisuzují média, jedná se o region s minimálními až žádnými konflikty mezi jednotlivými hráči. Ilustrativním příkladem je dohoda o určení výsostných vod v Barentsově moři, uzavřená mezi Ruskem a Norskem v roce 2010. Současně však s narůstající ekonomickou a strategickou důležitostí regionu můžeme očekávat stále důraznější uplatňování suverénních státních zájmů a tím pádem možný nárůst napětí v regionu. Nicméně, za předpokladu, že by se současné trendy radikálně nezměnily, je možné tvrdit, že vojenský konflikt v Arktidě nehrozí.

Pro všechny lídry arktických zemí je prioritou zabránit významné izolaci Ruska. Z toho důvodu se dlouhodobě snažili zapojit Moskvu do debaty o arktických záležitostech a tím vytvořit stabilní platformu pro spolupráci v různých sférách. Nicméně, spolupráce mezi Ruskem a ostatními arktickými státy byla narušena v roce 2014, kdy Rusko porušilo mezinárodní právo a nelegálně obsadilo ukrajinský Krym. Probíhající ozbrojený konflikt na Ukrajině tak podkopával vnímání Ruska jako spolehlivého

partnera v očích západních zemí. Ačkoliv v jednotlivých členských státech Aliance existují různé představy o zahraniční politice Kremlu, panuje v NATO obecná shoda o protiprávnosti a odsouzení ruských vojenských aktivit na Ukrajině. Od léta 2014 NATO pozastavilo veškerou oficiální spolupráci s Kremlem. Toto strategické rozhodnutí bude mít značně negativní dopad na ruské postavení v Arktidě a udržení spolupráce tak představuje velkou výzvu.

Situace je navíc komplikovaná tím, že v praxi není možné oddělit spolupráci s Ruskem v Arktidě od spolupráce s Ruskem v ostatních oblastech. Faktem zůstává, že Arktida je jediným strategicky důležitým regionem, kde Moskva dodržuje mezinárodně uznávané hranice a status quo (na rozdíl od Ukrajiny či Gruzie). Kromě toho také všechny ruské nároky na územní expanzi v Arktidě byly doposud řešeny pomocí nástrojů mezinárodního práva. Důvodem je současný status quo, který je pro Moskvu nejvýhodnější a v ruském zájmu není jakýkoliv druh vojenského konfliktu na severu. Nicméně otázkou zůstává, zda Kreml bude také respektovat hranice stanovené mezinárodním právem, jakmile pro něj status quo přestane být výhodným.

I přesto, že je nerealistické oddělovat Arktidu od vývoje globálního bezpečnostního prostředí, může tento region sloužit jako vzorová laboratoř spolupráce. Pozitivním aspektem spolupráce v Arktidě je, že není třeba zakládat nové komunikační kanály. Západní země mohou využívat již osvědčené a zavedené kanály pro udržení dialogu s Ruskem. Klíčovou a zatím nejlépe fungující platformou pro spolupráci v regionu je Arktická rada (*Arctic Council*, AR), díky které došlo k realizaci několika úspěšných iniciativ. Byl vytvořen plán pro prevenci ropných havárií a odstraňování ropných skvrn nebo založena Arktická hospodářská rada (*Arctic Economic Council*, AEC) v roce 2015. Dalším výsledkem úspěšné arktické spolupráce byl vznik Fóra arktické pobřežní stráže (ACGF) koncem října 2015.

Předkládaná výzkumná zpráva nabízí hloubkovou analýzu jednotlivých politik klíčových aktérů, kteří působí v regionu Arktidy a podílejí se na jeho správě a řízení. Cílem výzkumné zprávy je zároveň připravit sadu doporučení pro českou zahraniční politiku, které vyplývají z analýzy. Do analýzy byly zahrnuty tři rozdílné, nicméně vzájemně propojené aspekty – politický, ekonomický a mezinárodněprávní. Vzhledem k rozsahu a zaměření výzkumu vychází předložený text jak z primárních zdrojů dat a informací (relevantní dokumenty klíčových aktérů – jejich anglické verze, případně oficiální překlady do anglického jazyka), tak i sekundárních zdrojů (vybrané expertní analýzy předních odborníků na mezinárodní právo, geopolitiku, ekonomiku) a případně dalších relevantních zdrojů. Analýza také vychází z rozhovorů členů výzkumného týmu s předními odborníky na dané téma během jejich nedávných pracovních cest do arktických zemí a Číny.

V první části jsou představeny různé definice Arktidy a současný stav a základní principy fungování arktického režimu. Dále jsou uvedeny východiska a sektory, v rámci kterých byly politiky jednotlivých aktérů zkoumány. V druhé části se výzkumná zpráva zabývá analýzou politik primárních státních aktérů – osmi arktických států, členů Arktické rady (Dánsko, Finsko, Island, Kanada, Norsko, Rusko, Švédsko a USA). Prostřednictvím doktrín a oficiálních dokumentů mapující jejich politiku v Arktidě jsou identifikovány a analyzovány klíčové tematické oblasti a přístup jednotlivých aktérů k nim, včetně toho, jak významně jednotlivé oblasti sami aktéři/státy vnímají. Následně se výzkumná zpráva ve třetí části věnuje analýze dalších čtyř relevantních aktérů podílejících se na formování politiky v Arktidě – Arktické radě (hlavnímu mezinárodnímu fóru pro řešení problematických otázek), Evropské unii, NATO a Číně. Čínská lidová republika se v posledních letech snaží o výraznější zapojení do rozvoje regionu a využití různorodých možností, které region nabízí, jako je např. obchodní doprava přes Severní ledový oceán. Ve čtvrté části jsou představeny a zhodnoceny aktivity ČR v Arktidě. A konečně poslední část tvoří klíčová doporučení pro státní správu ČR, jakým způsobem se aktivněji zapojit do rozvoje Arktidy s návrhem zapojení se do Arktické rady jako pozorovatel, popř. vytvoření české strategie pro Arktidu. Zprávu uzavírá shrnutí v českém a anglickém jazyce.

Předkládaný materiál vychází z identifikované výzkumné potřeby orgánů státní správy (Ministerstva zahraničních věcí ČR), která souvisí s řešením aktuálních otázek zahraniční politiky. S postupujícími klimatickými změnami prochází region Arktidy dynamickým vývojem, stává se místem střetů i spolupráce relevantních aktérů. Je v zájmu české zahraniční politiky nezůstat stranou tohoto vývoje a dobře zužitkovat stávající (omezené) zdroje. Cílem projektu je získání nových poznatků směřujících k formulaci doporučení pro rozhodování státní správy v oblasti mezinárodních vztahů a zahraniční politiky ČR.

Interní, analytický materiál slouží jako podklad pro formulaci politik teritoriálních (AMER, ASIE, OJVE, OSVE), resp. funkčních (multilaterálních) (OBP, SZBP, SBM) odborů MZV, popř. dalších institucí státní správy – Ministerstva obrany ČR, Ministerstva životního prostředí ČR, Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR, Ministerstva průmyslu a obchodu ČR, Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR, Hospodářské komory i akademických institucí. Výzkumná zpráva bude podkladem pro rozhodování státní správy v oblasti zahraniční politiky a tím přispívá k aktivnějšímu podílu ČR na formování arktické politiky na evropské i globální úrovni. Umožní kvalifikované rozhodování v politických, ekonomických a mezinárodněprávních otázkách ve vztahu k Arktidě, zvýšení prestiže ČR a směřování dalšího vědeckého bádání v regionu.

1. Vymezení regionu Arktidy

1.1. Vymezení regionu

Zahraničněpolitická praxe i teorie nabízí několik definic arktické oblasti, žádná z nich ale není právně závazná a jednoznačně akceptovaná. Za Arktidu je možné považovat 1) celé území severně od polárního kruhu (přibližně 66° a 33' severní šířky);¹ 2) oblasti na severní polokouli bez vzpřímeného stromového porostu; 3) oblasti na severní polokouli, kde průměrná denní teplota nejteplejšího měsíce nepřesahuje 10° Celsia.

Arktická oblast je tvořena Severním ledovým oceánem (z velké části trvale zamrzlým) a přilehlými suverénními státy. Z hlediska mezinárodního práva představuje většinu Severního ledového oceánu mezinárodní prostor, nespádající pod suverenitu žádného státu. Nehostinné počasí v Arktidě a další environmentální specifika zásadně omezily lidskou činnost a osídlení regionu. Arktida je jednou z nejřidčeji osídlených oblastí na světě, s několika kočovnými komunitami a velmi nízkým počtem velkých měst a obcí.²

Politicky je Arktida definována na základě správních oblastí osmi arktických států.³ Klíčových je pět přímořských států tzv. „Arctic Rim“ (tzv. skupina A5), které hraničí se Severním ledovým oceánem, a tři tzv. subarktické státy – Island, Švédsko a Finsko (dohromady s A5 tvoří tzv. A8). K „Arctic Rim“ státům patří – Dánsko (v zastoupení Grónska a Faerských ostrovů), Kanada (Northwest Territories, Nunavut, Yukon), Norsko, Rusko a Spojené státy americké (Aljaška).

Arktida je oblastí s nízkým, ale potenciálně rostoucím politickým napětím. Jednotlivé arktické státy formulovaly své národní zájmy v regionu a vydaly řadu strategií a prohlášení. Tyto dokumenty se převážně týkají civilních oblastí mezinárodních vztahů, jako je hospodářský rozvoj, doprava, správa a ochrana životního prostředí a lidského života a mezinárodní spolupráce. V řadě otázek, zejména pokud jde o ochranu životního prostředí, bezpečnost námořního provozu nebo některé územní nároky, arktické státy spolupracují (především na úrovni Arktické rady) nebo využívají mnohostranných mezinárodněprávních mechanismů (např. UNCLOS). Z hlediska správy arktických oblastí je důležité zdůraznit, že přestože existuje několik mezinárodních orgánů pro správu a spolupráci regionu, jsou to samy arktické státy a

¹ Severní polární kruh je imaginární rovnoběžka, jejíž pozice není pevně daná a pohybuje se přibližně mezi 66° a 32' a 66° a 34' severní šířky.

² LARSEN, Joan Nymand, FONDAHL, Gail. *Arctic Human Development Report: Regional Processes and Global Linkages*. 2015.[online]. 2016 [cit. 2016-11-29]. Dostupné z: <http://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:788965/FULLTEXT03.pdf>.

³ Tamtéž.

především pětice pobřežních států, které jsou hlavními aktéry v regionu a zároveň důležitým zdrojem regionální politické a sociální stability.

1.2. Režim

Na rozdíl od Antarktidy není Arktida pevninou (kontinentem) a tomu odpovídá i zcela odlišné pojetí arktického režimu, pokud jde o suverenitu a způsob správy oblasti. Antarktický režim se opírá o tzv. Antarktický smluvní systém, který prostřednictvím závazných mezinárodních smluv pevně zakotvuje pravidla řízení a využívání Antarktidy jako tzv. mezinárodního prostoru (ve kterém platí zákaz přivlastnění, územní nároky vznesené před přijetím *Smlouvy o Antarktidě* v roce 1959 jsou označovány jako zmrazené, při dodržení zavedených pravidel mohou Antarktidu využívat všechny státy).⁴ Naproti tomu v arktické oblasti vykonávají plnou svrchovanost arktické pobřežní státy, které své nároky (jak na moře, tak na kontinentální šelf) opírají o platné mořské právo (zejména o platnou *Úmluvu OSN o mořském právu* a jí odpovídající obyčejové právo). Návrhy na vypracování a přijetí tzv. Arktické smlouvy, jež by na oblast kolem Severního pólu přenesla principy osvědčené na Jihu, nejsou výjimečné, ale obvykle jsou rázně omítnuty s ohledem na zásadní rozdíl v mezinárodně-vztahovém postavení obou regionů.

I přesto ale existuje řada závazných mezinárodních smluv, které na arktickou oblast dopadají a společně s měkkým právem a zavedenou institucionální strukturou vytvářejí dohromady arktický (mezinárodní) režim.⁵ Zatímco se ale na tvorbě a formování antarktického režimu podílí relativně otevřený okruh států (*Smlouva o Antarktidě* je v souladu se svým čl. XIII odst. 1 otevřena k přístupu všem členům OSN a dalším státům), hlavní slovo při tvorbě a tvarování arktického režimu má uzavřená skupina pěti (A5) nebo osmi arktických států (A8).

⁴ V roce 2016 si mezinárodní společenství připomnělo 50 let od vstupu v platnost *Smlouvy o Antarktidě* (23. června 1961). Za tu dobu se významně rozrostl počet smluvních stran (z původních 12 na 53, z toho 29 s tzv. konzultativním statutem) a na základech *Smlouvy o Antarktidě* byl vybudován Antarktický smluvní systém. Kromě smlouvy z roku 1959 jej tvoří další závazné dokumenty (*Madridský protokol o ochraně životního prostředí Antarktidy* z roku 1991, *Úmluva o zachování antarktických tuleňů* z roku 1972, *Úmluva o zachování antarktických mořských živých zdrojů* z roku 1980) a rozhodnutí, přijímaná na každoročních Konzultativních schůzkách smluvních stran *Smlouvy o Antarktidě*.

⁵ Zatímco níže zmíněná kodaňská škola umožňuje uchopit arktickou problematiku v dynamické perspektivě s důrazem na bezpečnost, teorie mezinárodních režimů (především práce S. D. Krasnera a O. Younga) umožňují vysvětlit dosavadní vývoj v oblasti a základní principy jeho organizace. Mezinárodní režim je definován jako „soubor implicitních nebo explicitních zásad, norem, pravidel a způsobů rozhodování, kolem kterých se sbíhají očekávání jednotlivých aktérů v dané oblasti mezinárodních vztahů“. KRASNER, S. D. (ed). *International Regimes*. Ithaca: Cornell University Press, 1983, s. 2; podobně YOUNG, O. R. *The Rise and Fall of International Regimes*. *International Organisation*, 1982, Vol. 36, No. 2, s. 277.

Kromě vícestranných mezinárodních smluv uzavřených mezi A5 nebo A8 hrají v arktickém smluvním režimu velkou roli i bilaterální smlouvy (řešící zejména územní otázky), jiné vícestranné smlouvy a vybrané mnohostranné mezinárodní smlouvy (především Úmluva OSN o mořském právu a univerzální dohody o životním prostředí). Řada významných otázek je upravena deklaracemi přijímanými na pravidelných setkáních arktických států a jinými formami „soft law“. Vzhledem k svrchovanosti arktických států nad podstatnou částí oblasti nelze opominout ani unilaterální projevy regulace (vnitrostátní normy jednotlivých států a jejich deklarované arktické strategie).

Zvláštní roli při formování arktického režimu sehrála, a vlastně dodnes hraje, problematika ochrany životního prostředí. Potřeba dohodnout se na spolupráci při ochraně životního prostředí byla původním podnětem pro rozvoj spolupráce v Arktidě. Po dvouletém vyjednávání přijala arktická osmička v červnu 1991 ve finském Rovaniemi **Strategii ochrany životního prostředí Arktidy (AEPS)**, kterou považujeme za výchozí okamžik dnešního arktického environmentálního režimu. V roce 1996 pak dochází k institucionalizaci režimu, když je na setkání arktických států v Ottawě založena Arktická rada. Každé dva roky se uskutečňuje setkání členů Arktické rady na ministerské úrovni a přijímané deklarace rozvíjejí arktickou spolupráci po obsahové a pozvolna také po formální stránce. Na ministerském zasedání Arktické rady v grónském městě Nuuk v roce 2011 byl zřízen stálý Sekretariát Arktické rady.

Na nedávných zasedáních získala spolupráce arktických států nový rozměr, a to díky přijatým mezinárodním smlouvám. Na zasedání v Nuuk (2011) byla schválena **Dohoda o spolupráci vzdušných a námořních pátracích a záchranných sil v Arktidě**,⁶ na zasedání v Kiruně (2013) pak **Dohoda o připravenosti, reakceschopnosti a spolupráci v otázce ropného znečišťování v Arktidě**.⁷ Jde o první (formálně perfektní) mezinárodní dohody přijaté na úrovni Arktické rady.

⁶ Dohoda o spolupráci vzdušných a námořních pátracích a záchranných sil v Arktidě z května 2011 (Agreement on Cooperation on Aeronautical and Maritime Search and Rescue in the Arctic, zkráceně SAR) je inspirována Chicagskou úmluvou o mezinárodním civilním letectví (1944) a Mezinárodní úmluvou o námořním pátrání a záchraně (1979). Součástí dohody je rozdělení arktické oblasti mezi osm členů Rady. Jde ale o účelové vymezení, smluvní stát nese odpovědnost za provádění záchranných akcí ve svém teritoriu, rozdělení použité v dohodě se nijak nedotýká svrchovanosti jednotlivých států (čl. 3 odst. 2 Dohody).

⁷ Dohoda je inspirována univerzální úpravou vytvořenou na úrovni Mezinárodní námořní organizace – Úmluvou o připravenosti, reakceschopnosti a spolupráci v otázce ropného znečišťování z roku 1990. Úmluva ukládá smluvním stranám, aby zajistily, že všechny lodě plující pod jejich vlajkou mají vypracovány plány pro případ ropné havárie, a zakotvuje informační povinnost v případech ropných nehod. Arktická verze Úmluvy (Agreement on cooperation on marine oil pollution, preparedness and response in the Arctic) obsahuje řadu povinností, např. udržovat národní systém reakce na ropné znečištění, poskytovat informace o haváriích, monitorovat havárie. Jak ovšem upozornila ještě před jejím přijetím organizace Greenpeace, jde o vágní text, ve kterém chybí jakákoliv zmínka o

Nejedná se ovšem o zdaleka první závaznou úpravu platnou v Arktidě. Již v roce 1973 byla v Oslu sjednána **Dohoda o ochraně ledních medvědů**, která zavazuje pět pobřežních arktických států a až do roku 2011 si udržovala postavení jediné smlouvy, kterou Rusko, USA, Kanada, Norsko a Dánsko upravily specifickou oblast svého působení v Arktidě. Bohatý je seznam bilaterálních a vícestranné dohody o ochraně jiných druhů zvířat a jejich životního prostředí. Již od roku 1916 platí bilaterální britsko-americká dohoda, která poskytuje ochranu stěhovavým ptákům na území USA a Kanady. V roce 1987 byla mezi USA a Kanadou sjednána dohoda o ochraně arktických sobů karibu. Od roku 1911 do roku 1984, kdy americký Senát odmítl její prodloužení, platila také čtyřstranná dohoda o ochraně kožešinových tuleňů, sjednaná mezi USA, Velkou Británií, Japonskem a Ruskem (SSSR). Na arktickou oblast dopadá také řada dalších smluv s nevyhraněnou územní působností (např. CITES).⁸ Všechny osm arktických států ratifikovalo také Rámcovou úmluvu OSN o změně klimatu (1992). Všechny země A8 podepsaly Pařížskou dohodu o klimatu z 12. prosince 2015, kromě Ruska ji i ratifikovaly nebo akceptovaly (nebo ratifikovat budou – týká se členů EU).⁹

Vedle environmentální problematiky dopadají mezinárodní smlouvy také na úpravu a řešení územních nároků a limitů ekonomické činnosti v arktické oblasti. Zásadní význam pro vztahy v oblasti má *Úmluva OSN o mořském právu* z roku 1982 (UNCLOS).¹⁰ V souladu s UNCLOS (resp. obsahově korespondujícími pravidly obyčejového práva) vyhláší pět přímořských arktických států do vzdálenosti 200 námořních mil (cca 370 km) od svých pobřežních vod tzv. výlučnou ekonomickou zónu (EEZ). Jak judikoval Mezinárodní soudní dvůr,¹¹ hranice 200 n. m. vyměřovaná

odpovědnosti za řešení havárií, odstraňování jejich následků, a nemá v podstatě žádný praktický přínos. Smlouva dosud nevstoupila v platnost.

⁸ Dále také *Stockholmská úmluva o perzistentních organických polutantech* z roku 2001, *Úmluva o biologické rozmanitosti* z roku 1992, *Bonnská úmluva o ochraně stěhovavých druhů volně žijících živočichů* z roku 1979, *Dohoda o ochraně africko-euroasijských stěhovavých vodních ptáků* z roku 1995, *Ramsarská úmluva o mokřadech* z roku 1971, *Úmluva o zabránění znečišťování z lodí* a *Úmluva o zabránění znečišťování skládkou odpadů* z roku 1972, *Úmluva OSN o přeshraničním znečišťování ovzduší* z roku 1979 včetně návazných protokolů, *Vídeňská úmluva o ochraně ozónové vrstvy* z roku 1985 a *Montrealský protokol* z roku 1987.

⁹ *Paris Agreement – Status of Ratification* [online]. [cit. 2016-11-29]. Dostupné z: http://unfccc.int/paris_agreement/items/9444.php.

¹⁰ Tuto komplexní a obsáhlou úpravu dosud akceptovalo 166 států, mezi nimiž ovšem chybí významný arktický aktér – Spojené státy americké. Ve vztahu k arktickým vodám se ale americký postoj vůči UNCLOS nezdá být problémem či překážkou pro aplikaci Úmluvy. Na pozvání dánského ministra zahraničních věcí a grónského premiéra se v grónském městě Ilulissat v květnu 2008 setkali zástupci pěti arktických pobřežních států a přijali deklaraci, ve které mimo jiné vyjadřují svou oddanost současnému mořskému právu a potvrzují jeho použitelnost na delimitaci vnějších hranic kontinentálního šelfu v Arktickém oceánu.

¹¹ RIESENBERG, David P. Recent Jurisprudence Addressing Maritime Delimitation Beyond 200 Nautical Miles from the Coast. *Insights* [online]. 2014, 18 (21) [cit. 2016-11-29]. Dostupné z: <https://www.asil.org/insights/volume/18/issue/21/recent-jurisprudence-addressing-maritime->

od pobřeží je nepřekročitelná, pobřežní státy tedy nemají možnost jakoukoliv formou nárokovat její prodloužení na rozdíl od kontinentálního šelfu. Bilaterálními dohody státy upravují hranice protilehlých nebo sousedících výlučných ekonomických zón. Díky norskó-ruské dohodě ze září 2010 je v současné době výlučná ekonomická zóna v arktických vodách téměř plně vymezena. Neuzavřena zůstává otázka vymezení námořní hranice mezi USA a Kanadou v Beaufortově moři.

Mapa č. 1: Nároky USA a Kanady na výlučnou ekonomickou zónu v Beaufortově moři¹²

delimitation-beyond-200.

¹² *Beaufort Sea Dispute*. The Arctic Institute. [online] [cit. 2016-11-27]. Dostupný z: <http://www.thearcticinstitute.org/wp-content/uploads/2016/06/Beaufort-Sea-dispute-e1466163918519.png>.

Podstatně více zůstává otevřena delimitace kontinentálního šelfu (pevninské mělčiny). Ten může pobřežní stát vytýčit až do vzdálenosti 200 n. m. od základních linií, ve zvláštních případech až do 350 n. m. a ve výjimečných případech i za tuto hranici. Za účelem posouzení nároků na prodloužení kontinentálního šelfu za hranici 200 n. m. zřídily smluvní strany UNCLOS specializovaný orgán – Komise pro hranice kontinentálního šelfu (Příloha II k UNCLOS). Na základě podkladů dodaných státy formuluje Komise doporučení k jednotlivým nárokům států na prodloužení kontinentálního šelfu. Nároky týkající se pevninské mělčiny Severního ledového oceánu dosud vzneslo Rusko (v roce 2001, o rok později Komise doporučila doplnění podkladů), Norsko (v roce 2006, o tři roky později Komise vydala kladné doporučení) a Dánsko (v červnu 2012, listopadu 2013 a prosinci 2014¹³), zatím bez závěru Komise). Zveřejněn byl i nárok Kanady.¹⁴ Případné budoucí přistoupení USA k UNCLOS vytvoří prostor pro formální prezentaci amerického nároku.¹⁵

Z dosud vznesených a předpokládaných nároků na kontinentální šelf je zřejmé, že A5 má zájem si rozdělit téměř celou arktickou oblast (s tím, že USA dosud nárok nevznesly). Teprve poté, co budou nároky definitivně vypořádány, bude jasné, která část dna Arktické oceánu spadá do národní jurisdikce a která část bude v režimu tzv. Oblasti, jak ji upravuje UNCLOS. V Oblasti (tzn. na mořském dně za hranicí národní jurisdikce) pak lze teoreticky provádět hospodářské využívání (zejména těžbu polymetalických koncentrací), pokud si ovšem stát nebo konsorcium států zajistí/zaplatí licenci od Úřadu pro mořské dno (*International Seabed Authority*). Ve vztahu k arktickému dnu se ale tato možnost jeví jako velmi vzdálená; jednak kvůli nedorozuměním územním otázkám, dále kvůli technické zátěži spojené s průzkumem a

¹³ Commission on the Limits of the Continental Shelf (CLCS) Outer limits of the continental shelf beyond 200 nautical miles from the baselines: Submissions to the Commission: Submission by the Kingdom of Denmark: Updated on 10 December 2014 [online]. [cit. 2016-11-29]. Dostupné z: http://www.un.org/depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_dnk_68_2013.htm; Commission on the Limits of the Continental Shelf (CLCS) Outer limits of the continental shelf beyond 200 nautical miles from the baselines: Submissions to the Commission: Submission by the Kingdom of Denmark: Updated on 02 November 2015 [online]. [cit. 2016-11-29]. Dostupné z: http://www.un.org/depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_dnk_76_2014.htm.

¹⁴ Commission on the Limits of the Continental Shelf (CLCS) Outer limits of the continental shelf beyond 200 nautical miles from the baselines: Submissions to the Commission: Submission by Canada: Updated on 29 December 2014 [online]. [cit. 2016-11-29]. Dostupné z: http://www.un.org/depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_can_70_2013.htm.

¹⁵ I když delimitace kontinentálního šelfu Severního ledového oceánu nebyla zdaleka ukončena, disponují arktické státy mechanismem, jak v této záležitosti postupovat. A mezinárodní právo nabízí i možnost pro státy, které by nebyly uspokojeny doporučením Komise; mohou se – při dodržení pravidel obsažených v UNCLOS, resp. Statutu Mezinárodního soudního dvora – obrátit na specializovaný Tribunál pro mořské právo v Hamburku nebo na Mezinárodní soudní dvůr v Haagu, vyloučeno není ani zahájení rozhodčího řízení. Použití některého z judičiálních mechanismů je možné i tehdy, pokud se státy nedohodnou o překrývajících se nárocích (neboť pro řešení sporů nemá Komise pro hranici kontinentálního šelfu jurisdikci).

těžbou ve specifických mořských podmínkách pod mnohasetmetrovou vrstvou ledu, a také proto, že ani v jiných částech Oblasti nejsou licence nijak hojně udělovány.¹⁶

Mapa č. 2: Vznesené nároky států A5 na kontinentální šelf v arktické oblasti¹⁷

Součástí arktického režimu se od roku 2017 stane i Polární kodex (Kodex o bezpečnosti lodí v polárních vodách).¹⁸ Mezinárodní námořní organizace (IMO) pracovala na návrhu dokumentu od roku 2010 a představila jej v roce 2014.

¹⁶ Dosud byla vymezena pouze dvě místa, ve kterých mohou státy a konsorcia získat licenci – Clarion-Clipperton Fracture Zone a Central Indian Ocean Basin. Počet dosud udělených licencí je cca 25. Česká republika se na průzkumu v oblasti Clarion-Clipperton podílí prostřednictvím mezinárodního konsorcia InterOcean metal se sídlem v polském Štětíně (Bulharsko, Česká republika, Kuba, Polsko, Rusko a Slovensko). Podrobněji: POSPÍŠIL, Vojtěch. *Právní režim mořského dna za hranicemi národní jurisdikce ve vztahu k České republice*. Praha, 2016. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta. Vedoucí práce Doc. JUDr. Jan Ondřej, CSc., DrSc. [online]. [cit. 2016-11-29]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/download/120230841>.

¹⁷ Zdroj: <http://ichef->

1.bbc.co.uk/news/624/media/images/49189000/gif/_49189759_arctic_464x355.gif.

¹⁸ Závazný kodex by měl nahradit dosavadní (dobrovolné) směrnice Mezinárodní námořní organizace (IMO) z let 2002 a 2009 (Guidelines for Ships Operating in Arctic Ice-covered Waters, Guidelines for Ships Operating in Polar Waters).

1.3. Sektorové uspořádání arktických výzev

Možným východiskem pro uspořádání výzev, kterým arktické oblast čelí, resp. v dohledné době bude čelit, je tzv. Kodaňská škola (mezinárodních vztahů), reprezentovaná B. Buzanem, O. Wæverem a J. de Wildem, kteří poprvé komplexně přestavili teorii sekuritizace ve své knize „Bezpečnost: Nový rámec pro analýzu“ (1998).¹⁹ Rozšířený koncept bezpečnosti obohacuje tradiční vnímání bezpečnosti jako vojenské, resp. i politické záležitosti o společenské, ekonomické a environmentální aspekty. Výhodou kodaňské školy je nejen komplexnost a velmi široké pojetí bezpečnosti, ale také skutečnost, že jednotlivé sektory mezinárodních vztahů nejsou vnímány izolovaně, ale ve své propojenosti, což je pro realitu arktického režimu velmi příhodné. Například klimatické změny, které představují výzvu primárně v environmentálním sektoru (ohrožení biodiverzity), působí jednoznačně i v ekonomickém sektoru (otevírání plavebních cest díky nezamrznutí Severního ledového oceánu, nové možnosti těžby z kontinentálního šelfu) a dopadají na původní obyvatele arktických oblastí, tedy do sektoru společenského. Tání permafrostu na Sibiři představuje nejen zásadní změnu ekosystému – výzvu v environmentálním sektoru, ale současně přináší hrozbu uvolňování nebezpečných látek a virů, které byly považovány za v přírodě vymizelé (např. antraxu),²⁰ což může decimovat nejen zvířata, ale i obyvatelstvo – dopad v sociálním sektoru. Tentýž jev přitom současně představuje výzvu v ekonomickém sektoru, neboť Rusku se tím otevírá přístup k dosud nedostupným zdrojům. Jednotlivé sektory pro potřeby této studie a výzvy v nich vymezujeme na základě poznatků, opřených o odbornou literaturu a dostupné vědecké studie. Jako výzvy vnímáme všechny relevantní jevy, případně jejich důsledky, bez ohledu na to zda jde o jevy/důsledky nové nebo již dlouho známé a bez ohledu na případnou prospěšnost jevu (příležitost nebo hrozba). Ke strukturovanému uspořádání „všech možných problémů“ Arktické oblasti do pěti balíků nepřistupuje tento text doktrinálně; je si vědom jednak jeho zjednodušení (a odhlédnutí od specifických detailů) a jednak jeho

¹⁹ Srov. ÅTLAND, Kristian. „Russia's Northern Fleet and the Oil Industry – Rivals or Partners? Petroleum, Security, and Civil – Military Relations in the Post – Cold War European Arctic.“ *Armed Forces & Society* 35.2 (2009): 362–384. Gjør, Gunhild HOOGENSEN, et al. *Environmental and human security in the Arctic*. Routledge, 2013; HANSEN, Lene. „Reconstructing desecuritisation: the normative-political in the Copenhagen School and directions for how to apply it.“ *Review of International Studies* 38.03 (2012): 525–546; PALOSAARI, Teemu, and Nina TYNKKYNEN. „5. Arctic securitization and climate change.“ *Handbook of the Politics of the Arctic* (2015): 87

²⁰ DOUCLEFF, Michael. „Anthrax Outbreak In Russia Thought To Be Result Of Thawing Permafrost.“ *Goats and soda* [online]. 2016 [cit. 2016-11-29]. Dostupné z: <http://www.npr.org/sections/goatsandsoda/2016/08/03/488400947/anthrax-outbreak-in-russia-thought-to-be-result-of-thawing-permafrost>; Scientists warn anthrax just one threat as Russian permafrost melts. *ABC News* [online]. 2016 [cit. 2016-11-29]. Dostupné z: <http://www.abc.net.au/news/2016-08-11/scientists-warn-anthrax-just-one-threat-as-russian-permafrost-m/7720362>.

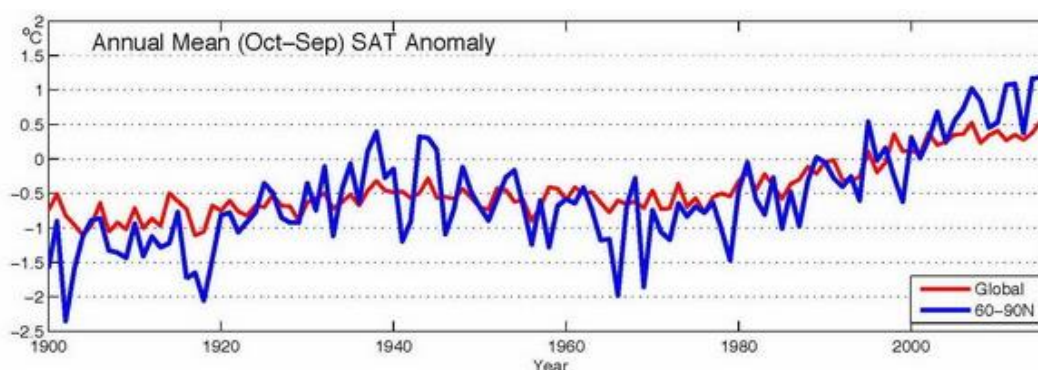
„nezávaznosti“. Arktická politika každého sledovaného aktéra je formulována na základě jeho potřeb, nikoliv podle struktury, která byla zvolena pro tuto studii. Samotní aktéři mohou samozřejmě naléhavost a konkrétní obsah arktických výzev vnímat jinak, než bude v tomto základním rozdělení představeno.

Environmentální sektor:

Ochrana životního prostředí (ŽP) náleží mezi arktickými tématy výsadní postavení. Právě v oblasti ochrany ŽP začali arktičtí aktéři poprvé intenzivněji spolupracovat a Deklarace o ochraně životního prostředí z roku 1991 odstartovala dynamickou etapu spolupráce a založení Arktické rady.

V podstatě všechny dílčí výzvy v environmentální oblasti souvisí s klimatickými změnami na Zemi. Především zvyšování průměrné roční teploty vede v Arktidě k celé řadě přímých důsledků: tání ledovců, tání mořského ledu, tání permafrostu, zvyšování hladiny moře.

Graf č. 1: Průměrné roční teploty celosvětově a v oblasti na sever od 60° s. š. (1900–2015)²¹

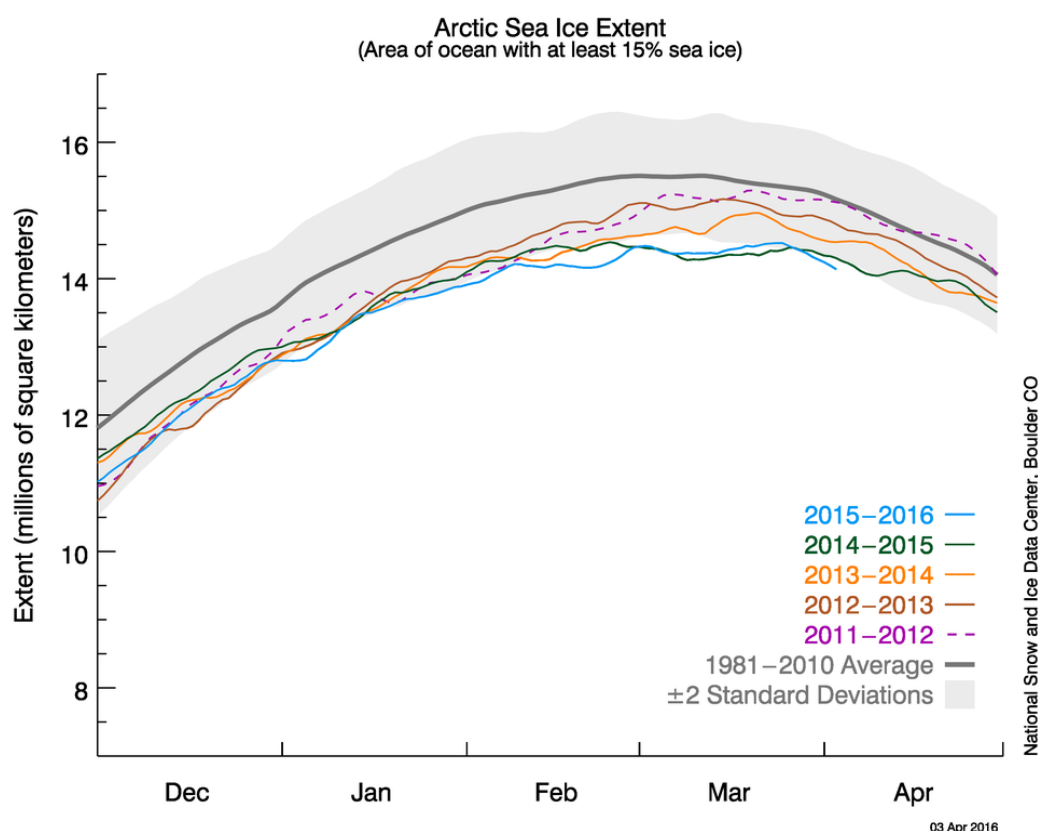
Ukazatelem vypovídajícím přesvědčivě o dopadech oteplování je každoročně měřený maximální zimní rozsah zaledněné plochy. Podle měření National Snow and Ice Data Center (NSIDC) při univerzitě v Coloradu²² byly alarmující zejména výsledky za rok 2015, kdy maximální zaledněnost byla zaznamenána v překvapivě brzkém termínu (už 25. února) a její rozsah byl podle satelitních snímků 14,54 milionu km². Výsledky za rok 2016 klesající trend v maximálním zalednění potvrzují – 24. března 2016 byla zaměřena zaledněná plocha 14,52 milionu km². Měsíční průměr zalednění za březen 2016 – 14,43 milionu km² – je o 1,09 milionu km² nižší než březnový průměr v letech

²¹ Arctic Research Program. Arctic Report Card 2015. [online]. 2016 [cit. 2016-11-29]. Dostupné z: <http://www.arctic.noaa.gov/Report-Card/Report-Card-2015>.

²² March ends a most interesting winter. National Snow & Ice Data Center [online]. 2016 [cit. 2016-11-29]. Dostupné z: <http://nsidc.org/arcticseaicenews/2016/04/march-ends-a-most-interesting-winter/>.

1981–2010. Porovnání průměrných březnových rozsahů zalednění v letech 2015 a 2016 svědčí o poklesu zaledněné plochy o 40 000 km².

Graf č. 2: Rozsah arktického mořského ledu²³

Jednoznačně se zvyšování teplot podepisuje i na tání ledovců (zejména Grónského ledovce) a v důsledku tání ledu a ledovců také na zvyšování hladiny moře. Vodní plocha i pevnina bez zalednění jsou schopny absorbovat více světla, což dále podporuje zvyšování teploty půdy i vody. Dalšími více či méně pravděpodobnými momenty v oteplovacím řetězci tak budou (mohou být) změny mořských proudů v severním Atlantickém oceánu (způsobené oteplením masy mořských vod), případné zeslabování ozonové vrstvy, únik velkého množství skleníkových plynů a jiných látek, popř. i virů a bakterií, dosud uvězněných v permafrostu.²⁴ Grónský kontinentální ledovec je největší zaledněnou plochou na severní polokouli s 2,93 milionu km³ ledovcové hmoty. Zatímco v jiných částech světa se globální roční teplotní anomálie pohybuje okolo 0,7 °C, v případě Grónska se jedná o dvojnásobek

²³ National Snow & Ice Data Center, *March ends a most interesting winter*, April 6, 2016 [online]. 2016 [cit. 2016-11-29]. Dostupné z: <http://nsidc.org/arcticseaicenews/2016/04/march-ends-a-most-interesting-winter/>.

²⁴ Viry a bakterie čekají v ruském permafrostu na oblevu. *Novinky.cz* [online]. 2016 [cit. 2016-11-29]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/veda-skoly/412328-viry-a-bakterie-cekaji-v-ruskem-permafrostu-na-oblevu.html>.

1,5 °C. Pokud by v budoucnu došlo ke kompletnímu roztátí Grónského ledovce, hladina světového oceánu by stoupla přibližně o sedm metrů.²⁵ Klimatické změny představují výzvu jak pro neživou, tak pro živou přírodu. Arktická flora i fauna jsou vázány na specifické životní prostředí, jeho změny se pravděpodobně negativně projeví v biodiverzitě.

Ekonomický sektor:

Výzvy v ekonomickém sektoru jsou relativně nepřehledné a nejednoznačné. Můžeme pozorovat zásadní rozdíl mezi tím, jak ambiciózně jsou možnosti využívání nových plavebních tras a těžby nerostných surovin prezentovány v médiích a jak opatrně svá očekávání v ekonomické oblasti formulují jednotliví aktéři.

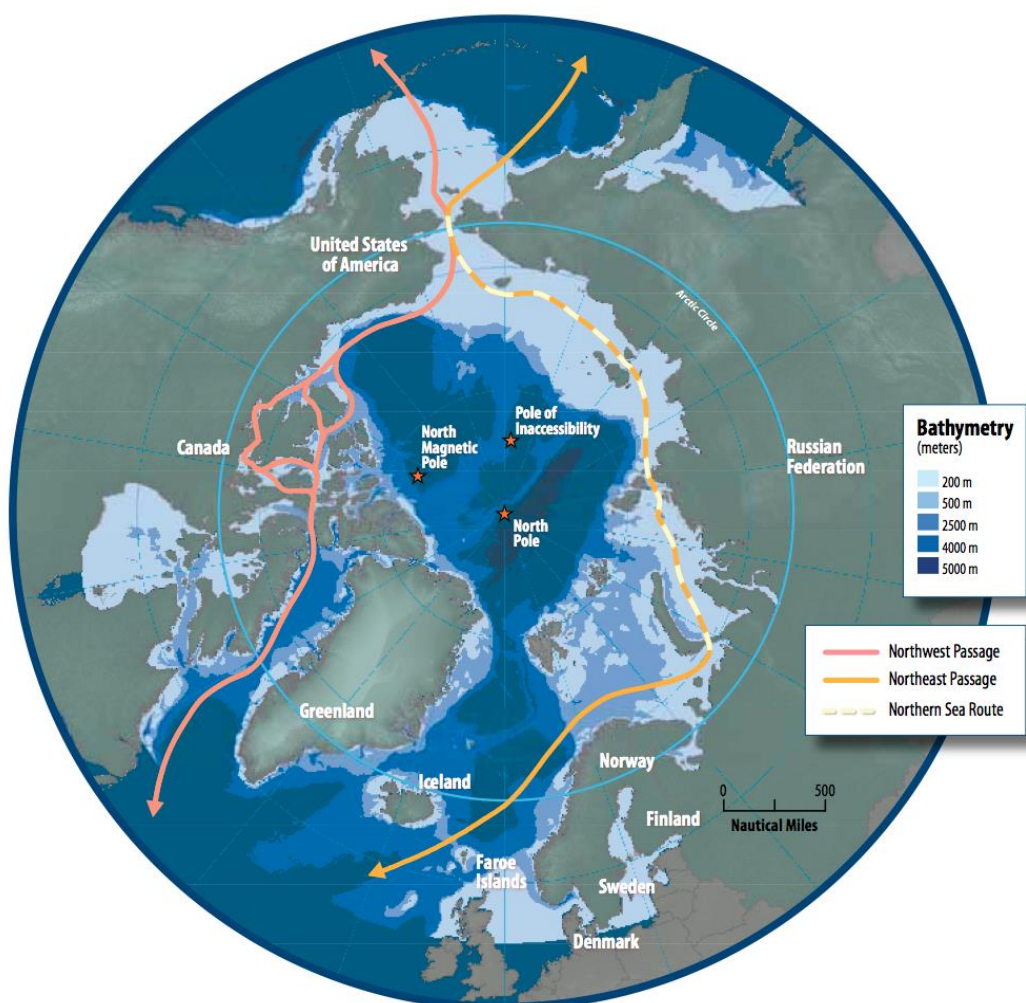
Pokud jde o nerostné zdroje, pobřežní státy už nyní hojně těží v arktické oblasti jak ropu, tak zemní plyn. Podstatná většina těžby probíhá ale na pevninském území jednotlivých států nebo v blízkosti pobřeží (v nesporném kontinentálním šelfu), tzv. offshore těžba. Těžba v oblastech vzdálenějších od pobřeží je dosud tak technologicky a finančně náročná, že na některých vytipovaných místech sice probíhá průzkum, ale o těžbě se v dohledné době reálně neuvažuje. V dlouhodobém horizontu budou hrát jistě arktické zásoby velkou roli a pobřežní státy s nimi počítají ve svých strategických dokumentech, překážky realizace jsou ale nezpochybnitelné. Ruku v ruce s náročností takové těžby jde proti skutečnému vytěžování ropy a zemního plynu i fakt, že případné zásoby není možné exaktněji určit a jsou jen odhadovány s velkými rozdíly.

Z dalších surovin vyskytujících se v Arktidě lze uvést např. uhlí, železnou rudu, tungsten, titan, diamanty, kobalt, chromit, bauxit, zinek, měď, olovo, zlato, stříbro nebo platinu, jejich dobývání ale probíhá téměř výhradně na pevninském území. Tání permafrostu na Sibiři je dosud vnímáno především jako hrozba (nekontrolované vyvěrání metanu a dalších plynů, život lidí a zvířat ohrožující uvolňování antraxu a jiných nebezpečných látek). V ekonomickém sektoru může ale představovat budoucí příležitost, neboť v zemi se nachází množství dosud nedostupného nerostného bohatství.

Pokud jde o plavební využívání arktických vod, i zde je na místě zdrženlivost. Obě nové plavební trasy (severozápadní a severovýchodní cesta) by sice na první pohled zkrátily vzdálenosti mezi mnoha významnými uzly, ale i zde se aktéři zatím soustřeďují spíše na formulaci svých postojů než na jejich realizaci.

²⁵ HOŘEJŠOVÁ, Tereza, JANSKÝ Bohumír, VLKOVÁ VINGAROVÁ Vendula, ŠÍR Jan. *Význam arktické oblasti v mezinárodních vztazích pro zájmy ČR*. Vědecký projekt Ministerstva zahraničních věcí ČR, RM 03/02/10. Zkrácená verze studie. [online]. 2010 [cit. 2016-11-29]. Dostupné z: http://www.mzv.cz/file/625949/RM_03_02_10_Arkticka_oblast.pdf.

Mapa č. 3: Severovýchodní a severozápadní plavební cesta²⁶

Hojnějšímu využívání obou arktických plavebních cest brání celá řada překážek: jde o cesty velmi náročné pro navigaci, dosud nejsou dostatečně zmapované, hloubka moře v některých místech nepřesahuje 20 metrů u severovýchodní cesty a 10 metrů u severozápadního průjezdu, trasy křížuje velké množství nekontrolovatelně se pohybujících ker a ledovců, což zvyšuje nároky na konstrukci trupu lodí, v ruské výlučné ekonomické zóně je povinný (finančně) nákladný doprovod ledoborců, lodě by měly disponovat speciálními radary schopnými detekovat plovoucí led. Na intenzivnější dopravu nejsou připraveny ani přístavy. Podle erudovaných odhadů přichází v úvahu ekonomicky rentabilní využívání arktických tras nejdříve kolem roku 2040.²⁷

²⁶ Arctic Council. Arctic Marine Shipping Assessment 2009 Report. [online]. 2016 [cit. 2016-11-29].

Dostupné z: http://www.pmel.noaa.gov/arctic-zone/detect/documents/AMSA_2009_Report_2nd_print.pdf

²⁷ HANSEN, Carsten Ørts, et al. Arctic Shipping. CBS Maritime . [online]. 2016 [cit. 2016-11-29].

Dostupné z: <https://services-webdav.cbs.dk/doc/CBS.dk/Arctic%20Shipping%20-%20Commercial%20Opportunities%20and%20Challenges.pdf>, s. 24.

Tabulka č. 1: Vzdálenost vybraných přístavů při využití různých plavebních uzlů a cest²⁸

Are the northern sea routes really the shortest?
Distance in km between harbours using various southern and northern routes

Route	Panama Canal	Northwest Passage	Northeast Passage	Suez and Malacca
London - Yokohama	23.300	15.930	13.841	21.200
Marseilles - Yokohama	24.030	16.720	17.954	17.800
Marseilles - Singapore	29.484	21.600	23.672	12.420
Marseilles - Shanghai	26.038	19.160	19.718	16.460
Rotterdam - Singapore	28.994	19.900	19.641	15.750
Rotterdam - Shanghai	25.588	17.570	15.793	19.550
Hamburg - Seattle	17.110	15.270	13.459	29.780
Rotterdam - Vancouver	16.350	14.330	13.445	28.400
Rotterdam - Los Angeles	14.490	15.790	15.252	29.750
Gioia Tauro (Italy) - Hongkong	25.934	24.071	21.556	14.093
Barcelona - Hongkong	25.044	23.179	20.686	14.693
New York - Shanghai	20.880	17.030	19.893	22.930
New York - Hongkong	21.260	18.140	20.982	21.570
New York - Singapore	23.580	20.310	23.121	18.770

Marginally longer route Shortest route

All numbers calculated by Frédéric Lasserre in SIG Mapinfo, except the numbers for the Northeast Passage through the Kara Strait south of Novaya Zemlya which have been calculated in Google Earth by Svend Aage Christensen.

Společenský sektor:

Bezpečnost ve společenském (societálním) sektoru definují představitelé kodaňské školy jako bezpečnost konkrétní kolektivní identity (včetně způsobu života), jako schopnost společnosti zachovat své podstatné vlastnosti i v měnících se podmínkách a vůči možným nebo skutečným hrozbám.

V Arktidě můžeme z etnického hlediska identifikovat cca 40 etnických skupin. Zachování jejich tradičního způsobu života dnes ohrožují jednak klimatické změny (dopadající zejména na způsob lovu a získávání obživy), jednak dopady globalizace. V krátkodobém a individuálním pohledu mohou sice nové technologie, rostoucí dostupnost potravin, urbanizace, industrializace a rozšiřování infrastruktury zvyšovat kvalitu života obyvatel, současně ale ubíjejí, zřejmě nevratně, tradiční kulturu, tradiční uspořádání rodiny a společnosti, tradiční způsob života.

²⁸ CHRISTENSEN, Svend, Aage, 2009. Are the northern sea routes really the shortest? Maybe a too rose-coloured picture of the blue Arctic Ocean, *DIIS BRIEF*. March 2009, [online]. 2016 [cit. 2016-11-29]. Dostupné z: <https://www.ciaonet.org/attachments/13834/uploads>.

Ochrana postavení domorodého obyvatelstva v Arktidě představuje dnes již rozpracované téma. Původní obyvatelé se mohou formálně opírat jak o celou řadu mezinárodních a vnitrostátních dokumentů, které tradiční způsob jejich života chrání, a také pracovat se svým trvalým zastoupením v Arktické radě. Rozhodně ale nelze říci, že by přiznané právní postavení a institucionální zapojení představovalo definitivní vyřešení výzev a hrozeb v sociální oblasti.

Politický sektor:

Obecně představuje silnou výzvu pro politickou bezpečnost státu ohrožení jeho teritoriality. Otázky hranic a území patří i v Arktidě k nejvýznamnějším, i když v tomto směru bylo jednáním dosaženo velkého pokroku a pro vypořádání nároků existují i mezinárodněprávní mechanismy.

Nejasnostmi ohledně hranic jsou zatíženy všechny arktické pobřežní státy: USA a Rusko nemají plnohodnotně právně zakotvenou námořní hranici v Beringově moři, USA s Kanadou se dosud nedohodly o vytýčení vzájemné námořní hranice v Beaufortově moři, jak Kanada, tak Dánsko si nárokují Hansův ostrov v Kennedyho průlivu, Norsko a Rusko se neshodnou v názoru na status Špicberských ostrovů. Po čtyřicet let trvajícím teritoriálním sporu byla v roce 2010 podepsána mezi Norskem a Ruskem v Murmanskú dohoda o námořních hranicích mezi oběma státy v Barentsově moři a Arktickém oceánu, která vstoupila v platnost v roce 2011.²⁹ Dohoda s výrazným mezinárodním významem, zahrnuje nejen rozdělení sporných oblastí (174 824,2 km²), ale také rozvoj těžby ropy a rybaření.³⁰

Nesrovnatelně větší výměra arktické plochy (než je tomu u hraničních sporů) je dotčena spornými nároky na delimitaci kontinentálního šelfu. Kontinentální šelf je část mořského dna, která se nachází za hranicí národní jurisdikce pobřežního státu, a to až do vzdálenosti 200 n. m. od pobřeží, ve výjimečných případech i za tuto hranici. Podle Úmluvy OSN o mořském právu (UNCLOS) se řídí jak právní režim a možné hospodářské využívání kontinentálního šelfu, tak případné prodloužení šelfu za dvousetmílovou hranici. O budoucí bezpečnostní výzvu ale půjde jen tehdy, pokud arktické země nebudou respektovat doporučení Komise pro hranice kontinentálního šelfu (*Commission on the Limits of the Continental Shelf*), která se posuzováním nároků na prodloužení kontinentálního šelfu zabývá.

²⁹ NILSEN Thomas, Norway and Russia sign maritime delimitation agreement. *Barents Observer*. [online]. September 15, 2010 [cit. 2016-11-29] Dostupný z: <http://barentsobserver.com/en/sections/spotlights/norway-and-russia-sign-maritime-delimitation-agreement>.

³⁰ Russia and Norway agree deal over oil-rich Barents Sea. *BBC.com* [online]. 7 June 2011 [cit. 2016-11-29] Dostupný z: <http://www.bbc.com/news/business-13686049>.

Vojenský sektor:

Stejně jako v ekonomickém sektoru, i ve vojenském sektoru jsme svědky zásadních rozporů v interpretaci arktické vojenské bezpečnosti ze strany relevantních aktérů a ze strany médií. Hlavní výzvou v této oblasti je militarizace Arktidy, u vybraných pobřežních států se proto mimo jiné zaměříme na to, zda a jak se mění jejich vojenská přítomnost v Arktidě (vojenské základny a technika, vojenská cvičení) a zda je skutečně na místě hovořit o militarizaci Arktidy.

2. Klíčoví státní aktéři a jejich politiky v Arktidě

Přestože se objevují stále noví hráči na arktickém poli, nejdůležitějšími aktéry stále zůstávají arktické státy. Jak bylo zmíněno v úvodu, největší rozhodovací pravomoci má pět pobřežních států – Dánsko (Grónsko), Kanada, Norsko, Rusko a USA. Kromě nich má také silný hlas trojice subarktických států – Island, Finsko a Švédsko – především v rámci Arktické rady.

Druhá část výzkumné zprávy se zaměřuje na hlavní aktéry a jejich politiky. Identifikuje a analyzuje výzvy napříč jednotlivými sektory ve všech osmi arktických zemích. V rámci environmentálního sektoru jsou zkoumány výzvy pro životní prostředí Arktidy. V ekonomickém sektoru se soustředí na těžbu nerostných surovin (především ropy a zemního plynu), rybolov a námořní dopravu. V politickém sektoru se jedná především o delimitaci kontinentálního šelfu a vytyčení státních hranic v moři. Připomíná současné i vyřešené území spory mezi arktickými státy. Vojenskému sektoru dominuje především zvyšování vojenských aktivit jednotlivých arktických zemí v regionu. To zahrnuje např. obnovu starých sovětských základen, včetně letišť a přístavů (v případě Ruska) nebo přesun vojenského velitelství za polární kruh (v případě Norska). Výzvy ve společenském sektoru představují ochranu původního obyvatelstva (*Indigenous peoples*), společensko-hospodářský rozvoj a v neposlední řadě vědu a výzkum.

2.1. Dánsko

Dánské aktérství v arktické oblasti se odvíjí od vztahu mezi Dánskem a Grónskem. Bez grónského ostrova by Dánsko nebylo arktickým pobřežním státem ani arktickým státem podle žádné ze tří definic Arktidy. Největší ostrov na světě byl dánskou kolonií od roku 1814, v roce 1953 se stal součástí Dánska.³¹ Na základě Home Rule Act (1978)³² získává Grónsko autonomii (mj. vlastní vládu a parlament). Autonomie je po referendu proběhlém v listopadu 2008 od června následujícího roku rozšířena prostřednictvím Act on Greenland Self-Government.³³ Vedle Grónska a Dánska je Dánské společenství tvořeno ještě Faerskými ostrovy.

³¹ Politics in Greenland. *Government of Greenland*. [online]. [cit. 2016-11-27]. Dostupný z: <http://naalakkersuisut.gl/en/About-government-of-greenland/About-Greenland/Politics-in-Greenland>.

³² Act No. 577 of 29 November 1978. The Greenland Home Rule Act. (Translation) [online]. [cit. 2016-11-27]. Dostupný z: http://www.stm.dk/_p_12712.html.

³³ Act no. 473 of 12 June 2009. Act on Greenland Self-Government. Translation). [online]. [cit. 2016-11-27]. Dostupný z: http://www.stm.dk/multimedia/GR_Self-Government_UK.doc. Podrobněji ke vztahu Dánska a Grónska a případné grónské nezávislosti srov. BREUM, M. „The Greenland Dilemma“. Copenhagen: Danish Defence (2015).

Dánsko je členem Arktické rady. Zájmy Inuitů žijících v Grónsku³⁴ hájí také Inuit Circumpolar Council (ICC),³⁵ jedna z šesti nevládních organizací s trvalým pozorovatelským statutem v Arktické radě. I před svou autonomií není v Radě Grónsko zastoupeno samostatně. Nejsilnější rozpor mezi Dánskem a Grónskem na úrovni Arktické rady jsme mohli zaznamenat v roce 2013, kdy se grónská premiérka Aleqa Hammondová odmítla zasedání Arktické rady zúčastnit a požadovala samostatné místo v Radě pro Grónsko.³⁶

Díky tomu, že Grónsko bylo v době vypuknutí studené války nedílnou součástí Dánského společenství, má dánská arktická politika pevné základy právě v oblasti bezpečnostní. Dánsko a USA jako členové NATO mezi sebou uzavřeli v dubnu 1951 dohodu o obraně Grónska.³⁷ Už v roce 1941 začala být na ostrově budována americká vojenská letecká a později i radarová základna v Thule.³⁸ Když v roce 2008 Spojené státy americké podpořily přijetí Deklarace z Ilulissat (která v otázce teritoriální svrchovanosti odkazuje na UNCLOS, kterou USA neratifikovaly), bylo to interpretováno jako diplomatický úspěch Dánska.³⁹

Zatímco bezpečnostní téma dominuje dánsko-americkým vztahům v Arktidě, dánsko-kanadské vztahy se soustřeďují kolem teritoriálních záležitostí. V roce 1973 byla mezi Kanadou a Dánskem uzavřena obsáhlá a podrobná smlouva o vymezení hranic

³⁴ Z cca 58 tis. obyvatel Grónska tvoří 88 % grónští Inuité.

³⁵ Zdroj: <http://inuit.org/>; ICC požívá konzultativní status (kategorie II) při Hospodářské a sociální radě OSN.

³⁶ Greenland's premier boycotts the Arctic Council in „drastic“ protest. Premier Aleqa Hammond wants vote, chair at the negotiating table for Greenland. *Nunasiaq Online*. [online]. May 15, 2013 [cit. 2016-11-27]. Dostupný z: http://www.nunatsiaqonline.ca/stories/article/65674greenland_walks_away_from_the_arctic_council/. Její rozhodnutí bylo interpretováno jako osobní a unáhlené. NA podzim 2014 musela opustit premiérský post kvůli obvinění ze zneužití veřejných prostředků. V roce 2015 byla zvolena (s rekordním počtem hlasů) do dánského parlamentu.

³⁷ Defense of Greenland: Agreement Between the United States and the Kingdom of Denmark, April 27, 1951. The Avalon Project. *The Yale Law School*. [online]. [cit. 2016-11-27]. Dostupný z: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/den001.asp.

³⁸ V letech 1959–1966 USA provozovaly na území Grónska také vojenskou základnu s jadernými zbraněmi – Camp Century (projekt Iceworm). S ohledem na množství zanechaného jaderného a chemického odpadu a tání ledu v oblasti lze očekávat, že v budoucnu budou otevřeny bilaterální diskuze o americkém „úklidu“ v oblasti. Viz <http://cires.colorado.edu/news/greenland-and-legacy-camp-century>; COLGAN, W., MACHGUTH, H., MACFERRIN, M., COLGAN, J. D., AS, D., MACGREGOR, J. A. (2016). The abandoned ice sheet base at Camp Century, Greenland, in a warming climate. *Geophysical Research Letters*, 43(15), 8091–8096; DOEL, R. E. (2016). Defending the North American Continent: Why the Physical Environmental Sciences Mattered in Cold War Greenland. In *Exploring Greenland* (s. 25–46). Palgrave Macmillan US.

³⁹ RINGSMOSE, J., & HENRIKSEN, A. (2012). What did Denmark Gain?: Iraq, Afghanistan and the Relationship with Washington. In N. HVIDT, H. MOURITZEN (red.), *Danish Foreign Policy Yearbook 2012*. (s. 157–181). København: Danish Institute for International Studies.

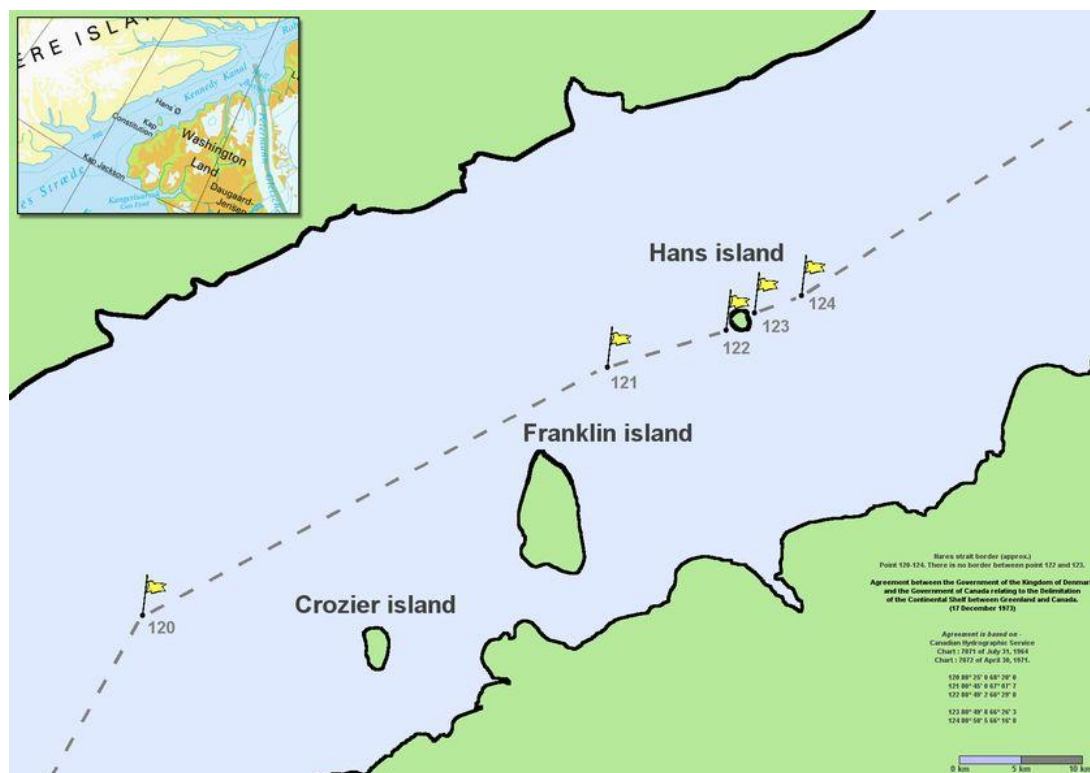
kontinentálního šelfu.⁴⁰ Dosud nevyřešenou otázkou zůstává výkon suverenity nad Hansovým ostrovem. Ten se nachází v 35 km širokém pásu mezi kanadskou pevninou a Grónskem⁴¹ a v současnosti představuje jediné suchozemské území v Arktidě, jehož územní suverén není jasný. Oba státy od roku 2004 opakovaně deklarovaly, že jsou připraveny o uspořádání na ostrově jednat, současně ale podnikají jednostranné kroky k podpoře své plné suverenity nad celým ostrovem. Vzhledem k formě některých konkrétních kroků (např. obeplutí ostrova kanadskou lodí, osobní návštěvy představitelů na místě, vyvěšování vlajky a její nahrazování vlajkou druhé strany, ukládání whisky na ostrově, ovlivňování množství stránek indexovaných Google se slovy „Hansův ostrov“ ve vztahu ke Kanadě, Dánsku nebo Grónsku) je zřejmé, že se nejedná o zásadní politický konflikt. V roce 2012 proběhla mezi oběma státy jednání,⁴² z nichž vyplynulo, že definitivní dohoda (byť dosud nebyla přijata) směřuje k vytvoření pevninské hranice na ostrově a jeho rozdělení mezi oba státy nebo k vytvoření kondominia.

⁴⁰ Agreement between the Government of Canada and the Government of the Kingdom of Denmark relating to the delimitation of the continental shelf between Greenland and Canada, in force on 13 March 1974, Canada Treaty Series, CTS 1974/9. See Article 2, para. 4, and Annex 4.

⁴¹ Při šíři teritoriálních vod 12 n. m. (1 n. m. = cca 1852 m) a relativně malé rozloze ostrova (cca 1200 x 1300 m) se územní nároky obou protilehlých pobřežních států v oblasti Hansova ostrova překrývají.

⁴² MACKAREL, Kim. *Canada, Denmark a step closer to settling border dispute. Who Owns the Arctic?* Arctic Sovereignty and International Relations [online]. 30. 11. 2012 [cit. 2016-11-27]. Dostupný z: <http://byers.typepad.com/arctic/2012/11/canada-denmark-a-step-closer-to-settling-border-dispute.html>.

Mapa č. 4: Umístění Hansova ostrova ve vztahu k námořní hranici mezi teritoriálními vodami Kanady a Dánska⁴³

Východiska dánské, resp. dánsko-grónské arktické strategie byla představena v roce 2008 (před ministerským zasedáním Arktické rady v grónském městě Ilulissat) – ***Arctic in a Time of Change: Proposed Strategy for Activities in the Arctic Area***.⁴⁴ Těžištěm textu je postavení domorodého obyvatelstva a dánsko-grónské vztahy (časová souvislost s jednáním o grónském referendu o posílení autonomie je zřejmá).⁴⁵ Dokument stručně podchycuje i výzvy a možnosti ve vztahu k těžbě nerostů a zdrojům energie, ochraně životního prostředí, klimatu, výzkumu, obchodu a kulturním otázkám. V srpnu 2011 byla zveřejněna Dánská strategie pro Arktidu 2011–2020.⁴⁶

⁴³Wikimedia. *Hand Island* [online][cit. 2016-11-27]. Dostupný z: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Nares_strait_border_\(Kennedy_channel\).png](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Nares_strait_border_(Kennedy_channel).png).

⁴⁴ Plný text je dostupný pouze v dánštině – *Arktis i en brydningstid: forslag til strategi for aktiviteter i det arktiske område* – www.ft.dk/samling/20091/almdel/fou/bilag/98/827503.pdf.

⁴⁵ JACOBSEN, Mark. *Denmark's strategic interests in the Arctic: It's the Greenlandic connection, stupid!* [online]. 4. 5. 2016 [cit. 2016-11-26]. Dostupný z: <http://www.thearcticinstitute.org/denmarks-strategic-interests-in-the-arctic-its-the-greenlandic-connection-stupid/>; *Danish Arctic strategy*. Geopolitics in the High North. [online]. 30. 11. 2012 [cit. 2016-11-27]. Dostupný z: http://www.geopoliticsnorth.org/index.php?option=com_content&view=article&id=157:danish-preliminary-arctic-strategy&catid=40&Itemid=108.

⁴⁶ *Denmark, Greenland and the Faroe Islands: Kingdom of Denmark*. Strategy for the Arctic 2011–2020 [online]. [cit. 2016-11-29]. Dostupný z: http://naalakkersuisut.gl/~media/Nanoq/Images/Udenrigsdirektoratet/100295_Arktis_Rapport_UK_210x270_Final_Web.pdf.

Obsáhlý text spolupodepsaný předsedy dánské, faerské a grónské vlády je rozčleněn podle čtyř témat (priorit): 1) mírová a bezpečná Arktida (*peaceful, secure and safe Arctic*); 2) udržitelný růst a rozvoj; 3) rozvoj s ohledem na zranitelné klima, životní prostředí a přírodu; 4) úzká spolupráce s mezinárodními partnery. Strategií se prolíná významná „vnitropolitická nit“ – nové (autonomnější) vztahy mezi dánskou a grónskou částí Dánského společenství; nesrovnatelně více pozornosti v porovnání s textem z roku 2008 je věnováno také Faerským ostrovům.

V rámci první tematické „bezpečnostní“ kapitoly jsou definovány tři dílčí cíle: dořešení sporů o námořní hranice v souladu s mezinárodním právem (Hansův ostrov a kontinentální šelf), zvyšování bezpečnosti námořního provozu, vynucování (*enforce*) suverenity a kontroly, včetně viditelné vojenské přítomnosti.⁴⁷ Druhá, „ekonomická“ část, nabízí následující priority: udržitelné využívání přírodních zdrojů za podmínky dodržování nej přísnějších mezinárodních standardů, zvyšování podílu energie z obnovitelných zdrojů, rozvoj „nového průmyslu“ (zpracování vodní energie, důlní těžba, turistický ruch, průzkum nových zdrojů energie, zejména offshore fosilních paliv), rozvoj námořní dopravy. Veškeré „čerpání“ grónských zdrojů je podmíněno důslednou ochranou životního prostředí a tím, že přispěje k rozvoji Grónska.⁴⁸ Růst Grónska nemá být založen na prostém využívání nerostného bohatství, ale na výzkumu a znalostech (*knowledge based growth and development*). Zvláštní sekce je věnována lovu velryb, pro nějž mám každá ze tří částí Dánského společenství vlastní pravidla.⁴⁹

Ve třetí, „environmentální“ kapitole strategie vyzývá k rozšiřování znalostí a vědomostí o klimatických změnách a jejich dopadech, posilování výzkumu a ochrany arktického prostředí. Ve čtvrté části text vyjmenovává řadu mnohostranných a regionálních fór, jejichž fungování a další rozvoj je považován za významný pro Arktidu. Na prvním stojí jednoznačně skupina arktických pobřežních států (A5), do níž se Dánsko řadí, a Arktická rada. Zmíněna v úvodním shrnutí priorit je i spolupráce v rámci Evropské unie. Poslední odstavce čtvrté kapitoly jsou věnovány bilaterální spolupráci:⁵⁰ v první řadě s Kanadou, USA, Norskem a Islandem (spolupráce při využívání nerostných zdrojů, ochrany původních obyvatel, námořní bezpečnosti, ochrany životního prostředí...). Na stejné úrovni spolupráce jsou zmíněny i Finsko a Švédsko. Pokud jde o Rusko, s tím je Dánsko připraveno spolupracovat zejména v oblasti námořní bezpečnosti a výzkumu. Z „nearktických“

⁴⁷ „Enforcement of sovereignty is exercised by the armed forces through a visible presence in the region where surveillance is central to the task.“ Tamtéž, s. 20.

⁴⁸ Zvláštní úprava platí pro těžbu uranu – zde Dánsko vyhlásilo a aplikuje nulovou toleranci = plný zákaz. Uranium in Greenland. Risky business. *The Arctic Journal*. [online]. 29. 11. 2016 [cit. 2016-11-27]. Dostupný z: <http://arcticjournal.com/opinion/2140/risky-business>.

⁴⁹ *Kingdom of Denmark Strategy for the Arctic*, s. 33.

⁵⁰ Tamtéž, s. 54.

aktérů, kteří mají v Arktidě zájem provádět výzkum, využívat nových dopravních cest zdrojů energie, připomíná dánská strategie jednak Evropskou unii a jednak skupinu tří asijských států – Čínu, Japonsko a Jižní Koreu.

V lednu 2012 Dánsko jmenovalo svého prvního „arktického velvyslance“.⁵¹ Na počátku listopadu 2016 byla dánskou ministryní školství zveřejněna zpráva o implementaci arktické strategie v oblasti výzkumu, vzdělávání a inovací.⁵²

2.2. Kanada

Zatímco vztah USA k Arktidě je označován jako zdráhavý, pro Kanadu je dálný sever (*High North*) jasnou prioritou. Stejně jako Američané, i Kanaďané zaměřili svou pozornost k severu v průběhu studené války. A shodně s USA ji vnímali jako oblast, která jediná je daleko od hrozby, tehdy ztělesňované Sovětským svazem. Obzvláště složitou byla pro Kanadu otázka jaderné bezpečnosti; kanadské území by bylo téměř jistě zasaženo, kdyby SSSR zaútočil na USA přes arktickou oblast. Proto Kanada začala spolupracovat s USA na obranných projektech a v šedesátých a opakovaně v osmdesátých letech zvažovala (ale nerealizovala) dokonce nákup jaderných ponorek. Stejně jako v případě USA zájem Kanady po skončení studené války ochladl, v devadesátých letech a především s novým tisíciletím ale nabral zcela nový rozměr.⁵³ Jsou to zejména výzvy v ekonomickém sektoru (doprava) a sociálním sektoru (postavení původního obyvatelstva), na které Kanada silně reaguje.

Kanadská arktická politika, označovaná jako Severní strategie (*Northern Strategy*),⁵⁴ byla vyhlášena v roce 2009 a za zmínku stojí i druhá část jejího názvu: *Our North, Our Heritage, Our Future*. Kanada jím vyjadřuje svůj pevný vztah k severním oblastem nesrovnatelně silněji než kterýkoliv jiný stát. Autorem dokumentu je ministerstvo/vládní úřad pro záležitosti původních obyvatel a rozvoj Severu

⁵¹ PETTERSEN Trude, Denmark appoints Arctic ambassador. *Barents Observer*. [online]. 17. 1. 2012 [cit. 2016-11-27]. Dostupný z: <http://arcticjournal.com/opinion/2140/risky-business>; <http://barentsobserver.com/en/topics/denmark-appoints-arctic-ambassador>.

⁵² *Strategi for forskning og uddannelse vedrørende Arktis* [online]. [cit. 2016-11-27]. Dostupný z: http://ufm.dk/publikationer/2016/filer/fi_rapport_arktisk_strategi_web.pdf.

⁵³ Na kanadské praxi i tvorbě arktické politiky se zřetelně podepisuje zájem konkrétních osob – předsedů vlád. Ve třech obdobích 1969–1977, 1983–1991 a od roku 2006, díky osobě Stephena Harpera (premiérem 2006–2015), měla/má Arktida v kanadské vnitřní i zahraniční politice prominentní místo. BERGH Kistofor, *The Arctic policies of Canada and the United States: domestic motives and international context*. SIPRI Insights on Peace and Security. No. 2012/1, July 2012 [online] [cit. 2016-11-27]. Dostupný z: books.sipri.org/files/insight/SIPRIInsight1201.pdf, s. 6.

⁵⁴ *Canada's Northern Strategy: Our North, Our Heritage, Our Future*. Published under the authority of the Minister of Indian Affairs and Northern Development and Federal Interlocutor for Métis and Non-Status Indians [online] [cit. 2016-11-27]. Dostupný z: <http://www.northernstrategy.gc.ca/cns/cns-eng.asp>.

(*Aboriginal Affairs and Northern Development Canada*).⁵⁵ Text v anglickém, francouzském a inuitském jazyce vymezuje v úvodu čtyři hlavní priority: výkon suverenity, podpora společenského a hospodářského rozvoje, ochrana environmentálního dědictví a zlepšování severní governance (northern governance).

Dílčími prioritami ve vztahu k suverenitě jsou posilování přítomnosti v Arktidě,⁵⁶ včetně vojenské přítomnosti, pořízení nového ledoborce,⁵⁷ vybudování armádního tréninkového střediska v Rolute Bay, ale i ochrana arktických vod před znečištěním, hlídkování v kanadských arktických vodách, vznesení nároků ke Komisi pro hranice mořského dna a řešení „sporu“ o Hansův ostrov.

V oblasti společenského a hospodářského rozvoje si Kanada ve strategii z roku 2009 klade za cíl přitáhnout nové investice do arktické oblasti a podporovat rozvojové projekty cílené na sever. K rozvoji má přispět také budování infrastruktury, vybudování plynovodu Mackenzie⁵⁸ (jehož realizace je v současné době nejasná s ohledem na ceny plynu), těžba diamantů, on-shore a off-shore těžba, zvyšování blahobytu místních obyvatel (zejména prostřednictvím vzdělávacích a zdravotních programů) a samozřejmě vědecký výzkum.

Ve vztahu k ochraně životního prostředí se Kanada hlásí k roli globálního lídra v arktické vědě. Hlavními cíli výzkum mají být jednak klimatické změny a jejich dopady a jednak zdraví a blahobyt „Seveřanů“ (*Northerners*). Připomenut je kanadský příspěvek k Mezinárodnímu polárnímu roku 2007–2008, vědecká spolupráce na úrovni mezinárodních organizací (arktické rady, OSN, IMO a Světové meteorologické organizace). Čtvrtá skupina priorit souvisí se správou Arktidy a týká se vnitřní správy arktické oblasti Kanady, zejména role místních samospráv. Jako hlavní partnery pro spolupráci v Arktidě uvádí Kanadská strategie AR, USA, Rusko a další členy AR. V roce 2009 byla vytvořena pod hlavičkou Canadian International Arctic Centre⁵⁹ síť kanadských zastupitelských úřadů v zemích relevantních pro arktickou spolupráci. Sídli na velvyslanectví v Oslu a jejím cílem je propojovat zastupitelské úřady a kanadské vnitrostátní úřady za účelem plnění cílů kanadské arktické politiky.

Významnou roli hrají při formování a provádění arktické politiky Kanady původní obyvatelé: Inuité, První národy a Métisové.⁶⁰ Nejméně početná skupina Inuitů

⁵⁵ Zdroj: <https://www.aadnc-aandc.gc.ca/eng/1100100010002/1100100010021>.

⁵⁶ „We are putting more boots on the Arctic tundra, more ships in the icy water and a better eye-in-the-sky“. *Canada's Northern Strategy: Our North, Our Heritage, Our Future*, s. 9.

⁵⁷ CCGS John G. Diefenbaker. In: Wikipedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001 [cit. 2016-12-01]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/CCGS_John_G._Diefenbaker.

⁵⁸ Mackenzie Valley Pipeline. In: Wikipedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001 [cit. 2016-12-01]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Mackenzie_Valley_Pipeline.

⁵⁹ Zdroj: <http://www.international.gc.ca/arctic-arctique/Arctic-Centre-Arctique.aspx?lang=eng>.

⁶⁰ Podle posledního sčítání lidu v Kanadě (2011) se k původním národům hlásí 1 400 685 osob, tj. 4,3

(cca 60 tis. obyvatel Kanady) má v Kanadě výjimečné právní postavení: v roce 1993 byla mezi Inuity z Nunavut a (britskou) královnou uzavřena smlouva (*Nunavut Land Claims Agreement*).⁶¹ Smlouva uznává územní nárok Inuitů na střední a východní část Northwest Territories a dále na území nazývané Nunavut. Jde o největší vypořádaný územní v kanadské historii. Další tři smlouvy přiznávají Inuitům pestrá majetková, finanční, hospodářská a administrativní práva i v jiných oblastech, ve kterých žijí (*The James Bay and Northern Quebec Agreement*, Nunavik 1975; *The Western Arctic /Inuvialuit/ Claims Settlement Act*, Inuvialuit 1984; *The Land Claims Agreement between the Inuit of Labrador and Her Majesty the Queen in Right of Newfoundland and Labrador and Her Majesty the Queen in Right of Canada*, Nunatsiavut 2005). Kanadští Inuité mohou své zájmy v arktické oblasti prosazovat jednak prostřednictvím Kanady a jednak prostřednictvím Inuitské reprezentace v Arktické radě – Inuit Circumpolar Council.⁶² Na úrovni mnohostranné spolupráce v Arktidě se zájmy kanadských Inuitů projevily zejména v roce 2013, kdy EU usilovala o pozorovatelský status v Arktické radě, ale právě díky „vetu“ Kanady jí nebyl přiznán. Zřejmým vysvětlením kanadského postoje byl „konflikt“ mezi Inuity a Evropskou unií ve věci výrobků z tuleňů. I když spor byl právně řešen před Evropským soudním dvorem⁶³ i panely Světové obchodní organizace,⁶⁴ ani v jednom případě Inuité se svými požadavky na zrušení nebo změnu evropských předpisů neuspěli.

% kanadské populace (v roce 2006 to bylo 3,8 % a v roce 2001 3,3 %). Z toho největší část – 851 560 – se považuje za členy Prvních národů, 451 795 patří k lidu Métis a 59 445 k Inuitům (jde o 4,2 % Původních obyvatel a 0,2 % obyvatel Kanady). *Aboriginal Peoples in Canada: First Nations People, Métis and Inuit*. Statistics Canada. [online] [cit. 2016-11-30]. Dostupný z: <https://www12.statcan.gc.ca/nhs-enm/2011/as-sa/99-011-x/99-011-x2011001-eng.cfm>.

⁶¹ *Nunavut Land Claims Agreement Act* (S.C. 1993, c. 29) [online] 17. 11. 2016 [cit. 2016-11-30]. Dostupný z: <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/n-28.7/FullText.html>.

⁶² Na základě dohody z roku 2007 náleží Inuitům i „regionální vláda“. *Agreement-in-Principle Between the Inuit of the Nunavut Settlement Area and Her Majesty in Right of Canada* [online] [cit. 2016-11-27]. Dostupný z: <http://www.aadnc-aandc.gc.ca/eng/1292871117671/1292871543095>.

⁶³ Rozsudkem z 25. dubna 2013 ve věci Inuit Tapiriit Kanatami a další v. Komise (T 526/10) Tribunál zamítl žalobu znějící na zrušení nařízení Komise (EU) č. 737/2010 z 10. srpna 2010, kterým se stanoví prováděcí pravidla k nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1007/2009 o obchodování s produkty z tuleňů a na určení, že nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1007/2009 z 16. září 2009 o obchodování s produkty z tuleňů je nepoužitelné. Kasační stížnost (věc C-398/13 P) Inuitů v této věci byla zamítnuta Soudní dvorem 3. září 2015. Již dříve Tribunál 6. září 2011 (T-18/10) odmítl jako nepřijatelnou žalobu Inuitů, jež zněla na zrušení nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1007/2009 z 16. září 2009 o obchodování s produkty z tuleňů. Ani v tomto případě nebyli stěžovatelé v kasační řízení úspěšní (C-583/11 P). Srov. KROMMENDIJK Jasper, The seal product cases: the ECJ's silence on admissibility in Inuit Tapiriit Kanatami II. *European Law Blog*. [online]. 11. 9. 2015 [cit. 2016-11-26]. Dostupné z: <http://europeanlawblog.eu/?p=2843>.

⁶⁴ Spor č. DS 400. Konzultace byly Kanadou vyvolány v listopadu 2009, zpráva Odvolacího orgánu byla vydána 22. května 2014. Dispute settlement: dispute DS400. European Communities – Measures Prohibiting the Importation and Marketing of Seal Products [online]. [cit. 2016-11-26]. Dostupné z: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds400_e.htm.

Před vznesením nároků na kontinentální šelf na sklonku roku 2013 vydala Kanada Prohlášení ke kanadské arktické zahraniční politice (*Statement on Canada's Arctic Foreign Policy: Exercising Sovereignty and Promoting Canada's Northern Strategy Abroad*).⁶⁵ Navazuje na zahraničněpolitický rozměr strategie z roku 2009 a opakuje čtyři skupiny priorit.

Velkou pozornost ve skupině arktických témat k sobě poutá Severozápadní cesta (*Northwest passage*). I když Kanada sama nepovažuje její hojnější využití za reálné v dohledné době,⁶⁶ důsledně se vymezuje vůči jakýmkoliv snahám (zejména ze strany USA a Číny) o zpochybnění kanadské suverenity nad touto novou plavební cestou a trvá na tom, že cesta prochází kanadskými vodami a plně spadá pod kanadskou jurisdikci. Již v roce 1970 (po neschváleném proplutí amerického tankeru Manhattan) vydala Kanada zákon o zabránění znečištění arktických vod – *Arctic Waters Pollution Prevention Act*,⁶⁷ který byl v roce 1985 nahrazen novým stejnojmenným zákonem a opakovaně novelizován.⁶⁸ Dalším předpisem platným pro používání severozápadní cesty je *Canada Shipping Act* z roku 2001.⁶⁹

Stejně jako ostatní státy angažované v arktické oblasti, i Kanada klade velký důraz na vědu a výzkum. V červnu 2015 vstoupil v platnost *Canadian High Arctic Research Station Act*,⁷⁰ který založil federální organizaci Polar Knowledge Canada.⁷¹ Pokrývá severský (v kanadském smyslu slova) vědecký a technologický výzkum, budoucí vědeckou stanici Canadian High Arctic Research Station (CHARS), která by měla být zprovozněna v Cambridge Bay⁷² v roce 2017, a řídí sdílení znalostí (*polar knowledge management and mobilization function*). Na arktickém výzkumu se podílí i řada dalších institucí, především univerzit v Calgary (*Arctic Institute of North America*),⁷³

⁶⁵ Statement on Canada's Arctic Foreign Policy: Exercising: Sovereignty and Promoting Canada's Northern Strategy Abroad [online] [cit. 2016-11-27]. Dostupný z: http://www.international.gc.ca/arctic-arctique/arctic_policy-canadapolitique_arctique.aspx?lang=eng.

⁶⁶ BERGH (2012), s. 8.

⁶⁷ CARNAHAN, BURT K. The Canadian Arctic Waters Pollution Prevention Act: An Analysis, 31 *Louisiana Law Revue* (1971); BILDER, Richard, The Canadian Arctic Waters Pollution Prevention Act: New Stresses on the Law of the Sea (November 1, 1970). *Michigan Law Review*, Vol. 69, No. 1, 1970; University of Wisconsin Legal Studies Research Paper Series Archival Collection.

⁶⁸ *Arctic Waters Pollution Prevention Act* (R.S., 1985, c. A-12) [online] 4. 5. 2016 [cit. 2016-11-27]. Dostupný z: <https://www.tc.gc.ca/eng/acts-regulations/acts-1985ca-12.htm>.

⁶⁹ *Canada Shipping Act*, 2001 (S.C. 2001, c. 26) [online]. 26. 2. 2015 [cit. 2016-11-27]. Dostupný z: <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/c-10.15/>.

⁷⁰ *Canadian High Arctic Research Station Act* (S.C. 2014, c. 39, s. 145) [online] 17. 11. 2016 [cit. 2016-11-27]. Dostupný z: <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-17.8/page-1.html>.

⁷¹ Ta nahradila dřívější Canadian Polar Commission, <https://www.canada.ca/en/polar-knowledge/index.html>.

⁷² Constructing the research station [online] 24. 8. 2016 [cit. 2016-11-27]. Dostupný z: <https://www.canada.ca/en/polar-knowledge/constructingstation/index.html>.

⁷³ Arctic Institute of North America, <http://arctic.ucalgary.ca/>.

v Albertě (*Canadian Circumpolar Institute*),⁷⁴ v Québecu, Newfoundlandu nebo Trentu, třicet kanadských univerzit a téměř dvacítko celostátních nebo regionálních institucí je zapojena do mnohonárodní sítě arktického výzkumu Arctic Net.⁷⁵

2.3. Norsko

V případě Norska byl rozvoj nejsevernějších oblastí a Arktidy nejvyšší prioritou zahraniční politiky vlády od roku 2005. „High North“ strategie norské vlády identifikuje hlavní národní priority, k nimž patří trvale udržitelný rozvoj těžby ropy na otevřeném moři (off-shore) a obnovitelných mořských zdrojů.

Norská politika v Arktidě představuje výzvu především z hlediska schopnosti udržet si svrchovanost v regionu s ohledem na rostoucí aktivity ostatních zemí, které s sebou nesou riziko konfrontace, zejména Ruska. Norsko, jako zatím jediná arktická země, přesunula své vojenské velitelství za polární kruh v blízkosti města Bodø. Kromě strategické polohy, kdy se fyzicky přiblíží k Arktidě, tím také přitáhla větší pozornost vládních představitelů k tomuto regionu. Norská armáda je jednou z nejlépe vybavených armád světa, disponuje 60 stíhacími letouny F16 a do roku 2018 se je chystá nahradit 56 modernějšími bojovými letouny F35.⁷⁶

Norsko také sehrálo významnou roli v asistenci Moskvě při rušení a likvidaci atomových sovětských ponorek a atomových hlavic podél arktického pobřeží na území Ruska. V rámci akčního plánu pro nukleární bezpečnost (*Action Plan for Nuclear Safety*) Norsko utratilo 240 milionů amerických dolarů s cílem eliminovat taktické ponorky, vyhořelé jaderné palivo a radioaktivní odpad.⁷⁷

⁷⁴ Canadian Circumpolar Institute, <https://www.ualberta.ca/>.

⁷⁵ Arctic Net, <http://www.arcticnet.ulaval.ca/aboutus/rationale.php>.

⁷⁶ WEZEMAN, S., T. (2012). Military Capabilities in the Arctic. *SIPRI Background Paper*. March 2012. Retrieved from <http://books.sipri.org/files/misc/SIPRIBP1203.pdf> ; LASSERRE, F., LE ROY, J., GARON, R. (2012). Is there an arms race in the Arctic? *Journal of Military and Strategic Studies*. Vol. 14, Issues 3 & 4. Centre of Military and Strategic Studies. [online] [cit. 2016-11-27]. Dostupný z: <http://jmss.journalhosting.ucalgary.ca/jmss/index.php/jmss/article/viewFile/496/492>.

⁷⁷ Norwegian Ministry of Foreign Affairs, „Cooperation with Russia on Nuclear Safety and Environmental Protection in the High North“, *Government White Paper* No. 11 (2009–2010), April 23, 2010, [online] [cit. 2016-11-27]. Dostupný z: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/dok/regpubl/stmeld/2009–2010/Meld-St-11–2009–2010.html?id=601598>. Spojené státy se také podílely na řadě programů proti šíření jaderných zbraní, včetně „Nunn-Lugar Cooperative Threat Reduction (CTR) Program“, jehož cílem je zajistit snížení strategických jaderných zbraní v oblastech bývalého Sovětského svazu. V rámci tohoto programu bylo více než třicet strategických ponorek a stovky nosných raket a střel demontováno a zničeno. Od roku 2002 jsou tyto snahy také součástí globálního partnerství G8 proti šíření zbraní a materiálů hromadného ničení, což je hlavní odpověď skupiny G8 na útoky z 11. září 2001, a celosvětových obav šíření zbraní hromadného ničení.

V ekonomické oblasti je pro Norsko prioritou využívání mořských zdrojů; když pomineme těžbu ropy a plynu, je to především rybolov a námořní doprava. Velký důraz je také kladen na vědu a výzkum. K nejdůležitějším a největším výzkumným stanicím v Arktidě patří ty, které se nacházejí na souostroví Špicberky (Svalbard). Jedná se o území pod přímou suverenitou Norska. Administrativně však souostroví není součástí žádného norského kraje. Je řízeno guvernérem jmenovaným norskou vládou a od roku 2002 také zvolenou místní vládou. Špicberky jsou nejsevernější osadou na světě s trvalým pobytem civilního obyvatelstva. Ostatní osady, nacházející se dále na severu, jsou obývány pouze přechodně výzkumníky, kteří se na nich střídají. Výjimečné je také to, že se jedná o zcela bezvízovou zónu. Výzkumník z kterékoliv země může přicestovat na Špicberky a pracovat na výzkumu bez časového omezení a bez ohledu na své státní občanství.

Důležitou roli sehrává v norské arktické politice FRAM – hlavní institucionální arktická iniciativa v Norsku se sídlem v Tromsø. Výzkumné centrum High North pro otázky klimatu a životního prostředí, které sdružuje instituce přispívající k udržení výsadního postavení Norska ve správě životního prostředí a přírodních zdrojů na severu. Jednou z nejdůležitějších institucí v rámci FRAM je Norský polární institut, který se aktivně podílí na vědeckém výzkumu, mapování a environmentální monitorování v Arktidě a Antarktidě. Kromě toho institut funguje jako poradní orgán norských úřadů ve strategických otázkách a tematicky specifických záležitostech polárních oblastí. Ve FRAM centru také sídlí sekretariát Arktické rady. Město Tromsø je celosvětově známé díky první a jediné arktické univerzitě na světě – UiT: University of Tromsø – The Arctic University of Norway. Probíhá zde arktický výzkum široké škály tematických oblastí od přírodních věd až po sociální a politické vědy.⁷⁸

2.4. Rusko

Rusko přikládá značný význam rozvoji Arktidy, zejména z ekonomických a bezpečnostních důvodů. Ruské území v Arktidě tvoří většinu jejího vnějšího kontinentálního šelfu. Vzhledem k tomu, že se jedná o mocnost, jejíž ekonomický vývoj a politický status je úzce spojen s těžbou ropy a zemního plynu, vyhlídka na významná ložiska na relativně mělkém pobřeží severního Ruska a Sibiře je značně důležitá.⁷⁹ Konkurenceschopnost Ruska na světovém trhu je potenciálně závislá

⁷⁸ DAHLBÄCK, Björn, VAN DER WATT, Lize-Marié, JAGODZIŃSKI, Kamil, KANKAANPÄÄ, Paula (2014): *European Arctic Initiatives Compendium. Preparatory Action, Strategic Environmental Impact Assessment of development of the Arctic*. Arctic Centre, University of Lapland. [online] [cit. 2016-11-27]. Dostupný z: <http://arcticportal.org/arctic-governance/arctic-states>.

⁷⁹ PADRTOVÁ, Barbora (2011). Emerging importance of the Arctic region. In: Majer, M.–Ondrejcsák, R.–Tarasovič, V.–Valášek, T. (eds.): *Panorama of Global Security Environment 2011*. Bratislava: CENAA, s. 641–659.

na arktických zdrojích – 20 % ruského HDP a 22 % z celkového ruského exportu pochází ze severních území za polárním kruhem.⁸⁰ Kromě sociálně-ekonomického rozvoje je základním národním zájmem Ruska v Arktidě rybolov. Zřejmý je také požadavek respektování Severní mořské trasy (Северный Морской Путь, СевМорПуть, Northeast Passage) jako cesty vedoucí vnitrostátními a pobřežními vodami. Tím si Rusko mj. zajistí volný přístup námořní flotily k Atlantiku.

Podle ruské bezpečnostní rady je Arktida rovněž oblastí významnou pro vojenskou bezpečnost. Pro Rusko je důležité zachovat Arktidu jako „zónu míru a spolupráce“. Ochranu státních hranic využívá jako argument pro obhajobu nutnosti udržování bojeschopných ozbrojených sil působících v arktickém regionu.

V souvislosti s Ruskem v Arktidě se často objevuje téma Lomonosova podmořského hřbetu, který v délce 1800 kilometrů rozděluje Arktidu na dvě části. Rusko se snaží dokázat, že Lomonosův hřbet je prodloužením pevninského šelfu přilehlého k jejich pevninskému území, což by byl vážný argument pro prodloužení ruského kontinentálního šelfu za obvyklou hranici 200 n. m. Pokud Moskva na základě geologického průzkumu prokáže, že území geologicky náleží k Ruské pevnině, může získat dalších 1,2 milionu km² území Arktidy. Otázka reálného využití takového prostoru je ovšem velmi otevřená. Momentálně nízká cena ropy společně se sankcemi, které na Rusko po anexi Krymu uvalila EU a další vyspělé země, blokují technologický rozvoj a vzdalují Rusko od vize výrazně zvýšené těžby arktické ropy.

Ruské vojenské aktivity v oblastech za polárním kruhem v posledních letech výrazně vzrostly. Od roku 2013 Rusko systematicky obnovuje svá stará sovětská vojenská letiště a přístavy na severu. Roste počet i intenzita vojenských cvičení v ruské Arktidě, došlo k modernizaci vojenské techniky a nasazení dvou brigád se speciálním výcvikem pro klimatické podmínky Arktidy. První brigáda byla nasazena v Alakurtti na začátku roku 2015 na námořní letecké základně se strategickou polohou, ve vzdálenosti 60 km od finské hranice. Druhá brigáda by měla být nasazena za Uralem v Jamalsko-Nenetské autonomní oblasti do konce roku 2016.

V kombinaci s politickou asertivitou nabývá přítomnost ruských námořních a vzdušných sil na intenzitě a získává si mezinárodní pozornost. Ve strategickém kontextu hrají arktické vojenské schopnosti a jejich modernizace klíčovou roli pro to, aby Rusko zachovalo současný příznivý status quo a odradilo potenciální vyzývatele. V návaznosti na vývoj na Ukrajině lze očekávat, že Kreml bude i nadále navyšovat svou armádu v nadcházejících letech.

⁸⁰ *Osnovy gosudarstvennoi politiki Rossijskoj Federatsii v Arktike na period do 2020 goda i dalneishiuu perspektivu*, 2008. Sovet Bezopasnosti Rossijskoj Federatsii, 2008. [online] [cit. 2016-11-27]. Dostupný v ruštině na: <http://www.scrf.gov.ru/documents/15/98.html>.

Viditelný nárůst nasazení a rozmístění ruských vojenských sil společně s častými manévry bombardérů a stíhacích letounů v blízkosti nebo na hranici vzdušného prostoru ostatních arktických států zvyšují bezpečnostní obavy v očích ostatních států v regionu. Díky tomu dochází ke zlepšování jejich schopností - v případě USA a Kanady se jedná o Severoamerické velitelství protivzdušné obrany (NORAD), a obdobně tomu je i v případě norských a dánských vojenských schopností a kapacit. Nicméně, tím nevyhnutně vzrůstá nedůvěra a nejistota, kterou Rusko vnímá jako hrozbu pro svoji bezpečnost, a vytváří se tak klasické bezpečnostní dilema.

I když Kreml klade důraz na spolupráci a mírový přístup při hledání řešení ve sporných arktických otázkách, oficiální dokumenty ukazují pravý opak. Nová ruská vojenská doktrína z prosince 2014 deklaruje, že „jedním z hlavních cílů ruských ozbrojených sil je zajistit národní zájmy Ruské federace v Arktidě“. Poprvé v historii se tak arktické zájmy Ruska dostávají do vojenské doktríny. Tento fakt zdůrazňuje strategický význam regionu pro Rusko.

USA a další arktické státy vnímaly mezinárodní spolupráci v arktické oblasti od konce studené války do značné míry jako samozřejmost. Otázkou však zůstává, jak by Spojené státy a mezinárodní společenství reagovaly v případě, když by Rusko nebo západní státy přestali v Arktidě spolupracovat. Nedávné kroky Ruska nepotvrzují, že by Arktida byla izolovaná od geopolitického napětí. Kreml i nadále realizuje neohlášená vojenská cvičení v Arktidě, se zapojením velkého počtu vojenských jednotek či simulace použití jaderných zbraní. Lídři v ostatních arktických zemích jsou čím dál více znepokojeni ruským přístupem – autorizace Moskvy k použití vojenské síly k ochraně ruských zájmů v Arktidě (jak je uvedeno v aktualizované verzi vojenské doktríny z prosince 2014), plánované znovuotevření více než 50 základen z doby sovětského svazu podél ruského arktického pobřeží a nedávno vytvořené jednotné arktické velení, stejně jako vyhlášení ruského vicepremiéra Dmitrije Rogozina, že „Arktida je ruská Mekka“ – to všechno vyvolává vážné otázky ohledně záměrů Ruska v Arktidě.

Mapa č. 5: Ruské vojenské základny v Arktidě⁸¹

Russia Fortifying Bases in Arctic Region

● Key regional headquarters ● Confirmed bases Russia is building/upgrading ● Bases Russia may upgrade

- 1 Bodø, Norway's National Joint Headquarters
- 2 Sputnik Base, Pechenga
- 3 Gadzhiyev Naval Base
- 4 Severomorsk, home of Russia's Northern Fleet
- 5 Alakurtti
- 6 Naryan-Mar

- 7 Rogachevo
- 8 Vorkuta Air Base
- 9 Alykel
- 10 Nagurskoye
- 11 Graham Bell Island
- 12 Sredny Ostrov
- 13 Tiksi

- 14 Temp-Kotelny Island
- 15 New Siberian Islands
- 16 Wrangel Island
- 17 Mys Shmidt
- 18 Anadyr-Ugolny
- 19 Vladivostok, home of Russia's Pacific Fleet

SOURCE: Heritage Foundation research.

IB 4578 heritage.org

⁸¹ *Russia Fortifying Bases in Arctic Region*, The Heritage Foundation, February 24, 2015 [online]. [cit. 2016-11-29]. Dostupné z: <http://www.heritage.org/multimedia/infographic/2015/02/2015-index-us-military-strength/russia-fortifying-bases-in-arctic-region>.

2.5. Spojené státy americké

Politika USA vůči Arktidě výrazně nabyla na důležitosti s počátkem amerického dvouletého předsednictvím Arktické rady, které trvá od dubna 2015. Naposledy USA předsedaly Arktické radě v letech 1998–2000. Od té doby se toho mnoho změnilo nejen na Aljašce, ale i ostatních částech Arktidy a dalších regionech světa.

Přestože průměrný Američan nevnímá Spojené státy jako arktickou zemi, koupí Aljašky od Rusů v roce 1867 rozšířily USA svoji rozlohu o 20 %, a získaly tak přímý přístup k Severnímu ledovému oceánu. Jednalo se o strategickou transakci, která byla výhodná nejen z finančního hlediska (1 717 856 km² za 7,2 milionu amerických dolarů, čili neuvěřitelných 4,74 dolarů/km²), ale hlavně díky tomu USA zabránily v další ruské expanzi do severního Pacifiku. Bonusem byl zisk nemalého množství nerostných surovin, které se na tomto území nacházejí.

Arktida byla vždy oblastí, kde Spojené státy sledovaly svoje strategické zájmy. Od průzkumů a zlaté horečky na začátku 19. století až po do energetický boom v prvních letech 20. století, ekonomický potenciál byl vždy hlavní hnací silou rozvoje Arktidy. Podobně důležité byly také obranné a bezpečnostní zájmy v tomto regionu. S rozpadem Sovětského svazu Arktida ztratila na důležitosti z geostrategického hlediska jak pro Spojené státy, tak i pro nástupnické Rusko. Díky tomu začala nabývat na významu mnohostranná mezinárodní spolupráce, o čemž svědčí i vytvoření Arktické rady v roce 1996.

I přesto, že americký vztah k Arktidě vykazuje v posledních letech významný pokrok, stále přetrvávají otázky, které by měly být vyřešeny co nejdříve, aby Spojené státy „nezůstaly pozadu“ za ostatními arktickými hráči. Mezi nejdůležitější otázky patří ratifikace UNCLOS Spojenými státy (hlavním „ziskem“ USA by bylo potvrzení vnějších hranic kontinentálního šelfu). Spojené státy jsou v Arktidě považovány za „zdráhavou mocnost“ vzhledem k tomu, že dosud nezrealizovaly potřebnou modernizaci svých vojenských sil. V současné době vlastní Pobřežní stráž USA jen tři ledoborce, z nichž dva jsou již mimo provoz. Výroba a uvedení do provozu jednoho ledoborce trvá přibližně osm až deset let, takže i kdyby Kongres Spojených států schválil rozpočtové změny, stále to bude pro USA limitující v porovnání s ostatními arktickými státy (především Ruskem s jeho 18 ledoborci, z nichž šest je poháněno jaderným pohonem).

Další otázkou je ekonomický růst a pokles, které mají vliv na budoucí vývoj Arktidy. V případě, že se rapidně zvýší celosvětová poptávka po nerostných surovinách a dramaticky vzrostou ceny ropy, Arktida se stane přitažlivější jak pro samotné arktické státy, tak i pro země relativně geograficky vzdálené (z hlediska získávání nerostných zdrojů, těžby a dopravy). Nicméně v situaci, kdy oslabuje globální

poptávka a ceny ropy jsou historicky nízké (s poklesem o téměř 50 %), nadšení pro rozvoj Arktidy upadá. Zprávy o zlaté ropné horečce a Arktidě jako nové těžební provincii jsou tak nahrazovány zprávami o odkladu realizace lukrativních arktických energetických projektů. Dramatické změny v globálním energetickém prostředí jsou způsobené především americkým objevem a těžbou břidlicového plynu (díky čemuž se Spojené státy staly energeticky nezávislými a naopak začaly exportovat v oblasti energetiky) a revolucí v nekonvenční energetice. Kromě toho nemalý podíl mají také západní sankce zaměřené na ruské energetické ambice v Arktidě. To vše má vliv na rozvoj energetických projektů v Arktidě.

Pro udržitelný rozvoj a bezpečné prostředí nejen v pobřežních územích bude klíčové vytvoření nezbytných kapacit pro jednotky Pobřežní stráže (jako např. výstavba ledoborců) a zlepšení námořní infrastruktury.

Přestože Arktida nebyla vždy na předních místech v domácích politických debatách mezi americkými lidry, v poslední době se dostává stále více do popředí, ať už ve spojitosti se změnami a dopady globálních klimatických změn, nebo v otázkách bezpečnosti a dopadům bezpečnostních konfliktů v jiných regionech na Arktidu (např. ruská agresivní politika na Ukrajině nebo migrační krize).

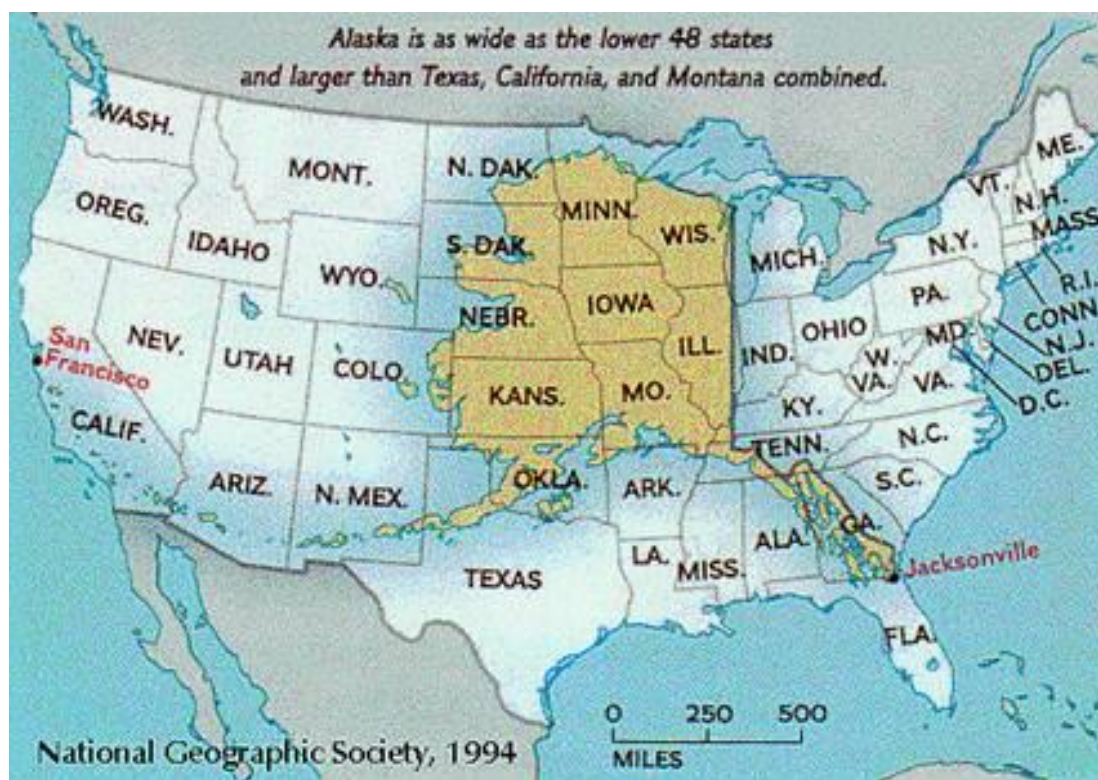
Důležitým prvkem obrany pro Spojené státy je systém protivzdušné obrany NORAD (*North American Aerospace Defense Command*) na grónské letecké základně v Thule (od roku 1958). Severoamerické velitelství protivzdušné obrany je společné velitelství USA a Kanady. Jeho hlavním úkolem je varovat před případným leteckým či raketovým útokem, zajištění vzdušné svrchovanosti a obrany severní Ameriky. Operační středisko NORAD se nachází v Cheyenne Mountain v americkém Coloradu.

Spojené státy byly poslední z ostatních zemí v regionu, které zveřejnily svoji arktickou strategii – ***National Strategy For The Arctic Region***, a to v květnu 2013 (Obamova administrativa). Strategie navazuje na předchozí dokument z ledna 2009, který se přímo věnuje politice v arktickém regionu – ***National Security Presidential Directive (NSPD) 66 concerning an Arctic Region Policy***.⁸² Ve strategii jsou uvedeny tři klíčové cíle – posunout vpřed bezpečnostní zájmy USA, realizovat zodpovědnou správu arktické oblasti a posílit mezinárodní spolupráci.

V případě Spojených států představuje arktická oblast jen jednu z mnoha výzev. Přestože Arktida má strategickou důležitost pro USA z hlediska jaderného odstrašení, regiony jako je východní Asie nebo Blízký a Střední východ jsou pro globální strategii Spojených států mnohem důležitější.

⁸² *National Security Presidential Directive and Homeland Security Presidential Directive*, The White House, President George W. Bush, January 9, 2009 [online] [cit. 2016-11-29]. Dostupné z: <http://fas.org/irp/offdocs/nspd/nspd-66.htm>.

Mapa č. 6: USA – porovnání velikosti Aljašky s ostatním územím USA⁸³

2.6. Island

Ve své arktické politice se Island snaží těžit ze svojí zeměpisné polohy. S pokračujícími klimatickými změnami se budou zlepšovat podmínky pro transport v arktických vodách. Hlavní cílem islandské politiky v Arktidě je udržení stávajícího postavení země jako pobřežního státu v arktické oblasti a zajistit její vliv na vývoj a mezinárodní rozhodování založeném na právních, ekonomických, ekologických a geografických argumentech. Island si rovněž přeje posílit Arktickou radu jako hlavní nástroj pro spolupráci v arktických otázkách a klade důraz na rozhodnutí, která jsou přijata na půdě AR.

Islandský vzdušný prostor byl několikrát narušen ruskými letouny, které se buď dostaly do těsné blízkosti, nebo přímo do vzdušného prostoru Islandu. Podle nejvyššího námořního velitele NATO viceadmirála Cliva Johnstona Moskva také zintenzivnila ponorkové hlídky v severním Atlantiku, které jsou v současné době stejné nebo dokonce častější než v době studené války.⁸⁴ Samotné hlídky by nebyly

⁸³ *How Big is Alaska*, National Geographics Society, 1994, [online] [cit. 2016-11-29]. Dostupné z: <http://www.alaska.org/how-big-is-alaska>.

⁸⁴ DE LARRINAGA, Nicholas: Military Capabilities Russian submarine activity topping Cold War levels, *IHS Jane's Defence Weekly*, 02 February 2016 [online] [cit. 2016-11-29]. Dostupné z: <http://www.janes.com/article/57650/russian-submarine-activity-topping-cold-war-levels>.

předmětem obav Aliance v případě, že by Rusko transparentně informovalo o svých strategických a operačních cílech.

Island je jediným členským státem NATO bez stálé armády. Od roku 2008 se členské státy Aliance střídají na pravidelné rotační bázi v hlídání vzdušného prostoru země v rámci mise „Air Policing“. Vzhledem ke své jedinečné geografické poloze je rotační nasazení aliančních vzdušných sil rozvrženo tak, aby pomohlo udržet islandský vzdušný prostor v bezpečí. V roce 2006 došlo k úplnému odstranění stálé vojenské přítomnosti na Islandu, kdy z letecké základny v Keflavíku odešly americké jednotky (1951–2006). Nicméně v reakci na zvýšené islandské obavy v souvislosti s ruskými aktivitami, USA nedávno oznámily návrat na islandskou leteckou základnu. Podle fiskálního návrhu rozpočtu amerického ministerstva obrany pro rok 2017 jsou požadované finanční prostředky určené na inovaci hangáru pro letadla.

V roce 2009 pětka nordických zemí (Norsko, Švédsko, Finsko, Dánsko a Island) uzavřela obrannou spolupráci NORDEFCO. Partnerskými zeměmi NORDEFCO jsou tři pobaltské země. Tento pakt je neformální, a proto byl dosud zaměřen na leteckou dopravu a vymáhání práva.

Z dlouhodobého hlediska hraje pro Island klíčovou roli pátrací a záchranná služba (*Search and Rescue, SAR*). Vzhledem ke své strategické poloze mezi Evropou a Severní Amerikou jsou islandské vody značně frekventované. Proto v případě nutnosti záchranné akce je islandská záchranná služba nejbližší v regionu. I přes svoji důležitost jsou však její kapacity nedostatečné. K dispozici má SAR pouze tři helikoptéry, každá s celkovou možností transportu do 20 osob. Tento fakt poddimenzované záchranné služby je limitující i pro potenciální rozvoj cestovního ruchu – plánování výletních zaoceánských lodí a atraktivní exotické plavby v Arktidě. Jako první v historii s cenou 22 000–120 000 amerických dolarů za luxusní kajutu plula koncem srpna 2016 výletní loď *Serenity*. Cílem plavby bylo proplout Severozápadní námořní trasou z Aljašky do New York City. V roce 1903 trvala stejná trasa Roaldu Amundsenovi tři roky, nyní plavba trvá pouze 32 dní (kromě technologického pokroku mají vliv na délku plavby také změny ledové pokrývky Severního ledového oceánu).⁸⁵

⁸⁵ JACKSON, Katie. Where luxury meets danger: Inside the first Northwest Passage cruise, *Fox News*, August 25, 2016 [online] [cit. 2016-11-29]. Dostupné z: <http://www.foxnews.com/travel/2016/08/25/where-luxury-meets-danger-inside-first-northwest-passage-cruise.html>.

2.7. Finsko

Subarktické země (Island, Finsko a Švédsko) sice nemají arktické pobřeží a tedy přímý přístup k Severnímu ledovému oceánu, prostřednictvím Arktické rady a vlastních strategií se ale také mohou podílet na rozhodování v arktické oblasti. Vzhledem k tomu, že nemají žádné územní nároky v Arktidě, nemusí řešit hranice kontinentálního šelfu, což nepřímo ovlivňuje jejich bezpečnostní politiku v regionu.

Ve finské strategii k Arktidě je kladen důraz na vnější vztahy.⁸⁶ Jednou z hlavních priorit země je vývoj technologie k rozbíjení ledu. Dlouholeté a rozsáhlé zkušenosti finských loděnic v technologiích na lámání ledu z nich dělá lídra v této oblasti. Dále strategie uvádí mezi klíčovými prioritami ochranu a dlouhodobé monitorování stavu životního prostředí, podporu arktického výzkumu a vytváření klimatických modelů. Důležitá je také jaderná bezpečnost, především na poloostrově Kola; Finsko počítá s aktivním zapojením se do projektů na podporu nukleární bezpečnosti a udržení kontroly radiace v prostředí. Ekonomické zájmy a aktivity Finska v arktické oblasti jsou založeny na investování do vzdělávání, výzkumu a vývoje technologií. A v neposlední řadě Finsko, jako člen Evropské unie, se významně zasazuje o aktivnější zapojení EU do arktických záležitostí (získání pozorovatelského statut EU v AR).

Z hlediska arktického výzkumu je významná Laponská univerzita v Rovaniemi (University of Lapland), která je zároveň nejseverněji položenou univerzitou v Evropské unii. V rámci několika iniciativ a projektů se její badatelé zaměřují na výzkum v oblasti populace, komunity, životního prostředí, umění a designu a jejich vzájemné interakci. Dále se na celostátní úrovni věnují sociálnímu a právnímu výzkumu, který se vztahuje k původním obyvatelům a zároveň nejstaršímu etniku Laponska – Sámům. Kromě toho se na severu Finska nachází Vzdělávací institut Sámů, kde se vyučuje jazyk Sámů a nabízí širokou škálu kulturních akcí a programů. Další výzkumnou institucí je Arctic Centre, který se zaměřuje na výzkum týkající se globálních změn, udržitelného rozvoje a ochrany životního prostředí a práva menšin v regionu.⁸⁷

Finové také významně těží z turismu. Nedaleko od města Rovaniemi, přímo na polárním kruhu, se nachází zábavní park – vesnice Santa Clause;⁸⁸ jde o jeden z největších zdrojů příjmů pro Finsko v turistické oblasti.

⁸⁶ *Finland's Strategy for the Arctic region 2010*. Government of Finland. Prime Minister's Office Publications. [online] [cit. 2016-11-29]. Dostupné z: http://library.arcticportal.org/1262/1/Finland_Arctic_Strategy.pdf.

⁸⁷ DAHLBÄCK, Björn, VAN DER WATT, Lize-Marié, JAGODZIŃSKI, Kamil, KANKAANPÄÄ, Paula (2014): *European Arctic Initiatives Compendium. Preparatory Action, Strategic Environmental Impact Assessment of development of the Arctic*, op. cit.

⁸⁸ Santa Claus Village, Rovaniemi, <http://www.santaclausvillage.info/>.

V reakci na ruskou agresivní zahraniční politiku na Ukrajině (které předcházelo cvičení simulovaných jaderných útoků na Stockholm v březnu 2013), se objevil záměr Finska a Švédska více se integrovat do NATO. Lídři obou zemí si jsou vědomi, že Moskva je schopna přijímat rychlá rozhodnutí a okamžitě vyslat ozbrojené síly za své hranice. V případě NATO jsou vojáci rozptýleni na několika místech, nejprve musí být vytvořen operační plán, teprve po jeho schválení mohou alianční jednotky reagovat. Z toho důvodu bude reakce Aliance (díky struktuře a interním procesům) na jakýkoliv ruský útok vždy méně flexibilní, pomalejší a bude zaostávat za Ruskem. Proto se pět severských zemí (Norsko, Švédsko, Finsko, Dánsko a Island) dohodlo na zvýšené spolupráci v oblasti obrany podepsáním nové dohody v dubnu 2015.⁸⁹ Tato dohoda zahrnuje rozšiřování vojenských cvičení v arktickém regionu, intenzivnější spolupráci při výrobě vojenské techniky a rozsáhlejší sdílení zpravodajských informací mezi jednotlivými zeměmi.

2.8. Švédsko

Švédsko sice nepatří mezi pobřežní arktické státy, ale malá část jeho území se nachází za polárním kruhem (díl okresu Norrbotten)⁹⁰ a historicky patří jednoznačně do skupiny severských zemí, proto bylo od počátku účastno při jednáních, z nichž vzešla Arktická rada a je jejím členem. Vztah Švédska k Arktidě je determinován jednak tím, že do arktické oblasti spadá relativně malá a řídko obydlená část jeho území⁹¹ a že počet původních obyvatel Sámů ve Švédsku je relativně malý (17–20 tis.)⁹² a jednak

⁸⁹ SHILTON, Jordan. Nordic countries sign defence cooperation agreement aimed at Russia, *WSWS*, 16 April 2015, [online] [cit. 2016-11-29]. Dostupné z: <https://www.wsws.org/en/articles/2015/04/16/nord-a16.html>; Nordic countries extend military alliance in face of Russian aggression. Joint declaration from Norway, Sweden, Denmark, Finland and Iceland calls Russia's conduct the 'biggest challenge to European security', *The Guardian*, 10 April, 2015 [online] [cit. 2016-11-29]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2015/apr/10/nordic-countries-extend-military-alliance-russian-aggression>.

⁹⁰ Nad rámec definice „arktického státu“, jak s ní pracuje Arktická rada (území nad severním polárním kruhem), považuje Švédsko za „arktický“ i okres, který na jihu navazuje na Norrbotten – Västerbotten. Srov. *Arctic Human Development Report* [online] [cit. 2016-11-27]. Dostupný z: <http://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:788965/FULLTEXT03.pdf>. Z odborné literatury srov. KESKITALO E., CARINA H., et al. „Contrasting Arctic and mainstream Swedish descriptions of Northern Sweden: The view from established domestic research“. *Arctic* (2013): 351-365.

⁹¹ Hustota obyvatelstva ve Švédsku je 21,5 obyvatele na km² (podle http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/evropa/svedsko/index.html [cit. 2016-10-14]), hustota v okrese Norrbotten (Norrbotten County s tím, že okres je součástí většího kraje Norrbotten) je 2,5 obyv. na km² (podle <http://www.lansstyrelsen.se/norrbotten/SiteCollectionDocuments/Sv/publikationer/om%20lansstyrelsen/Engelska%20-%20Fakta%20om%20Norrbotten.pdf>, [cit. 2016-10-14]).

⁹² Podle *Arctic Human Development Report 2015* (s. 88) je počet Sámů, kteří jsou vlastně jedinými původními obyvateli (v mezinárodněprávním smyslu tohoto termínu) v Evropské unii, odhadován dále na 10–50 tis. v Norsku, 7–8 tis. ve Finsku a cca 2 tis. v Rusku.

tím, že Švédsko je členem Evropské unie, členem kompaktní skupiny severských států a zapojeno do mnohostranné spolupráce v arktické oblasti (Arktická rada, Euro-arktická rada Barentsova moře).

Samostatnou arktickou politiku vyhlásilo jako poslední z arktické osmičky teprve v květnu 2011, v souvislosti s převzetím předsednického místa v Arktické radě (na období 2011–2013) a o dva roky později než Evropská unie.⁹³ Přesto se švédské zájmy v Arktidě ještě před zveřejněním arktické politiky dají identifikovat, a to prostřednictvím cílů vědeckého výzkumu. V letech 2008–2010 publikovala výzkumná instituce ministerstva obrany Swedish Defence Research Agency (*Totalförsvarets forskningsinstitut*, FOI) tři zprávy, zabývající se Arktidou.⁹⁴ Zejména druhá z nich podrobně charakterizuje prostředí, ve kterém se švédský sever nachází (v kontextu arktických politik a zájmů USA, Kanady, Ruska, Norska, Dánska a Islandu), a v dílčích kapitolách shrnuje švédské zájmy v oblasti vojenské, energetické, změny klimatu a námořní dopravy. Zpráva je uzavřena tím, že s ohledem na svébytnost (*elusive character*) je těžké odhadovat vývoj v regionu, současně ale identifikuje konkrétní jevy (hraniční spory, jurisdikční problémy, obavy o vojenskou bezpečnost), jejichž nárůst by mohl být významný pro švédskou bezpečnostní politiku.⁹⁵

Švédská strategie pro Arktidu⁹⁶ vznikla během relativně krátké doby na jaře 2011. Motivaci pro vytvoření strategie představují změny klimatu a jejich dopady na životní podmínky původních obyvatel, nové možnosti v oblasti mezinárodní námořní dopravy, nové podmínky pro získávání nerostného bohatství a výzvu, kterou všechny tyto novinky představují pro mezinárodní právo.⁹⁷ Nejobsáhlejší čtvrtá část dokumentu vymezuje tři hlavní skupiny švédských cílů ve vztahu v Arktidě a podrobněji je strukturuje. V prvním a druhém cíli vidíme významný průnik s arktickou

⁹³ Na skutečnost, že Arktidě nevěnovala švédská koncepce zahraniční politiky z roku 2010 významnější pozornost, reagovala opozice a vymezila tři cíle, které by švédská arktická politika měla mít: uzavření Arktické smlouvy, omezení těžby nerostných surovin, omezování tendencí k militarizaci v oblasti. MURRAY, Robert W., DEY NUTTALL Anita (2014) (eds.) *International Relations and the Arctic: Understanding Policy and Governance*. Cambria Press.

⁹⁴ Zadavatelem první zprávy byla Švédská energetická agentura, další dvě švédské Ministerstvo zahraničních věcí.

⁹⁵ MURRAY–DEY NUTTALL (2014). Bezpečnostní téma bylo v té době ve spolupráci severských zemí silně přítomno – v roce 2009 představil norský ministr zahraničních věcí Thorvald Stoltenberg zprávu *Nordic Cooperation on Foreign and Security Policy*. Srov. *Proposals presented to the extraordinary meeting of Nordic foreign ministers in Oslo on 9 February 2009: Thorvald Stoltenberg* [online] [cit. 2016-11-27].

Dostupný z: <http://formin.finland.fi/public/download.aspx?ID=40310&GUID={826E755E-D8ED-4428-A942-85DA3C3C2A97}>.

⁹⁶ *Sweden's strategy for the Arctic region* [online] [cit. 2016-11-27]. Dostupný z: <http://www.government.se/contentassets/85de9103bbbe4373b55eddd7f71608da/swedens-strategy-for-the-arctic-region>.

⁹⁷ Tamtéž, s. 7.

politikou EU, ve vymezení třetí dimenze (lidská ve švédském pojetí a multilaterální v evropském pojetí) se liší.

1) Klima a životní prostředí. Švédskými cíli jsou snižování emisí skleníkových plynů i perzistentních organických látek (*persistent organic pollutants*), zachování biodiverzity, omezení případných negativních důsledků námořní dopravy na životní prostředí, plánování v oblasti mořského prostředí, lovu a rybolovu, budování sítě chráněných území a výzkum v oblasti klimatu a životního prostředí.⁹⁸ Za účelem zkoumání životního prostředí provozuje Švédsko výzkumné stanice v Abisku⁹⁹ a Tarfale,¹⁰⁰ obě jsou zapojeny do mezinárodní sítě Inter-Act. V Kiruně se nachází radar, který je součástí norskó-finsko-švédského sdružení EISCAT (*European Incoherent Scatter Scientific Association*), jehož sídlo je také v Kiruně.¹⁰¹ V roce 1984 (v souvislosti se získáním konzultativního statutu podle Smlouvy o Antarktidě) byla ve Švédsku založena vládní agentura – Sekretariát pro polární výzkum (*Swedish Polar Research Secretariat, Polarforskningssekretariatet*). Sídli ve Stockholmu a jejím úkolem je podporovat a koordinovat švédský výzkum v Antarktidě a Arktidě, který provádějí zejména univerzity (nikoliv přímo sekretariát). Disponuje stálými stanicemi v Antarktidě (Svea) i Arktidě (Albisko) a ledoborcem Oden.¹⁰²

2) Ekonomický rozvoj. Udržitelný rozvoj je švédskou prioritou a staví jej i nad možnost využívat (nešetrně) nerostné bohatství Arktidy. Cílem Švédska je zajistit, aby využívání nerostného bohatství Arktidy probíhalo udržitelným způsobem. Švédská arktická strategie výslovně a opakovaně uvádí, že Švédsko nemá v arktické oblasti žádný „národní energetický zájem“¹⁰³ (na rozdíl od pobřežních států a dalších aktérů) a svou roli v ekonomické oblasti spatřuje především v prosazování ochrany unikátního arktického životního prostředí. Ve stejném duchu přistupuje k další výzvě v ekonomické dimenzi – otevírání nových plavebních cest. Potvrzuje, že námořní doprava patří k nejhospodárnějším a energeticky nejvýhodnějším způsobům přepravy zboží, současně ale představuje pro životní prostředí zátěž (skleníkové plyny, ničení ekosystémů, dopad na biodiverzitu, rizika nehod). Proto Švédsko potvrzuje podporu Mezinárodní námořní organizaci (IMO) při vytváření pravidel pro technická a operativní opatření za účelem snižování emisí skleníkových plynů

⁹⁸ Tamtéž, s. 24.

⁹⁹ Albisko Scientific Research Station [online] [cit. 2016-11-29]. Dostupné z: <http://www.eu-interact.org/en/field-sites/sweden-3/abisko/>.

¹⁰⁰ Tarfala Research Station [online] [cit. 2016-11-29]. Dostupné z: <http://www.eu-interact.org/en/field-sites/sweden-3/tarfala/>.

¹⁰¹ Zdroj: <https://www.eiscat.se/>

¹⁰² Polarforsknings Sekretariatet. Swedish Polar Research Secretariat. About us. [online] [cit. 2016-11-29]. Dostupné z: <http://polar.se/en/om-oss/>.

¹⁰³ *Sweden's strategy for the Arctic region* [online] [cit. 2016-11-29]. Dostupné z: <http://www.government.se/contentassets/85de9103bbbe4373b55eddd7f71608da/swedens-strategy-for-the-arctic-region>, s. 37.

z námořní dopravy a další činnost (Polární kodex). Z textu vyplývá, že na rozdíl od jiných států (Rusko, Čína) vnímá Švédsko otevření plavebních cest arktickými vodami spíše jako hrozbu než příležitost. Švédsko podporuje volný obchod v Arktidě; text ovšem nespecifikuje, jakou konkrétní praktickou formu by tato myšlenka měla nabýt. Zvláštní pozornost je ve druhé kapitole věnována sobímu hospodářství (*reindeer husbandry*). To představuje specifickou a nedílnou součást „sámské ekonomiky“, je ohrožováno klimatickými i společenskými změnami. Cílem Švédska je, aby společně s dalšími typickými činnostmi (lovem, rybolovem a rukodělnou výrobou) bylo Sámům zachováno.¹⁰⁴

3) Lidská dimenze. V centru lidské dimenze švédské arktické politiky stojí Sámové, jejich životní zvyky, jazyk a kultura. První švédskou prioritou je proto práce na Sámské úmluvě (*Nordic Sámi Convention*) v Arktické radě,¹⁰⁵ která by měla zvláštní práva a postavení Sámů komplexně upravit. Dále si Švédsko klade za cíl zvýšit zapojení mladých lidí a žen do rozhodovacích procesů v Arktidě, konzultovat se Sámským parlamentem otázky diskutované v Arktické radě, spolupracovat s arktickými komunitami na řešení problémů, které souvisí se změnami klimatu.

Výše naznačená souvislost švédské a evropské politiky vůči Arktidě se potvrdila i na počátku roku 2016, resp. po přijetí *Pařížské dohody* v rámci *Rámcové úmluvy OSN o změně klimatu* v prosinci 2015. Jak EU, tak Švédsko reflektovaly novou situaci buď formou aktualizace celé arktické politiky (EU), nebo aktualizací environmentální dimenze arktické politiky (Švédsko). 25. ledna 2016 zveřejnilo švédské ministerstvo pro životní prostředí a energetiku novou švédskou environmentální politiku pro Arktidu.¹⁰⁶ Její cíle jsou konzistentní s tím, jak byla prezentována komplexní politika v roce 2011: posílení snah o ochranu klimatu (a to i na úrovni Arktické rady), lepší ochrana rozmanitosti a ekosystémů (nejen prostřednictvím Arktické rady, ale i za použití různých smluv OSN a bilaterálně) a udržitelné využívání zdrojů.

¹⁰⁴ Pouze okrajově, což není bez zajímavosti vzhledem k významu, který mu přikládá EU, je zmíněna spolupráce v oblasti space technology. Švédsko je ve skutečnosti v této oblasti aktivní, provozuje mj. satelit Odin, který byl plně funkční v letech 2001–2007 a částečně je využitelný dodnes.

¹⁰⁵ První draft úmluvy byl představen v roce 2005 (nebyl ovšem vypracován Arktickou radou). Srov. KOIVUROVA Timo. „The draft Nordic Saami convention: nations working together“. *International Community Law Review* 10.3 (2008): 279–293. Oficiální jednání o textu smlouvy byla zahájena v roce 2011. Srov. O'DOWD, Mina. „The Sámi People in Scandinavia: Government Policies for Indigenous Language Recognition and Support in the Formal Education System“. *Indigenous Education*. Springer Netherlands, 2015, s. 187–205.

¹⁰⁶ *New Swedish environmental policy for the Arctic* [online]. 27. 1. 2016 [cit. 2016-11-29]. Dostupné z: <http://www.government.se/reports/2016/01/new-swedish-environmental-policy-for-the-arctic/>.

3. Další relevantní aktéři

Třetí část se věnuje dalším čtyřem relevantním aktérům, kteří působí v Arktidě – jedná se o Arktickou radu, jako klíčovou platformu pro regionální spolupráci, Evropskou unii, jejichž některé členské státy jsou zároveň arktickými zeměmi, NATO, kdy čtyři z pěti pobřežních arktických států jsou členy Aliance, a neposlední řadě Čínu, která je v poslední době čím dál více viditelná, co se týká jejího zapojení a investic do rozvoje Arktidy.

3.1. Arktická rada

S koncem studené války se zvýšila potřeba pro regionální spolupráci, která se stala hlavní hybnou silou pro vytvoření Arktické rady v roce 1996. Arktická rada (AR) je nejdůležitější platformou – mezivládním fórem –, které se zabývá širokou škálou výzev v regionu Arktidy. Jádrem AR je tvořeno osmi členskými státy (Norsko, Rusko, USA, Kanada, Dánsko + Island, Švédsko, Finsko), kromě toho působí v rámci AR šest organizací zastřešujících různé skupiny domorodých obyvatel, kteří tvoří stálé, avšak nehlasující členy (*Aleut International Association, Arctic Athabaskan Council, Gwich'in Council International, Inuit Circumpolar Council, Russian Association of Indigenous Peoples of the North, Saami Council*). Arktická rada funguje na principu konsenzu, avšak žádné z jejich rozhodnutí není právně závazné nebo vymahatelné.¹⁰⁷ V rámci AR působí také šest pracovních skupin, které jsou tematicky zaměřené.

Arktická rada jako fórum pro spolupráci, koordinaci a interakci mezi arktickými státy podporuje zapojení arktických domorodých komunit a dalších arktických obyvatel v otázkách udržitelného rozvoje a ochrany životního prostředí; zabývá se především environmentálními a ekonomickými výzvami. Otázky vojenské bezpečnosti, stejně jako územní spory, jsou záměrně vyjmuty z agendy AR a je to explicitně uvedeno i v *Ottawské deklaraci*. K nejdůležitějším iniciativám AR patří studie o změnách klimatu, těžbě ropy a zemního plynu a dopravě v arktických vodách.

Každý členský stát předsedá AR ve dvouletých intervalech. V současné době předsedají Spojené státy až do jara 2017, kdy předsednictví převezme Finsko.

¹⁰⁷ Právně závazné mohou být pouze mezinárodní smlouvy sjednané na úrovni Arktické rady, které jednotliví členové podepíší a ratifikují nebo k nim přistoupí.

Tabulka č. 2: Setkání členů AR na ministerské úrovni od jejího založení¹⁰⁸

1998	Iqaluit, Kanada
2000	Barrow, Aljaška, USA
2002	Inari, Finsko
2004	Reykjavík, Island
2006	Salekhard, Rusko
2009	Tromsø, Norsko
2011	Nuuk, Grónsko
2013	Kiruna, Švédsko
2015	Iqaluit, Kanada
2017	Fairbanks, Aljaška, USA

Velký zájem o Arktidu ze strany zemí ležících mimo arktický region dal za vznik statutu pozorovatele. Dosud byl pozorovatelský status udělen dvanácti nearktickým zemím (Francie, Německo, Nizozemsko, Polsko, Španělsko, Velká Británie, Itálie, Japonsko, Čína, Jižní Korea, Singapur a Indie). Přestože Číně, Indii a dalším pozorovatelům nezajistí pozorovatelský status téměř žádné pravomoci s výjimkou účasti na zasedáních AR, představuje pozorovatelský status signál stoupající důležitosti arktických území. Kromě toho v souladu s nejnovějšími trendy i samotná Arktická rada postupně mění charakter. Z organizace, která se věnuje především koordinaci vědeckého výzkumu a otázkám životního prostředí, jak zmíněno výše, se stává širokospektrální organizací, čímž narůstá i její politický význam.

Silnou „podskupinou“ v rámci AR jsou nordické země, které v poslední době zintenzivňují obrannou spolupráci v reakci na ruskou provokativní zahraniční politiku a aktivity na Ukrajině i v ostatních regionech (včetně zvýšené aktivity ruských ponorek, námořních sil a letadel – narušování vzdušného prostoru i moří ostatních arktických zemí). Pětice severských států se proto rozhodla vytvořit užší obrannou spolupráci. Na začátku dubna 2016 ministři obran nordických zemí (Norska, Švédsko, Dánska, Finska) a ministr zahraničních věcí Islandu vydali společné vyhlášení, ve kterém zdůraznili svoje obavy z rostoucí hrozby ze strany Moskvy a ruské chování označili za „největší výzvu evropské bezpečnosti“. Nebezpečí v ruské agresivní

¹⁰⁸ *Arctic Council Ministerial Meetings*, [online] [cit. 2016-11-29]. Dostupné z: <https://oaarchive.arctic-council.org/handle/11374/373>.

politice spočívá podle vyhlášení v „ochotě použití vojenských prostředků k dosažení svých politických cílů i v případě, že to zahrnuje porušení mezinárodního práva“.¹⁰⁹

Vzhledem ke svému charakteru, kdy ke spolupráci nebyly přizvány další arktické země, připomíná nordická spolupráce o společné obraně *Ilulissatskou deklaraci*, kdy v roce 2008 byla uzavřena dohoda o spolupráci mezi ministry zahraničních věcí pěti arktických zemí (Kanada, Norsko, Dánsko, USA, Rusko).¹¹⁰ Ostatní arktické státy tento krok významně kritizovaly a žádaly, aby se podobné iniciativy již v budoucnu nerealizovaly. *Ilulissatská deklarace* byla klíčová z pohledu mezinárodněprávního režimu Arktidy, kdy se státy A5 dohodly, že stávající režim je postačující a není potřeba vytvářet nový režim v regionu.

Jedním z doposud nejdůležitějších setkání k arktickým otázkám během amerického předsednictví AR bylo zasedání na ministerské úrovni, které se konalo v září 2016 v Bílém domě ve Washingtonu. Přestože USA v současné době (2015–2017) předsedají AR, čímž by měly příležitost zvýšit roli Arktické rady, v případě tohoto setkání se jednalo spíše o zpochybnění role AR. Ministerské setkání nebylo organizováno pod záštitou AR, ani nebyla AR přizvána jako spoluorganizátor této události. Kromě toho, setkání se neúčastnili pouze ministři z osmi členských států AR, ale zástupci z celkem 25 zemí světa, včetně např. Číny, Itálie, Švýcarska nebo Nového Zélandu. Výstupem z tohoto setkání bylo vydání společného prohlášení, ve kterém se státy zavázaly ke spolupráci především v oblasti rozvoje vědy a byly zmíněny klíčové vědecké, výzkumné a vzdělávací projekty realizované v regionu Arktidy.¹¹¹

V letošním roce 2016 slaví AR 20 let od svého založení. Řada expertů přišla s návrhy, jakým způsobem by se dala AR restrukturalizovat, např. Heather Conley z amerického think-tanku Centre for Strategic and International Studies (CSIS), která ve své analýze navrhuje reformu AR, jež by přinesla vyšší standard pro správu a řízení Arktidy. Tím by se zachovala role AR jako klíčové instituce pokrývající všechny problematické oblasti v regionu. Zároveň Conley navrhuje, aby AR vytvářela právně závazné mezinárodní normy a politiky s cílem pokrýt širokou škálu vzájemně propojených otázek.¹¹²

¹⁰⁹ PETERSEN, Trude. Tighter Nordic defense cooperation, April 01, 2016 . *The Independent Barents Observer* [online] [cit. 2016-11-29]. Dostupné z: <http://thebarentsobserver.com/en/security/2016/04/tighter-nordic-defense-cooperation>.

¹¹⁰ *The Ilulissat Declaration*, Arctic Ocean Conference 28 May 2008 in Ilulissat [online] [cit. 2016-11-29]. Dostupné z: http://www.oceanlaw.org/downloads/arctic/Ilulissat_Declaration.pdf.

¹¹¹ The White House, Office of the Press Secretary, September 28, 2016, FACT SHEET: United States Hosts First-Ever Arctic Science Ministerial to Advance International Research Efforts [online] [cit. 2016-11-29]. Dostupné z: <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2016/09/28/fact-sheet-united-states-hosts-first-ever-arctic-science-ministerial>

¹¹² CONLEY, Heather A., MELINO, Matthew. *An Arctic Redesign: Recommendations to Rejuvenate the Arctic Council*, March 14, 2016 [online] [cit. 2016-11-29]. Dostupné z:

Budoucnost správy regionu nebude záviset pouze na osmi členech Arktické rady a zástupci domorodého obyvatelstva (*Indigenous Peoples*). Různé nároky a/nebo ambice v regionu prezentují i státy s Arktidou geograficky nespjaté jako např. Čína, Japonsko, Jižní Korea, Indie nebo Singapur a mnoho dalších zemí, které se stávají více zaangažovanými v regionu ať již politicky/diplomaticky, nebo ekonomicky. To je jasným signálem stoupající důležitosti arktických území. Vzhledem k tomu, že klimatické změny probíhající v Arktidě nejsou izolované (a většinou se dějí i ve zbytku světa), v arktické oblasti jsou tyto změny nejvíce viditelné. Podíl lidské činnosti na změnách klimatu je nezanedbatelný a často znečištění vzniká právě v regionech mimo Arktidu. Z toho důvodu je důležité v rámci AR vyvinout mechanismus, kterým by mohly být nearktické státy zapojeny do struktury a aktivit AR více, než jim nabízí pozorovatelská pozice.

3.2. Evropská unie

„Arktické aspekty“ jsou v evropských politikách přítomny přibližně od přelomu tisíciletí. Problematika související s Arktidou (přesněji pouze s její částí geograficky navazující na Evropu a Rusko) spadala prostřednictvím tzv. Arktického okénka – Arctic Window – pod Severní dimenzi a integrovaná námořní politiku zahrnovala – i když jen v dílčí souvislosti s globálním oteplováním – i Arktický oceán.¹¹³

Systematický zájem o Arktidu projevuje Evropská unie teprve od podzimu roku 2008. V březnu 2008 představil vysoký představitel EU pro Společnou zahraniční a bezpečnostní politiku Javier Solana dokument **Změna klimatu a mezinárodní bezpečnost**.¹¹⁴ Po identifikování sedmi hrozeb – dopadů změn klimatu na mezinárodní bezpečnost¹¹⁵ – se dokument zaměřuje na vyhodnocení, jak tyto hrozby působí v jednotlivých oblastech světa, včetně Arktidy, ve vztahu ke které uvádí: „*Rychlé tání ledových příkrovů na pólech, zejména v Arktidě, otevírá nové vodní*

<https://www.csis.org/analysis/arctic-redesign>.

¹¹³ Zajímavý podnět pro rozvoj Arktické politiky EU představuje také zpráva UNEP (*Program pro životní prostředí OSN*) a EEA (Evropská agentura pro životní prostředí) z března 2004. Zpráva se zabývala rolí Evropské unie při ochraně prostředí Arktidy (nejen životního prostředí, ale i postavení a možnost původních obyvatel) a byla uzavřena sadou doporučení, aby EU posilovala své vztahy s Arktickou radou a dalšími institucemi činnými v Arktidě, zapojovala se do programů řešících nejrůznější problémy v Arktidě, podporovala akademické bádání týkající se Arktidy a zvážila zřízení stálého zastoupení nevládních organizací původních arktických obyvatel v Bruselu. Arctic environment: European perspectives. *Environmental issue*, report No. 38/2004 [online]. [cit. 2016-09-06]. Dostupné z: http://www.eea.europa.eu/publications/environmental_issue_report_2004_38.

¹¹⁴ *Změna klimatu a mezinárodní bezpečnost*. Dokument vysokého představitele a Evropské komise určený Evropské radě. S113/08 [online]. 14. 3. 2008 [cit. 2016-09-06]. Dostupné z: http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/CS/reports/99399.pdf.

¹¹⁵ Konflikt kvůli zdrojům, hospodářské škody a ohrožení pobřežních měst a kritické infrastruktury, ztráta území a hraniční spory, environmentální migrace, případy nestability a radikalizace, napětí kvůli nedostatku zdrojů a tlak na mezinárodní správu.

cesty a mezinárodní obchodní trasy. Vyšší dostupnost nesmírných zásob uhlovodíků v arktické oblasti navíc mění geostrategickou dynamiku oblasti, což by mohlo mít dopady na mezinárodní stabilitu a evropské bezpečnostní zájmy. Příkladem výsledných nových strategických zájmů je nedávné vztyčení ruské vlajky pod Severním pólém. Vyrůstá potřeba řešit sílící debatu o územních nárocích a přístupu různých zemí k novým obchodním trasám, představujících výzvu pro schopnost Evropy účinně zajistit své zájmy v oblasti obchodu a zdrojů v daném regionu; tyto nároky mohou vyvíjet tlak na její vztahy s klíčovými partnery.“¹¹⁶ V rámci závěrů a doporučení pak zpráva v oblasti posílení spolupráce se třetími zeměmi mimo jiné doporučuje: „Vypracování politiky EU pro Arktidu na základě vyvíjející se geostrategie arktické oblasti, jež by zohledňovala mimo jiné přístup k zdrojům a otevření nových obchodních tras.“¹¹⁷

Svůj (dosud nejvýraznější) příspěvek ke zformování arktické politiky přednesl na podzim 2008 Evropský parlament. Dne 9. října 2008 schválil Parlament drtivou většinou 597 hlasů (23 proti, 41 poslanců se zdrželo) **Usnesení o správě arktické oblasti**.¹¹⁸ V usnesení vyzval Komisi, aby se zabývala změnou klimatu v arktické oblasti, postavením domorodého obyvatelstva, energetickou a bezpečnostní politikou v Arktidě, spoluprací s arktickými státy, včetně možnosti vytvořit nové arktické struktury. V závěru usnesení Evropský parlament požádal Komisi, „aby přijala status pozorovatele v Arktické radě“,¹¹⁹ a navrhl, aby Komise iniciovala jednání vedoucí k vypracování a přípravě Mezinárodní smlouvy na ochranu Arktidy. (V dalších dokumentech už Parlament návrh směřující k uzavření „Arktické smlouvy“ nezmiňoval.)

V listopadu 2008 bylo zveřejněno Sdělení Komise Evropskému parlamentu a Radě nazvané **Evropská unie a arktická oblast**.¹²⁰ Komise připomíná význam arktické oblasti pro Unii a stanoví hlavní cíle pro evropskou politiku v oblasti Arktidy: ochrana a zachování Arktidy spolu s její populací; podpora udržitelného využívání přírodních zdrojů a posílení mnohostranného řízení v Arktidě, které by umožnilo větší vliv EU na vývoj v této oblasti. Stejně jako Parlament Komise o měsíc později navrhla, aby se Unie ucházela o trvalý pozorovatelský statut v Arktické radě (v té době již měla status ad hoc pozorovatele). Arktická rada ovšem v dubnu 2009 nejen Evropskou unii, ale i ČLR, Itálii a Jižní Koreu přijmout za stálé pozorovatele odmítla.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 8.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 11.

¹¹⁸ Usnesení Evropského parlamentu ze dne 9. října 2008 o správě arktické oblasti, P6_TA(2008)0474.

¹¹⁹ angl. *taking up „observer status“*.

¹²⁰ *Evropská unie a arktická oblast*. Sdělení Komise Evropskému parlamentu a Radě ze dne 20.11. 2008 KOM(2008) 763.

V prosinci 2009, na konci švédského předsednictví, zveřejnila Rada **Závěry k otázkám souvisejícím s arktickou oblastí**.¹²¹ Vymezila zde základní principy arktické politiky EU: zmírnění změny klimatu, posílení mnohostranné správy, návaznost na *Úmluvu OSN o mořském právu* (UNCLOS) a další mezinárodní smlouvy, pokud jde o právní rámec stávajícího režimu, ohled na unikátnost arktické oblasti a ohled na zájmy původního obyvatelstva, zachování míru a stability v arktické oblasti. Při formulování hlavních cílů se shodla s předchozím sdělením Komise a zahrnula mezi ně: ochranu a zachování arktické oblasti v souladu se zájmy jejích obyvatel; podporu udržitelné využívání přírodních zdrojů; a přispívání k lepší správě arktické oblasti prováděním a dalším rozvojem příslušných dohod, rámců a mechanismů.¹²² Komisi bylo uloženo, aby do června 2011 předložila zprávu o dosaženém pokroku v těchto otázkách.

Společné sdělení Evropskému parlamentu a Radě nazvané **Vývoj politiky evropské unie vůči arktické oblasti: pokrok od roku 2008 a další kroky** bylo publikováno 26. června 2012.¹²³ Rámcové cíle EU v arktické oblasti jsou formulovány shodně s předchozími dokumenty: 1) Ochrana a uchování Arktidy v souladu se zájmy jejích obyvatel; 2) Podpora udržitelného využívání přírodních zdrojů; 3) Mezinárodní spolupráce, s tím, že zdaleka nejvíce prostoru je věnováno prvnímu uvedenému. Bez zajímavosti nejsou dva dokumenty, které byly sdělení připojeny a které poskytují přehled o skutečných aktivitách EU v arktické oblasti. Šlo jednak o **Inventář činností v rámci vývoje politiky Evropské unie vůči arktické oblasti**,¹²⁴ jednak o *zprávu nazvanou Prostor a Arktida*, která se věnuje satelitnímu monitorování arktické oblasti.¹²⁵ Vyplývá z nich, jak intenzivní, na straně jedné, a roztržité, na straně druhé, je působení EU v arktické oblasti. Evropská unie se angažuje zejména v programech, jejichž cílem je monitorování různých jevů v Arktidě,¹²⁶ a velká pozornost je věnována odbornému výzkumu arktických problémů. Prostřednictvím několika desítek probíhajících programů, jejichž seznam je uveden v příloze Inventáře, EU „směřuje“ do arktické oblasti téměř 100 milionů EUR.¹²⁷

Dosud posledním dokumentem, ve kterém EU vyjasnila svou pozici ve vztahu k Arktidě a jejím problémům, je společné sdělení Evropskému parlamentu a Radě

¹²¹ Dok. Rady 16857/09. Council conclusions on Arctic issues. 2985th Foreign Affairs Council meeting, Brussels, 8 December 2009.

¹²² Tamtéž. s. 3.

¹²³ JOIN/2012/019 final.

¹²⁴ SWD(2012) 182.

¹²⁵ SWD(2012) 183.

¹²⁶ Například úbytek kyslíku, dopady chemického znečištění, důsledky působení chemických látek v dlouhodobém pohledu, míru zalesnění, míru znečištění životního prostředí, změny na mořském dně a další.

¹²⁷ Podle informací uvedených ve společném sdělení Evropskému parlamentu a Radě z 27. dubna 2016, JOIN(2016) 21 final, dosáhla výše prostředků EU vložených do výzkumu Arktidy prostřednictvím programu Horizon 2020 v uplynulém desetiletí celkem 200 milionů EUR (s. 6).

z dubna 2016 nazvané *Integrovaná politika Evropské unie pro Arktidu*.¹²⁸ Komise v něm setrvává na dosavadním tematickém vymezení tří skupin hlavních cílů evropských aktivit v Arktidě. Způsob, jímž se EU hodlá do řešení arktických problémů zapojit (a jímž se převážně zapojovala i v minulosti), je výzkum a monitorování.

1) Klimatické změny a ochrana životního prostředí Arktidy. Hlavní hrozby představují růst teploty, uvolňování skleníkových plynů a dalších chemických látek z tajícího permafrostu, a pokud jde o zachování biodiverzity a endemických arktických druhů, pak také znečištění a příchod invazivních druhů. Sdělení v úvodu připomíná závěry Pařížské (klimatické) konference. Ve vztahu ke klimatickým změnám se připomíná, že jednak působí klimatické změny na prostředí v Arktidě, jednak změny prostředí v Arktidě dále mohou působit na klima.

Ze sdělení vyplývá setrvalá a spíše vzrůstající výzkumná angažovanost EU v Arktidě. Od května 2015 napomáhá koordinovat činnost a projekty celkem 22 různých evropských výzkumných institucí v Arktidě i Antarktidě EU-PolarNet Initiative¹²⁹ (financovaná z projektu Horizon 2020). Připomenut je dálkový monitoring (zejména program Copernicus a připravovaný Svalbard Integrated Arctic Earth Observing System) a potřeba nadnárodního přístupu k výzkumným infrastrukturám a zdrojům dat.¹³⁰ V rámci prvního bodu jsou definovány dva dílčí směry působení EU – zmírňování změny klimatu a ochrana životního prostředí. V prvním směru EU potvrzuje připravenost spolupracovat na sdílení potřebných informací s ostatními stakeholdery a připomíná, že opatření v oblasti klimatu mohou být financována prostřednictvím evropských strukturálních a investičních fondů. Vedle CO₂ by ráda EU věnovala pozornost i černému uhlí a metanu (znečišťujícími látkami s krátkou životností). Ve druhém směru hojně odkazuje na rozličné existující mnohostranné úpravy a cestu k ochraně životního prostředí (ochranu biodiverzity, omezování organických znečišťujících látek, obranu proti invazi nepůvodních druhů a předcházení haváriím) spatřuje v důsledném dodržování stávajícího právního rámce a jeho rozšiřování na další aktéry.

2) Udržitelný rozvoj v Arktidě a jejím okolí. V porovnání s ostatními tematickými prioritami EU zaznamenáváme v této kapitole nejvýraznější posun (v porovnání s předchozími dokumenty), a to od „využívání zdrojů“ (v roce 2009 a 2012) k „rozvoji“ (2016). Jak uvádí sdělení, hospodářský rozvoj v Arktidě má svá specifika: rozsáhlé území, malý počet obyvatel, málo rozvinutá infrastruktura, velké nerostné bohatství. Unie vidí svou roli v rámci politiky soudržnosti v rozvoji infrastruktury (s tím, že financování těchto projektů z prostředků EU musí být lépe koordinováno), zvyšování konkurenceschopnosti malých a středních podniků a přechodu na nízkouhlíkové

¹²⁸ JOIN(2016) 21 final.

¹²⁹ EU-PolarNet Initiative, <http://www.eu-polarnet.eu/>.

¹³⁰ V této souvislosti je ve sdělení zmíněna podpora Carnegie Group (s. 6, ppč. 15).

hospodářství. Evropská unie chce nápomocna při rozvoji tzv. modré ekonomiky (rybolov, výroba z obnovitelných zdrojů, na moři, akvakultura = obhospodařování vodních ploch, námořní cestovní ruch, mořská biotechnologie). V souvislosti se třetí prioritou – mezinárodní spolupráce – se EU k pojmu modré ekonomiky ještě vrací a připomíná své zapojení transatlantické aliance pro výzkum oceánu (a Arktidy), kterou bude od roku 2013 společně s USA a Kanadou.

Cílem EU je podpora šíření inovativních technologií v Arktidě; program Horizont 2020 a strukturální a investiční fondy je možné využít pro financování projektů. Potenciál arktické oblasti bude Komise uvažovat při provádění strategií pro jednotný digitální trh a při modernizaci jednotného trhu.

Podle sdělení trpí evropská Arktida nedostatkem investic.¹³¹ Ve spolupráci s členskými státy a regionálními a místními aktéry chtějí Komise a Rada (+ další orgány EU) vybudovat do konce roku 2017 fórum zúčastněných stran pro Arktidu (financované EU), které by mělo definovat klíčové priority v oblasti investic a výzkumu. Současně s ním by měla být vytvořena síť řídicích orgánů zúčastněných stran, které budou plánovat výzvy k podávání návrhů a sledovat dopad programů na oblast. Srdcem investic v Arktidě jsou v evropské optice (a s ohledem na investiční plán pro Evropu) oblast dopravy, budování transevropské dopravní sítě (TEN-T), telekomunikací, energetické účinnosti a nízkouhlíkové technologie. Prostor pro působení EU identifikuje sdělení zřetelně i v oblasti kosmických technologií (zejména po vybudování evropského družicového navigačního systému Galileo). Dílčí cíle EU se vztahují také k bezpečné a chráněné námořní činnosti; EU chce přispět ke zvýšení bezpečnosti navigace v Arktidě. V rámci Horizonu2020¹³² by měla být vyhlášena výzva, „*kteřá má pomoci připravit síť pro Arktidu a Atlantik, jež se bude zabývat hrozbami pro námořní bezpečnost, které vyplývají z otevření severovýchodní cesty*“.¹³³

3) Mezinárodní spolupráce v otázkách Arktidy. EU vnímá jako hlavní způsob svého zapojení do arktické spolupráce výzkumnou aktivitu. Připomíná své členství v mnohostranných organizacích a programech, které jsou pro arktickou oblast

¹³¹ JOIN(2016) 21 final, s. 11.

¹³² V rámci pracovního programu Horizon 2020 na období 2016–2017 jsou v rámci arktické dimenze pokryty tyto výzvy: BG-09-2016: An integrated Arctic observation system; BG-10-2016: Impact of Arctic changes on the weather and climate of the Northern Hemisphere; BG-11-2017: The effect of climate change on Arctic permafrost and its socio-economic impact, with a focus on coastal areas. Horizon 2020 Work Programme 2016–2017. Food security, sustainable agriculture and forestry, marine and maritime and inland water research and the bioeconomy (European Commission Decision C(2016)4614 of 25 July 2016) [online]. 20. 7. 2016 [cit. 2016-11-28]. Dostupné z: ec.europa.eu/research/participants/data/ref/h2020/wp/2016_2017/main/h2020-wp1617-food_en.pdf.

¹³³ JOIN(2016) 21 final, s. 13.

významné, výslovně „se těší na spolupráci se stávajícím i budoucím předsednictvím Arktické rady a na brzké přiznání statusu pozorovatele“.¹³⁴ Připomíná význam bilaterálních vztahů s arktickými státy i dalšími, které projevují o dění v Arktidě významný zájem (vyjmenována je pětice neevropských pozorovatelů v Arktické radě) i potřebu dialogu s původními národy Arktidy a místními komunitami.

Velmi opatrně se EU ve sdělení vyjadřuje k deklaraci pěti arktických států (Kanady, Dánska, Norska, Ruska a USA) z června 2015 o zabránění neregulovaného rybolovu na volném moři v centrálním Arktickém oceánu.¹³⁵ Vzhledem k významu rybolovu pro evropskou ekonomiku EU ve sdělení sice nevýslovně, ale jasně, žádá o to, aby byla přizvána k diskuzi o tématu.

Sdělení je ukončeno návrhem, aby Rada zvážila „zřízení pracovní skupiny pro záležitosti Arktidy a severskou spolupráci a obdobně i Evropský parlament by mohl zvážit zřízení delegace pro záležitosti Arktidy a severskou spolupráci“.¹³⁶

Jako červená nit se všemi představenými programovými dokumenty táhne snaha EU získat stálé pozorovatelské místo v Arktické radě. Dosud se o to pokoušela neúspěšně. O přiznání pozorovatelského statutu rozhoduje jednomyslně osm členů Arktické rady. Zatímco státy, které od roku 2009 usilovaly o pozorovatelský status (stejně jako EU), v roce 2013 uspěly (Čína, Itálie, Indie, Japonsko, Korejská republika a Singapur), Unie a spolu s ní i Greenpeace byly odmítnuty. Zapojení EU zablokovala Kanada, která s EU vedla spor o zákaz dovozu výrobků z tuleňů. Ani po vyřešení sporu v roce 2014 nebyl Unii pozorovatelský status přiznán, na ministerském zasedání v květnu 2015 (v kanadském městě Iqaluit) se proti tomu postavilo Rusko. I tentokrát byl důvod odmítnutí dobře čitelný – Rusko tím reagovalo na sankční opatření, vyhlášená Evropskou unií v červenci 2014. Vzhledem k tomu, že od ministerského zasedání v Kiruně v roce 2013 je zrušen ad hoc pozorovatelský status (a „stálý“ pozorovatelský statut EU dosud nezískala), není EU v Arktické radě formálně zastoupena. Delegáti Evropské unie bývají i přesto obvykle účastni na jejích jednáních a lze říci, že s EU je fakticky jako s pozorovatelem zacházeno.¹³⁷

¹³⁴ Tamtéž, s. 15.

¹³⁵ *Declaration concerning the prevention of unregulated high seas fishing in the Central Arctic Ocean*, Oslo, 16 July 2015 [online]. [cit. 2016-11-29]. Dostupné z: <https://www.regjeringen.no/globalassets/departementene/ud/vedlegg/folkerett/declaration-on-arctic-fisheries-16-july-2015.pdf>.

¹³⁶ Tamtéž, s. 17.

¹³⁷ KOIVUROVA Timo, *The EU in the Arctic: Correcting Misconceptions Arctic Deeply*. [online]. 29. 2. 2016 [cit. 2016-11-29]. Dostupné z: <https://www.newsdeeply.com/arctic/community/2016/02/29/the-eu-in-the-arctic-correcting-misconceptions>; *20 years of the Arctic Council: What are the „big questions“ ahead?* [online]. 20. 9. 2016 [cit. 2016-11-29]. Dostupné z: <http://www.arctic-council.org/index.php/en/our-work2/8-news-and-events/418-20-years-balton-2>. Přítomnost zástupců EU na jednotlivých jednáních je zřejmá také ze zápisů, dostupných na webových stránkách Arktické rady.

Zájmy Evropské unie v arktické oblasti může tedy sama Unie momentálně prosazovat jen neformálně nebo prostřednictvím členských států, z nichž tři jsou členy AR a sedmi byl přiznán pozorovatelský status (viz tabulka 3).

Tabulka č. 3: Vztah vybraných členských států EU k Arktické radě

Stát	Člen Arktické rady	Pozorovatel v Arktické radě
Dánsko	X	
Finsko	X	
Švédsko	X	
Francie		X (od 2000)
Německo		X (od 1998)
Nizozemsko		X (od 1998)
Polsko		X (od 1998)
Španělsko		X (od 2006)
Velká Británie		X (od 1998)
Itálie		X (od 2003)

Zdroj: vlastní.

Další dva členové AR, Norsko a Island, mají k EU vztah prostřednictvím oblasti volného obchodu a jsou přidruženy k schengenskému prostoru. Island v roce 2009 podal přihlášku ke členství v EU a v roce 2010 zahájil s Unií přístupová jednání, ta ale po šesti letech ukončil a přihlášku v roce 2015 stáhl.

3.3. NATO

Nejhlasiťejším předkladatelem návrhu, aby se Aliance angažovala na Arktidě, bylo Norsko. Již v roce 2009 na Štrasburk/Kehl summitu NATO Norsko intenzivně naléhalo na ostatní členy Aliance, aby se zintenzivnila přítomnost spojenců v regionu Arktidy. Avšak narazilo na opačný názor v případě Kanady, která striktně odmítla sekuritizaci dálného severu.

Přestože pět z osmi členů Arktické rady jsou zároveň členy Aliance, neexistuje zatím žádný společný rámec, který by jasně definoval roli NATO v regionu Arktidy. Na lisabonském summitu NATO v roce 2010 bylo deklarováno, že by se politika Aliance v Arktidě měla transformovat z tradiční role – projekce síly a odstrašení – ve prospěch sledování udržitelného rozvoje a politické stability bez nutnosti spojení s bezpečností.

Se zvýšením intenzity ekonomické činnosti v Arktidě narůstá význam bezpečnostní dimenze. V posledních letech většina pobřežních arktických zemí investovala do rozvoje pátracích a záchranných kapacit, které jsou většinou v gesci ministerstva obrany (viz tabulka), jako součást ozbrojených sil. Pozorovat lze také nárůst kapacit výslovně vojenských, jež jsou uzpůsobené extrémním klimatickým podmínkám v oblastech dálného severu.

Arktické členské státy NATO se pravidelně zúčastňují různých vojenských cvičení, zaměřených na přípravu boje v arktických podmínkách. Poslední velké cvičení proběhlo koncem května 2015, kdy se NATO spolu se Švédskem a Finskem účastnilo Arctic Challenge Exercise (ACE). Letecké cvičení zahrnovalo více než 100 letadel a 4000 vojáků. I přes řadu realizovaných cvičení, Aliance odmítá přímou trvalou vojenskou přítomnost v Arktidě. Samotná debata v rámci NATO je poměrně složitá vzhledem k tomu, že je těžké přimět státy, které jsou geograficky vzdálené Arktidě, aby se aktivněji zapojily, a naopak státy, které svým územím spadají do arktického regionu, přesvědčit, že nearktické státy NATO si zaslouží svůj podíl při tvorbě arktické politiky. Rozhodně by však bylo na místě zvážit vydání prohlášení, které by konkrétně definovalo zájmy a roli Aliance v regionu Arktidy.

S přibývajícími novými hrozbami se také čím dál více diskutuje o roli NATO v otázkách kybernetické bezpečnosti. Přetrvávají otázky, jak kybernetickým útokům čelit, zda jsou ozbrojené síly jednotlivých členských zemí NATO dostatečně připravené se s těmito hrozbami vyrovnat. To bylo také jedním z hlavních témat posledního summitu NATO ve Varšavě v červenci 2016. Kromě toho tento summit je považovaný za jednu z nejvýznamnějších událostí v období po studené válce pro budoucnost mezinárodní arktické bezpečnosti.¹³⁸ Na summitu Aliance v komuniké oficiálně potvrdila evidentní vzdálenost mezi Ruskem a NATO, čímž zdůraznila již tak omezenou spolupráci. Přímým dopadem bude značně nepravděpodobné udržení spolupráce mezi Moskvou a ostatními arktickými zeměmi, která zde existovala a fungovala na vysoké úrovni.

¹³⁸ HUEBERT, Rob. How the Warsaw NATO Summit Altered Arctic Security. July 18, 2016, *Arctic News Deeply* [online] [cit. 2016-11-29]. Dostupné z: <https://www.newsdeeply.com/arctic/community/2016/07/18/how-the-warsaw-nato-summit-altered-arctic-security>.

Přestože není Arktida v komuniké explicitně zmíněna, z několika bodů jasně vyplývá, že se týkají i arktického regionu. Nejdůležitější částí rozhodnutí Aliance je zlepšit bezpečnost na všech svých hranicích. To samozřejmě zahrnuje i severní hranici v Arktidě. Kromě toho je v komuniké také zmíněna důležitost úzké vojenské a politické spolupráce s Finskem a Švédskem. V obou zemích v poslední době probíhají debaty o možnosti vstoupení do NATO vzhledem k výraznému nárůstu narušování jejich vzdušného prostoru a přímořských zón ze strany ruských jednotek.

Tabulka č. 4: Přehled zařazení pobřežní stráže v rámci jednotlivých arktických zemích¹³⁹

země	název	útvár	civilní/vojenský
USA	United States Coast Guard (USCG)	Ministerstvo vnitřní bezpečnosti Spojených států amerických	polovojenský
Kanada	Canadian Coast Guard (CCG)	Ministerstvo pro rybolov a oceány	civilní
Dánsko/Grónsko	Søværnet (1. eskadre)	Královské dánské námořnictvo	vojenský
Norsko	Kystvakten	Královské norské námořnictvo	vojenský
Švédsko	Kustbevakningen	Ministerstvo obrany	civilní
Island	Landhelgisgæsla	Ministerstvo spravedlnosti	polovojenský
Finsko	Rajavartiolaitos	Ministerstvo vnitra	polovojenský

¹³⁹ ØSTHAGEN, Andreas. *The Arctic Coast Guard Forum: Big Tasks, Small Solutions*, The Arctic Institute, November 2, 2015 [online] [cit. 2016-11-29]. Dostupné z: <http://www.thearcticinstitute.org/the-arctic-coast-guard-forum-big-tasks/>.

Rusko	Береговая охрана Пограничной службы	Federální služba bezpečnosti (FSB)	polovojenský
--------------	---	---------------------------------------	--------------

3.4. Čínská lidová republika

Ze všech asijských pozorovatelů v Arktické radě (kromě Číny byl v roce 2013 přiznán pozorovatelský statut také Indii, Japonsku, Jižní Koreji a Singapuru) je Čína nejviditelnější a její zájem o arktickou oblast nejzřetelnější. Čína dosud nevyhlásila svoji arktickou politiku, z řady reálných kroků a prohlášení ale můžeme dovodit základní znaky čínského přístupu vůči Arktidě a její hlavní zahraničněpolitické zájmy v arktické oblasti.

Podstatná část čínské pozornosti směřuje k výzvám v ekonomickém sektoru. Konkrétními kroky se Čína snaží zajistit na jedné straně přístup ke zdrojům, na straně druhé přístup k plavebním trasám. Spíše než na multilaterální diplomacii (neboť možnosti Arktické rady jsou v tomto směru omezené) sází na bilaterální vztahy.

Velmi intenzivní ekonomické vztahy byly navázány mezi ČLR a Islandem. V dubnu 2012 byla přijata mezi ČLR a Islandem sada šesti dokumentů, z nichž dva se týkaly Arktidy a jedním z nich byla *Rámcová dohoda o arktické spolupráci*.¹⁴⁰ O rok později byla mezi oběma zeměmi podepsána dohoda o zóně volného obchodu;¹⁴¹ pro Čínu šlo o první FTA s evropskou zemí¹⁴² a vedle ekonomického má pro ČLR i politický význam.¹⁴³ V letech 2013–2014 získalo konsorcium CNOOC Iceland (60% podíl

¹⁴⁰ STAALLESEN Atle, China strengthens Arctic cooperation with Iceland. *Barents Observer* [online]. 24. 4. 2012 [cit. 2016-11-29]. Dostupné z: <http://barentsobserver.com/en/arctic/china-strengthens-arctic-cooperation-iceland>.

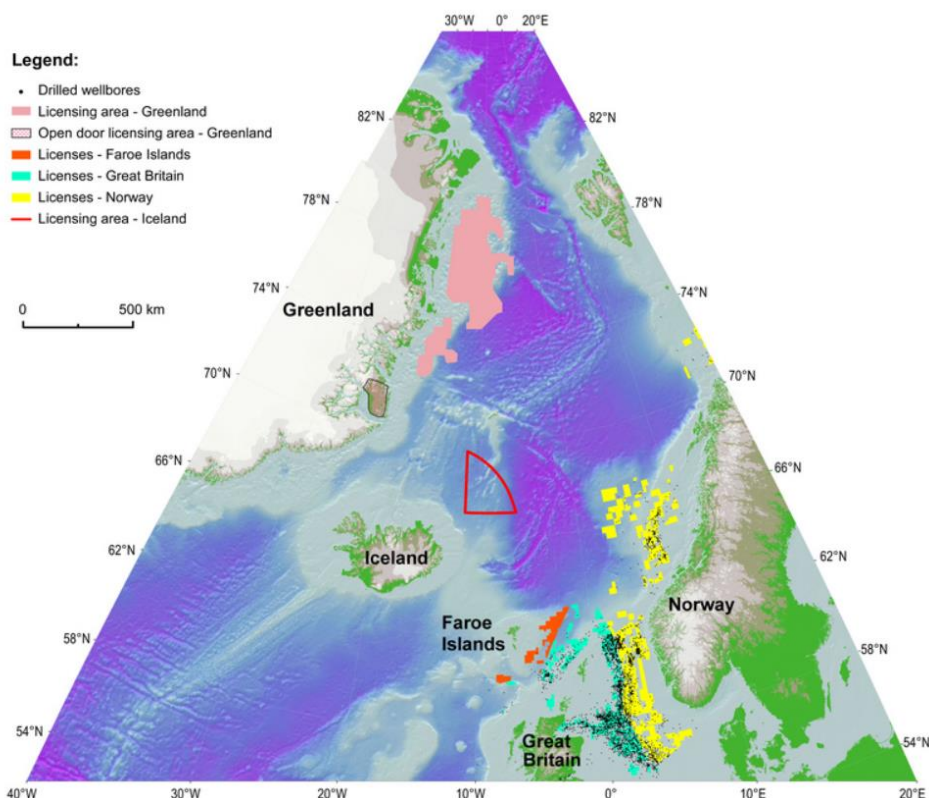
¹⁴¹ *Free trade agreement between The government of Iceland and The government of the People's Republic of China* [online]. [cit. 2016-11-29]. Dostupné z: <https://www.mfa.is/media/fta-kina/Iceland-China.pdf>.

¹⁴² O uzavření podobné dohody usilovala Čína i ve vztahu k Norsku, s ohledem na problémy v bilaterálních vztazích po roce 2008 byla ale vyjednávání zastavena.

¹⁴³ Před uzavřením FTA uznal Island, že Čína je tržní ekonomikou (*market economy*). Podobné uznání by si ČLR ráda vyslechla i od Evropské unie, která to ovšem – zejména na ekonomické důsledky – v létě 2016 odmítla. Čína o uznání stojí mimo jiné proto, že jako netržní ekonomika může být v souladu s pravidly WTO postihována tvrdšími antidumpingovými opatřeními než tržní ekonomiky. DANĚK Viktor, Europoslanci nechťejí status tržní ekonomiky pro Čínu, bojí se o pracovní místa v EU, *Český rozhlas* [online]. 10. 5. 2016 [cit. 2016-11-29]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/zpravy/ekonomikavevrope/_zprava/europoslanci-nechteji-status-trzni-ekonomiky-pro-cinu-boji-se-o-pracovni-mista-v-eu--1611973; EUROPEAN PARLIAMENT, *Granting Market Economy Status to China. An analysis of WTO law and of selected WTO members' policy*. [online]. November 2015 [cit. 2016-11-29]. Dostupné z:

ve sdružení; dceřiná společnost čínské státní společnosti CNOOC – China National Offshore Oil Corporation), Eykon Energy (15% podíl) a Petoro Iceland (25% podíl; dcery norských společností) od Islandu tři licence na průzkum mořského dna v oblasti Dreki (viz mapa č. 6). Průzkum by měl trvat do roku 2018, těžba – v případě potvrzení ekonomické návratnosti – přichází v úvahu přibližně po deseti letech od zahájení průzkumu.¹⁴⁴

Mapa č. 7: Licenční oblasti v Norském a Grónském moři. Oblast Dreki¹⁴⁵

Pozn: Oblast Dreki je ohraničena červeně uprostřed obrázku.

[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/571325/EPRS_IDA\(2015\)571325_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/571325/EPRS_IDA(2015)571325_EN.pdf); EU dodges China 'market economy status' question. *EurActiv.com* [online]. 20. 7. 2016 [cit. 2016-11-29]. Dostupné z: <https://www.euractiv.com/section/trade-society/news/eu-sidesteps-mes-question-with-promise-of-strong-trade-defence/>.

¹⁴⁴ *Third Oil Exploration License Granted in Dreki Area* [online]. 23. 1. 2014 [cit. 2016-11-28]. Dostupné z: <http://www.mannvit.com/news/third-oil-exploration-license-granted-in-dreki-area/>; CNOOC, Eykon and Petoro optimistic on the status and continuation of oil exploration in Iceland [online]. 7. 10. 2016 [cit. 2016-11-28]. Dostupné z: <http://www.nea.is/the-national-energy-authority/news/nr/1813>.

¹⁴⁵ *China and Norway Team Up on Iceland's Continental Shelf, Askja Energy*, November 25, 2013, [online] [cit. 2016-11-29]. Dostupné z: https://askjaenergydotcom.files.wordpress.com/2012/08/dreki-area-and-ne-atlantic_hydrocarbon-licensing_areas.jpg.

Na základě dohody mezi čínským centrem pro polární a oceánská studia (*Centre for Polar and Oceanic Studies*) a islandským Centrem pro výzkum RANNIS je v Karholl budována společná observatoř polární záře (*China-Iceland Joint Aurora Observatory*, CIAO). Základní kámen observatoře byl položen 10. října 2016.¹⁴⁶ I když vstřícnost Islandu vůči Číně je veliká, není neomezená. Významnou mediální pozornost získalo už v roce 2011 a později 2013 rozhodnutí islandských orgánů (pod vlivem veřejného mínění), neumožnit čínskému magnátovi Huangu Nubovi vybudovat na ostrově rozsáhlý turistický a golfový resort.¹⁴⁷

Nezanedbatelné ekonomické úspěchy zaznamenala Čína také v Grónsku. Klimatické změny vedou k narušování ledové vrstvy a otevírají nové možnosti těžby nerostů. Čínské společnosti projevují zejména zájem o prvky vzácných zemin (*rare earth elements*, REE), z nichž se v Grónsku nachází cer, lanthan, neodym a yttrium.¹⁴⁸ V roce 2014 byla uzavřena dohoda o spolupráci mezi australskou společností Greenland Minerals and Energy (GGG) a čínskou NFA (Non-Ferrous Metal Industry's Foreign Ingeneering and Construction Co.), v září 2016 získala čínská firma Shenghe podíl v GGG ve výši 12,5 %. GGG provádí v Grónsku výzkum v oblasti Kvanefjeld, kde se nachází uran (zřejmě největší světové zásoby) a také REE.¹⁴⁹ V roce 2009 získaly dvě čínské společnosti (Jiangxi Zhongrun Mining a Jiangxi Union Mining) právo na průzkum nalezišť zlata a mědi v Grónsku. V lednu 2015 získala hongkongská

¹⁴⁶ *Cornerstone Laid for Chinese-Icelandic Aurora Observatory (CIAO) in Kárhól* [online]. 14. 10. 2016 [cit. 2016-11-30]. Dostupné z: <http://www.arcticservices.is/en/news/cornerstone-laid-for-chinese-icelandic-aurora-observatory-ciao-in-karholl>; The construction at Karholl. *China-Iceland Joint Aurora Observatory* [online] [cit. 2016-11-28]. Dostupné z: <http://karholl.is/en/>.

¹⁴⁷ KUO Lily, *The Chinese property tycoon who wanted to buy a chunk of Iceland may settle for Norway*. [online]. 13. 4. 2014 [cit. 2016-11-28]. Dostupné z: <http://qz.com/176908/the-chinese-property-tycoon-who-wanted-to-buy-a-chunk-of-iceland-may-settle-for-norway/>; Huang Nubo Tries to Buy Iceland. *Rhe China Story* [online][cit. 2016-11-28]. Dostupné z: <https://www.thechinastory.org/yearbooks/yearbook-2013/chapter-2-revolution-to-riches/huang-nubo-tries-to-buy-iceland/>. V roce 2014 se Nubovi podařilo získat odpovídající pozemky od soukromého majitele v Norsku. LINDBLAD Knut-Eirik, *Norwegian landowner sells huge amount of land to chinese billionaire Huang Nubo* [online]. 16. 5. 2014 [cit. 2016-11-28]. Dostupné z: <http://www.nordlys.no/nyheter/norwegian-landowner-sells-huge-amount-of-land-to-chinese-billionaire-huang-nubo/s/1-79-7362483>.

¹⁴⁸ 80 %–90 % světové produkce REE se těží v Číně a vzhledem k jejich významu v technologickém průmyslu se ČLR rozhlíží po jiných zdrojích.

¹⁴⁹ *Shenghe takes 12.5% stake in GGG* [online]. 23. 9. 2016 [cit. 2016-11-28]. Dostupné z: <http://www.news.com.au/finance/business/breaking-news/shenghe-takes-125-stake-in-ggg/news-story/9b87c3778c4ebf3deb4156f22a1fb367>; China buys shares in Greenland mining company. *Nuclear Ingeneering International*. [online]. 4. 10. 2016 [cit. 2016-11-28]. Dostupné z: <http://www.neimagazine.com/news/newschina-buys-shares-in-greenland-mining-company-5023403>; *Greenland Minerals and Energy Ltd to benefit from uranium legislation* [online]. 8. 6. 2016 [cit. 2016-11-29]. Dostupné z: <http://www.proactiveinvestors.com.au/companies/news/155406/greenland-minerals-and-energy-ltd-to-benefit-from-uranium-legislation-69112.html>.

společnost Jun AnJituan práva na těžbu ze železnorudného dolu Isua.¹⁵⁰ I když do těžebního průmyslu v Grónsku pronikají i firmy z dalších států (zejména Kanady a Norska), čínská přítomnost je sledována obzvláště obezřetně.¹⁵¹

Zájem intenzivně spolupracovat v arktické oblasti Čína projevila také vůči Norsku. Od roku 2008 do roku 2010 oba státy jednaly na uzavření FTA. Čínská společnost CNOOC se společně s norskou společností Petoro a islandským Eykonem podílí na průzkumu v islandské licenční oblasti Dreki.¹⁵² Arktická spolupráce obou států zatím dosud ale není idylická, a to vzhledem k politickým vztahům, které se výrazně ochladily po udělení Nobelovy ceny za mír v roce 2010 čínskému disidentovi LiouSiao-po.

Bohaté vztahy mají mezi sebou v arktické oblasti ČLR a Ruská federace, k jejich významnému posílení došlo především poté, co EU a další vyspělé země uvalily na Rusko ekonomické a finanční sankce po anexi Krymu. Vedle plynu, ropy a dalšího nerostného bohatství může Rusko Číně nabídnout také zajímavou plavební cestu. V roce 2013 byla podepsána dohoda mezi ruským Rosněftěm a čínskou CNPC (*China National Petroleum Corporation*) v hodnotě 270 miliard dolarů o dodávkách ropy do Číny a čínské participaci na průzkumu ruských pobřežních vod.¹⁵³ O rok později získala CNPC 10% podíl v ruské společnosti Vankorněft (dceřina společnost Rosněfti), která obhospodařuje ropná a plynová pole v Krasnojarské oblasti na Sibiři.¹⁵⁴ V roce 2014

¹⁵⁰ S ohledem na pokles ceny železa na světových trzích se podle zpráv z ledna 2016 s těžbou v Isua zatím nepočítá. FOUCHÉ Gwladys, Chinese firm unlikely to develop \$2 billion Greenland iron ore mine soon: minister. *Reuters* [online]. 26. 1. 2016 [cit. 2016-11-28]. Dostupné z: <http://www.reuters.com/article/us-greenland-mining-china-idUSKCN0V425D>.

¹⁵¹ Intenzivní mediální pozornost hraničící v hysterii přitáhl záměr společnosti London Mining z roku 2013 (držitele licence na těžbu v Isua od roku 2005), začít spolupracovat s čínským partnerem, aby byly pokryty náklady na těžbu. Obava z přítomnosti čínských horníků, nedodržování standardů pracovního práva a obava o životní prostředí vyvolaly v grónské veřejnosti odpor proti celému projektu.

¹⁵² REED Jeff, *Norway to Join CNOOC in Iceland Oil Exploration* [online] [cit. 2016-11-28]. Dostupné z: <http://oilpro.com/post/1601/norway-to-join-cnooc-in-iceland-oil-exploration>; VALDIMARSON, Omar R., Norway, China to Participate in Iceland Dreki Oil Exploration. *Bloomberg* [online]. 22. 11. 2013 [cit. 2016-11-28]. Dostupné z: <http://www.bloomberg.com/news/articles/2013-11-22/norway-china-to-participate-in-iceland-dreki-oil-exploration>.

¹⁵³ RUDNITSKY Jake, BIERMAN Stephen, *Rosneft's \$270 Billion Oil Deal Set to Make China Biggest Market* [online]. 21. 6. 2013 [cit. 2016-11-28]. Dostupné z: <http://www.bloomberg.com/news/articles/2013-06-21/rosneft-s-270-billion-oil-deal-set-to-make-china-biggest-market>. Na jaře 2016 se objevily informace, že CNPC má zájem na odkoupení podílu v Rosněfti. Rusko zvažuje, zda necelých 20 % bude prodáno Číně nebo Indii. *Russia may sell 19.5% stake in Rosneft to India and China* [online]. 20. 6. 2016 [cit. 2016-11-28]. Dostupné z: <https://www.rt.com/business/347441-rosneft-stake-china-india/>.

¹⁵⁴ *Rosneft Sells Stake in Vankor Oilfield to CNPC* [online] 10. 11. 2014 [cit. 2016-11-28]. Dostupné z: http://www.rigzone.com/news/oil_gas/a/135819/Rosneft_Sells_Stake_in_Vankor_Oilfield_toCNP

byla také uzavřena smlouva mezi CNPC a Gazpromem o dodávkách plynu v příštích 30 letech a výstavbě plynovodu do Číny.¹⁵⁵

Vedle nerostného bohatství přitahuje čínskou pozornost v arktické oblasti také otevírání plavebních tras, a to zejména ruské severovýchodní cesty z Barentsova moře do Beringova průlivu. V budoucnu by se mohlo jednat o kratší (tedy levnější a rychlejší) a současně bezpečnější alternativu ke stávající hlavní dopravní námořní trase z/do Číny, která prochází Malackým průlivem. Zatím to sice není možné, Čína ale už nyní této potenciální cestě věnuje významnou pozornost. Za velké mediální pozornosti proplula v září 2013 podél sibiřského pobřeží plně naložená čínská loď Yong Sheng patřící společnosti COSCO,¹⁵⁶ svoji cestu zopakovala i v letech 2015 a 2016.¹⁵⁷ Čína samozřejmě nezapomíná ani na druhou možnost, severozápadní cestu, zatím ale s nesrovnatelně méně pozitivním ohlasem – Kanada, která trasu považuje za součást svých vnitřních (ostrovních) vod, byla dotčena již v roce 1999 tím, že čínský ledoborec Xuelong (Snow Dragon) kotvil v přístavu Tuktoyaktuk bez povolení kanadské vlády. V dubnu 2016 pak přijala ČLR vnitrostátní pravidla pro využívání severozápadní cesty, což lze vzhledem ke kanadským nárokům navýkon jurisdikce nad trasou považovat za velmi odvážné a v tomto duchu na situaci i Kanada reagovala.¹⁵⁸

Vedle ekonomických výzev Čína dosud již zřetelně reagovala také na výzvy politické a projevila zájem podílet se co nejintenzivněji na správě arktické oblasti. Cca od roku 2012 se snaží (zejména prostřednictvím akademických prací) prezentovat jako „blízko-arktický“ stát (*near-Arctic State*, 近北极国家). To ovšem arktické státy konzistentně odmítají a dosud neučinily společně ani jednotlivě žádný krok, který

¹⁵⁵ K dalšímu posílení spolupráce v této oblasti došlo v roce 2015 a přijetí navazující dohody bylo plánováno na rok 2016, ale dosud se tak nestalo. *Gazprom and China address gas supply projects* [online]. 22. 3. 2016 [cit. 2016-11-28]. Dostupné z: <http://www.gazprom.com/press/news/2016/march/article269562/>; *Gazprom expects to sign second China gas deal in 2016* [online]. 6. 10. 2015 [cit. 2016-11-28]. Dostupné z: <https://www.rt.com/business/317770-gazprom-gas-deal-china/>; FARCHY Jack, *Gazprom's China contract offers no protection against low prices* [online]. 10. 8. 2015 [cit. 2016-11-28]. Dostupné z: <https://www.ft.com/content/4ac1cdd6-3f79-11e5-9abe-5b335da3a90e>.

¹⁵⁶ MITCHELL Tom, MILNE Richard, First Chinese cargo ship nears end of Northeast Passage transit. *Financial Times*. [online]. 6. 9. 2013 [cit. 2016-11-28]. Dostupné z: <https://www.ft.com/content/010fa1bc-16cd-11e3-9ec2-00144feabdc0>.

¹⁵⁷ Spotted: Yong Sheng Starts 3rd Arctic Run. *World Maritime News* [online]. 20. 7. 2016 [cit. 2016-11-28]. Dostupné z: <http://worldmaritimenews.com/archives/197540/spotted-yong-sheng-starts-3rd-arctic-run/>. Další zájem médií přitáhlo rekordní proplutí severovýchodní cesty v září 2015 čínskou sportovní lodí, které na to stačilo 13 dní. XIAOCHEN Sun, Qingdao skipper completes record Arctic voyage. *China Daily* [online]. 17. 9. 2015 [cit. 2016-11-29]. Dostupné z: http://usa.chinadaily.com.cn/epaper/2015-09/17/content_21905266.htm.

¹⁵⁸ China sets its sights on the Northwest Passage as a potential trade boon. *The Guardian*. [online]. 20. 4. 2016 [cit. 2016-11-29]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2016/apr/20/china-northwest-passage-trade-route-shipping-guide>.

by posílil postavení ČLR nad rámec pozorovatelského statusu v Arktické radě (i přes deklarovaný zájem nebyl dosud žádný čínský podnik ani ČLR sama přizvána do Arktické ekonomické rady).¹⁵⁹

Podobně jako Evropská unie, i ČLR se v Arktidě snaží prosadit jako výzkumník. Na rozdíl od roztržštěných programů EU je čínský polární výzkum důsledně koncentrován pod hlavičkou Čínského polárního výzkumného institutu (*Polar Research Institute of China*, PRIC)¹⁶⁰ založeného v roce 1989 a organizaci čínských expedic do Arktidy a Antarktidy obstarává *Chinese Arctic and Antarctic Administration* (CAA).¹⁶¹ V roce 2004 byla na Svalbardu (ČLR je smluvní stranou Smlouvy o Špicberkách) otevřena čínská arktická stanice Žlutá řeka (*Arctic Yellow River Station, Huanghezhan*).

Na sklonku roku 2013 bylo v Šanghaji otevřeno Čínsko-severské arktické výzkumné centrum (*China-Nordic Arctic research center*, CNARC),¹⁶² které sdružuje šest severských a pět čínských univerzit a výzkumných institucí. Hlavní tematické zaměření odpovídá tomu, jak jsou vnímány čínské priority v Arktidě (samozřejmě v rozsahu, ve kterém se prolínají s cíli zapojených severských států): 1) změny klimatu a jejich dopady; 2) zdroje, doprava a ekonomická spolupráce; a 3) legislativní činnost a rozhodování v Arktidě.

Pokud jde o další arktická témata, ČLR poslední dobou zdůrazňuje zájem o arktické životní prostředí s tím, že negativní důsledky změn klimatu v Arktidě budou přeneseně působit na životní prostředí v Číně. K postavení původních obyvatel, jejichž zájmy představují jednu z klíčových otázek multilaterální arktické spolupráce, se ČLR nevyjadřuje.

¹⁵⁹ Arctic Economic Council. Založena členy Arktické rady v září 2014.

¹⁶⁰ Polar Research Institute of China, PRIC, www.polar.gov.cn/en/index/. Sídlem PRIC je Pudong. PRIC je součástí Šanghajského institutu mezinárodních studií (*Shanghai Institute of International Studies*, SIIS) a dohlíží na něj Čínská státní oceánská organizace (*Chinese State Oceanic Organisation*, SOA).

¹⁶¹ Chinese Arctic and Antarctic Administration (CAA), <http://www.chinare.gov.cn/en/>; je přidružena k SOA.

¹⁶² China-Nordic Arctic research center, CNARC, <http://www.cnarc.info/>.

4. Český arktický výzkum: Instituce a aktivity

Česká republika má dlouholetou tradici v polárním výzkumu, je signatářem „Svalbardské smlouvy“,¹⁶³ která umožňuje provádět zde vědecký výzkum. V 80. letech 20. století na Špicberkách (Svalbardu) působilo několik československých vědeckých expedic organizovaných Masarykovou univerzitou v Brně a Slovenskou akademií věd. Od roku 1989 do současnosti pravidelně probíhá na Svalbardu český vědecký výzkum.

4.1. Instituce zabývající se polárním výzkumem v ČR

Česká republika (společně s Belgií, Bulharskem, Estonskem, Lucemburskem, Portugalskem a Švýcarskem) patří k zemím, které jsou členy EU nebo Evropského hospodářského prostoru, avšak nemají pozorovatelský status v Arktické radě. Kromě řady časově omezených výzkumných projektů realizovaných v jednotlivých zemích, existují také arktické a polární výzkumné instituty v těchto zemích. V ČR k nim patří Národní centrum výzkumu polárních oblastí (NCVPO) – výzkumné konsorcium, založené v roce 2008, spolupracuje při výzkumu polárních oblastí Země. Jedná se o Masarykovu univerzitu v Brně, Jihočeskou univerzitu v Českých Budějovicích, Českou geologickou službu, Botanický ústav Akademie věd České republiky, Geologický ústav Akademie věd České republiky, Biologické centrum Akademie věd České republiky a Comenium o.p.s.¹⁶⁴

Na základě této iniciativy výzkumné iniciativy v Arktidě a Antarktidě byly zařazeny do výzkumné infrastruktury České republiky. V této souvislosti byl také realizován výzkumný projekt „**CzechPolar – České polární stanice – Stavba a operační náklady**“ a „**Vytvoření pracovního týmu a pedagogických podmínek pro výuku a vzdělávání v oblasti polární ekologie a života v extrémním prostředí**“, za podpory programu Velké vědecké infrastruktury ČR, experimentální vývoj a inovace a OP VK Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Cílem projektu byla výstavba a provozování české arktické výzkumné stanice na Svalbardu.¹⁶⁵

K cílům NCVPO patří navázat na tradici českých polárních výzkumů, zejména z 50., 60. a 80. let minulého století, dále převzít odpovědnost za koncepci a plnění stávajících i budoucích vědeckých programů polárního výzkumu, kromě toho koordinovat a prohloubit český výzkum polárních oblastí, usnadnit mezinárodní spolupráci při výzkumu polárních oblastí a vytvořit systém komplexního vzdělávání mladé generace

¹⁶³ Smlouva o Špicberkách, 1920, Sysselmannen. 2008. The Svalbard Treaty. [online] [cit. 2016-11-29]. Dostupné z: <http://www.sysselmannen.no/en/Toppmeny/About-Svalbard/Laws-and-regulations/Svalbard-Treaty/>.

¹⁶⁴ Národní centrum výzkumu polárních oblastí, <http://ncvpo.webnode.cz/>.

¹⁶⁵ Bulletin IASC, 2013, [online] [cit. 2016-11-29]. Dostupné z: http://iasc.info/images/media/print/bulletin/Bulletin_2013.pdf.

vědců v polární problematice. Kromě toho NCVPO má za cíl seznamovat odborníky a veřejnost s výše uvedenými činnostmi a jejich výsledky a v neposlední řadě zajistit ochranu přírody a životního prostředí v regionu Arktidy a Antarktidy.¹⁶⁶

4.2. České aktivity v Arktidě¹⁶⁷

V letech 2007–2010 byl realizován projekt Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR **„Biologická a klimatická diverzita centrální části arktického souostroví Svalbard“**. Díky tomuto projektu vzniklo v rámci Přírodovědecké fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích také Centrum polární ekologie (CPE). Výukové i vědecké aktivity CPE jsou prováděny ve spolupráci s institucemi, které se dlouhodobě zabývají výzkumem polárních oblastí v České republice na základě již podepsané dohody (viz výše zmíněné NCVPO).

Následně první velký výzkumný projekt na Svalbardu byl realizován v rámci Mezinárodního polárního roku 2007–2008. V období 2010 až 2015 byla zřízena Česká arktická vědecká infrastruktura **„Stanice Josefa Svobody“** Přírodovědecké fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích (projekt podpořený Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR).¹⁶⁸ Infrastruktura sestává ze tří základních součástí. V hlavním středisku Svalbardu (Longyearbyen) se nachází dům Julia Payera, který byl přestavěn na vědeckou stanici s laboratořemi. To umožňuje výzkumníkům zpracovávat vzorky po celý rok přímo na místě. Tato základna je vybavena dvěma laboratořemi a ubytovací kapacitou, komunikačním a dílenským zázemím pro obsluhu veškerých terénních prací v oblasti Svalbardu. Druhým komponentem je terénní stanice „Nostoc“ nacházející se v Petuniabukte. Tato stanice působí jako technické zázemí pro terénní práce, má několik ubytovacích kapacit a také zde probíhá zpracování vzorků. Třetí součástí infrastruktury je pracovní loď „Clione“ – 15metrový ocelový motorsailer/škuner, pro zajištění obsluhy a logistiky terénních prací v oblasti Svalbardu, a dále pro samostatné výpravy do lokací mimo dosah ze základny nebo terénní stanice.¹⁶⁹

V navazujícím projektu je v současné době (2016) vytvářen logistický systém provozu infrastruktury, aby stanice mohla sloužit české vědě a vysokoškolskému vzdělávání. Dalším cílem je podle začlenění infrastruktury a jejího dlouhodobého ekologického

¹⁶⁶ Národní centrum výzkumu polárních oblastí, <http://ncvpo.webnode.cz/>.

¹⁶⁷ Výzkumný tým by chtěl na tomto místě poděkovat doc. Josefovi Elsterovi, vedoucímu Centra polární ekologie Přírodovědecké fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, za poskytnutí podkladů pro vypracování této části mapující české aktivity v Arktidě.

¹⁶⁸ ELSTER, Josef. Život v extrému aneb o polární botanice s doc. Josefem Elsterem, *Botanika*, 2016, [online] [cit. 2016-11-29]. Dostupné z: http://www.ibot.cas.cz/botanika/2016-1_Zivot-v-extremu.html.

¹⁶⁹ Infrastruktura Centra polární ekologie, <http://polar.prf.jcu.cz/infrastruktura>.

programu do mezinárodního systému výzkumu Arktidy. Jedná se velmi důležitý prvek české vědy, který významně přispívá k pochopení změn, které v současné době probíhají v Arktidě a které mají dopad i na střední Evropu.¹⁷⁰

Současný český multidisciplinární výzkumný program se soustředí v centrální oblasti Svalbardu. Výzkum integruje stávající i nová intenzivní měření klíčových biologických a fyzikálních veličin a procesů v různých pozorovacích místech v Arktidě. Od roku 2007 se Česká republika pravidelně účastnila několika programů, které byly realizovány pod záštitou Mezinárodního polárního roku (*International Polar Year*) (IPY 2007–2008). Jeden z programů, interdisciplinární výzkumný projekt arktického klimatu a biologické rozmanitosti (klimatologie a biologie), byl navržen jako součást sítě pro změny klimatu v Arktidě a studium biologické rozmanitosti (*Network for ARctic Climate and Biological DIversity Studies /ARCDIV NET/*). Hlavním cílem projektu bylo prozkoumat rozmanitost klimatu a ekosystémy v různých částech krajiny v arktické oblasti. Český výzkumný tým byl v tomto projektu zastoupený Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích, Botanickým ústavem AV ČR a Masarykovou univerzitou v Brně.¹⁷¹

Český výzkum a vysokoškolské vzdělávací aktivity jsou spojeny se SIOS („*Svalbard Integrated Arctic Earth System*“) a INTERACT – EU projekt – Mezinárodní síť pro pozemní výzkum a monitoring v Arktidě (*International Network for Terrestrial Research and Monitoring in the Arctic*). Česká republika je přidruženým členem v obou programech s cílem stát se plnohodnotným členem těchto mezinárodních výzkumných aktivit. Kromě toho Jihočeská univerzita má dvoustrannou smlouvu o spolupráci s Univerzitním centrem Svalbard (UNIS), s Norským polárním institutem (NPI) a s ruskou těžební společností ARKTIKUGOL.¹⁷²

Centrum polární ekologie je odpovědné za provoz a vzdělávací aktivity v oblasti arktické ekologie (včetně infrastruktury na Svalbardu). Hlavním posláním CPE je vědecký výzkum polárních oblastí zaměřený především na změny prostředí a organismů vlivem klimatických změn. Další náplní centra je poskytování pravidelné vysokoškolské výuky polární ekologie a přidružených oborů (studium života v extrémních podmínkách polárních oblastí zahrnující mikrobiologii, algologii, botaniku, zoologii, parazitologii, fyziologii a molekulární biologii a fyzické geografie polárních oblastí zahrnující klimatologii, glaciologii, geologii, geomorfologii a hydrologii polárních oblastí). Od roku 2011 CPE pod záštitou projektu „**Rozvoj**

¹⁷⁰ ELSTER, Josef. Život v extrému aneb o polární botanice s doc. Josefem Elsterem, op. cit.

¹⁷¹ Bulletin IASC, 2013, op. cit.

¹⁷² Česká arktická vědecká infrastruktura „Stanice Josefa Svobody“, Centrum polární ekologie, Přírodovědecká fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, [online] [cit. 2016-11-29]. Dostupné z: http://www.jhk.cz/download/akce_cs/1446616551_cs_czech-polar-ceska-veda-v-arktide.pdf.

pedagogických podmínek a učitelských týmů zaměřený na vytvoření a realizaci univerzitního kurzu polární ekologie a života v extrémním prostředí“, pravidelně organizuje „***Kurz polární ekologie***“, kterého se každoročně účastní 26 českých postgraduálních studentů. Kurz přináší informace o ekologickém fungování a biologické rozmanitosti obou polárních oblastí. Po teoretické části kurzu, cestují studenti na Svalbard, kde probíhají praktické terénní činnosti, při kterých se studenti seznamují s problematikou polárních oblastí ve výše uvedených oborech.¹⁷³

V roce 2012 ČR se společně stala 21. členem Mezinárodního vědeckého výboru pro Arktidu – IASC (*International Arctic Science Committee*), která se zabývá různými aspekty vědecké činnosti. Jako nevládní organizace IASC úzce spolupracuje s vědci ze zemí a organizací z celého světa s cílem usnadnit celosvětový zájem a účast na výzkumu Arktidy. Čeští výzkumníci se zapojují i do dalších různých mezinárodních výzkumných projektů v Arktidě. Představené projekty a činnosti CPE a NCVPO připravují podmínky pro dlouhodobý ekologický výzkum v Arktidě a zároveň pro akreditaci kurzů polární ekologie do univerzitního vzdělávání v České republice.¹⁷⁴

¹⁷³ ONDRUCH, Jakub, NÝVLT, Daniel, LÁSKA, Kamil, HRBÁČEK, Filip (eds.). Sborník abstraktů konference: *Současné trendy v českém polárním výzkumu 2014*, Brno, [online] [cit. 2016-11-29]. Dostupné z: http://polar.sci.muni.cz/media/69409/sbornik_polar_workshop2014_web.pdf.

¹⁷⁴ Bulletin IASC, 2013, op. cit.

Mapa č. 8: Špicberky a rozmístění české výzkumné stanice v Longyearbyenu a Petuniabukte¹⁷⁵

¹⁷⁵ ELSTER, Josef. Život v extrémě aneb o polární botanice s doc. Josefem Elsterem, op. cit.

5. Zájmy a cíle ČR v region Arktidy, doporučení pro českou zahraniční politiku

V páté části se výzkumná zpráva věnuje českým zájmům a cílům české angažovanosti v regionu Arktidy, na které logicky navazují konkrétní krátkodobá i dlouhodobá doporučení pro tvorbu české politiky v Arktidě.

5.1. Všeobecné české zájmy v Arktidě

Česká republika nemá v současné době vitální politické nebo ekonomické zájmy v Arktidě. Nicméně multidimenzionální aktivita v rámci mezinárodní spolupráce v této oblasti je důležitým faktorem pozitivně ovlivňující národní bezpečnost a mezinárodní postavení ČR, a to zejména v rámci EU a NATO. V regionu Arktidy se střetávají zájmy světových mocností (včetně naší spojenců v Alianci), které mají přímo nebo nepřímo dopad na bezpečnost v Evropě a potažmo v ČR.

Zájmy ČR v Arktidě lze vymezit následovně:

- 1) udržování Arktidy jako zóny míru a mezinárodní spolupráce, včetně řešení sporů prostřednictvím dialogu a norem mezinárodního práva;
- 2) omezení negativních dopadů změn klimatu, které probíhají v Arktidě;
- 3) posílení mezinárodní prestiže ČR a ochrana důvěryhodnosti státu na mezinárodní scéně;
- 4) zajištění účasti českých výzkumných institucí a výzkumníků na mezinárodních arktických fórech;
- 5) rozvíjení bilaterální spolupráce s partnery v Arktidě, zejména v oblasti výzkumu a byznysu;
- 6) rozvíjení činnosti mezinárodních organizací působících v Arktidě a kterých je ČR členem, v souladu s národními potřebami a zájmy, využití již existujících možností, které vycházejí z arktické politiky Evropské unie.

5.2. Konkrétní cíle ČR v Arktidě

1) Politika ČR v Arktidě by měla být postavena na pečlivě zvolených základech mezinárodních norem, pravidel a zvyků, které byly přijaty arktickou komunitou a tím tak umožnit České republice vyjádřit respekt vůči obyvatelům v regionu a přírodnímu prostředí Arktidy.

2) Rozhodnutí rozvíjet českou politiku v Arktidě by mělo být v souladu s jasnými očekáváními výsledku, kterým je vize aktivní role ČR jako arktického partnera.

3) České zapojení v Arktidě by mělo odpovídat rozdílným potřebám a aspiracím ČR, jak to vyplývá i z konkrétních politických, ekonomických a sociálních zájmů v Arktidě a procesům, které tam probíhají.

4) Hlavní a vzájemně propojené cíle české politiky v Arktidě by měly zahrnovat silnou a stabilní pozici ČR v tomto regionu, spolupráci se všemi příslušnými českými institucemi a pokračující investice do českého výzkumu Arktidy, ekonomické spolupráce, dobré vztahy s partnery v regionu, mezinárodní aktivity a vliv na politiku Evropské unie v Arktidě.

5.3. Doporučení pro tvorbu české politiky v Arktidě

K dosažení výše zmíněných cílů je nutné zvolit vhodné a konkrétní prostředky, nástroje a akce, které by se maximálně využily ve vhodném okamžiku. Na základě analýzy situace v Arktidě a postavení České republiky, včetně nejvýznamnějších aktivit realizovaných v rámci polárního výzkumu, lze vytvořit sadu detailních doporučení pro tvorbu české arktické politiky. Následující klíčová opatření zahrnující šest doporučení, by měla být přijata v blízké budoucnosti, aby mohla být co nejúčinnější v krátkodobém horizontu.

Za prvé, je vhodné, aby byl vypracován a zveřejněn oficiální dokument „**Arktická politika ČR**“, který by představil politiku České republiky v Arktidě. Za tímto účelem by bylo vhodné vytvořit meziresortní koordinační platformu/skupinu, která by spolupracovala se zástupci jak z akademické sféry, tak nevládního sektoru a byznysu, kteří se angažují v regionu Arktidy. „Arktická politika ČR“ by stanovila zásady, cíle, klíčové problematické oblasti a sektory českého působení na Arktidě. Zároveň by byl tento dokument přínosem jak pro dlouhodobou koordinaci českých aktivit v regionu Arktidy, tak i pro komunikaci přístupu vlády k partnerům v Arktidě, i české veřejnosti.

Za druhé, Česká republika by se mohla aktivně zapojit v rámci **Arktické rady**. Počínaje žádostí o „**pozorovatelský status**“ (prostřednictvím sekretariátu Arktické rady), přes

pravidelnou a aktivní účast českých zástupců ve vybraných pracovních skupinách Arktické rady, na základě schopností a kompetencí českých institucí. Pro aktivní zapojení ČR v Arktické radě by se dalo uvažovat o působení ve třech tematických oblastech v rámci **třech příslušných pracovních skupin Arktické rady**, které se zaměřují na otázky spojené s legislativními/mezinárodněprávními normami, životním prostředím a změnami klimatu a socio-ekonomickými dopady. S cílem dosáhnout potřebné české reprezentace je nezbytné vysílat na pravidelná setkání pracovních skupin vědeckého pracovníka, který se danou problematikou zabývá. Po vzoru Polska by se tak ČR kromě toho mohla stát podporovatelem intenzivnější spolupráce mezi ostatními pozorovateli Arktické rady, rozšiřováním agendy o nová a odborná témata, ve kterých je český polární výzkum lídrem na světové úrovni. Kromě toho je důležité připojit se ke společným iniciativám a projektům, ve kterých obzvláště důležitou roli hrají právě „pozorovatelské“ státy Arktické rady. Jedná se např. o aktivity na snížení znečištění životního prostředí nebo vlivů klimatických změn.

Za třetí, ČR by měla aktivněji **podporovat různorodost angažovanosti v Arktidě** prostřednictvím nástrojů **veřejné diplomacie**. Např. zveřejněním výše zmíněného oficiálního dokumentu „Arktická politika ČR“; iniciováním diskusí o arktických otázkách v bilaterální spolupráci s jednotlivými arktickými státy; pravidelným organizováním vědeckých, sociálních a ekonomických diskusí/výstav/akcí u příležitosti konání významných arktických událostí/mezinárodních fór; v návaznosti na představený dokument „Arktická politika ČR“ spustit webové stránky, které by mapovaly a prezentovaly aktivitu ČR v Arktidě a zároveň by byly využity k výměně informací a koordinaci činností jednotlivých institucí/výzkumníků.

Za čtvrté, je nezbytné **podporovat český arktický výzkum**. Např. prostřednictvím aktivní spolupráce s pracovní skupinou Arktické rady na podporu vědecké spolupráce („Scientific Cooperation Task Force“), s cílem podporovat další rozvoj nezávislého výzkumu v regionu, jakož i zlepšit příslušné vnitrostátní předpisy. Je také vhodné podporovat rozšíření výzkumu z oblasti přírodních věd, které jsou v současné době v českém arktickém výzkumu dominující (především polární ekologie), na oblasti dalších vědních oborů, např. společenských vědy (sociologie, antropologie, ekonomie, politologie apod.). Zároveň zdůrazňovat potřebu mezioborovosti, tedy propojování jednotlivých výzkumů s cílem získat komplexní výsledky výzkumu. Kromě toho je také důležité, aby čeští výzkumníci a instituce plně využívali možnost zapojení do mezinárodních konsorcií výzkumných projektů (např. Horizont 2020).

Za páté, české vládní instituce by měly podporovat a **iniciovat větší zapojení českých firem** v regionu Arktidy. Jedná se především o možnosti pro české firmy působící v odvětví energetiky, stavby lodí, hornictví, stavebnictví, strojírenství, informačních a komunikačních technologií, vývozu, cestovním ruchu a v oblasti výzkumu a vývoje. České firmy by měli být prezentovány na různých mezinárodních veletrzích a

hospodářských fórech, popř. během byznys dnů na mezinárodních konferencích (např. Arctic Business Forum, Arctic Frontiers, Arctic Circle, High North Dialogue, Arctic Science Summit Week apod.). V této souvislosti by také bylo vhodné iniciovat vytvoření společné platformy, která by stanovila relevantní sociální a ekologické pokyny/normy pro české firmy působící v regionu. Kromě toho by platforma mohla sloužit jako ideální zprostředkovatel pro komunikaci potřeb, definovaných jednotlivými arktickými státy, českým firmám. České firmy by tak měly jedinečnou příležitost konzultovat své exportní možnosti nejen s ekonomickými diplomaty z vybraných ambasad České republiky, ale i diplomaty a zástupci firem z arktických zemí v ČR.

Za šesté, v neposlední řadě je klíčová **podpora vzdělávacích programů**, šíření povědomí o Arktidě – přírodě, kultuře, prostředí, životě místních a původních obyvatel, a porozumění fungování jednotlivých procesů, vztahů a života na Arktidě. Široké povědomí a znalost specifik regionu zvyšuje zájem o oblast a zároveň přispívá k dlouhodobému udržitelnému rozvoji prostřednictvím vhodně zvolených nástrojů, případně realizací konkrétních projektů.

5.4. Tři dodatečná doporučení v krátkodobém horizontu

1) Aktivní účast politických lídrů v rámci ASSW 2017 v Praze

Pro zviditelnění zájmu ČR o region Arktidy je zapotřebí organizování a hostování odborných mezinárodních konferencí a sympózií na území ČR, jako je např. **Arctic Science Summit Week** (ASSW 2017), který se bude konat v Praze ve dnech 31. března – 7. dubna 2017. Přítomnost a aktivní účast nejen zástupců akademické obce a vědeckých výzkumníků, ale především zástupců státní správy na nejvyšší úrovni je více než žádoucí. Jedná se o skvělou příležitost, jak představit ČR jako zemi, která má zájem se zapojit a podílet na rozvoji Arktidy mezinárodnímu publiku. Konference se každoročně účastní klíčoví aktéři včetně politických lídrů (ne)arktických zemí, akademické a expertní komunity a v neposlední řadě představitelé business sektoru. V ideálním případě by konference ASSW 2017 měla být oficiálně zahájena ministrem zahraničních věcí.

2) Prezentace na dalších mezinárodních arktických fórech

Pro ČR by rozhodně bylo přínosné zapojit se do veřejné debaty např. v rámci prestižních arktických fór organizovaných mimo ČR, např. **Arctic Futures symposium**, které každoročně organizuje belgická Mezinárodní polární nadace (uznávaná také Belgickým královským statutem). Jedná se o skvělou příležitost o zviditelnění ČR v polárním výzkumu mezi ostatními evropskými státy. Další ideální platformou pro představení českých aktivit a zájmů v Arktidě by bylo mezinárodní fórum **Arctic Circle**

organizované v Reykjavíku, které má již několikaletou tradici se záštitou prezidenta Islandu. Jedná se o klíčovou konferenci, které se účastní jak političtí lídři nejen arktických zemí, tak i členové akademické obce, vědci a zástupci business sektoru. Kromě tematických okruhů, Arctic Circle nabízí možnost prezentace národních programů, jež představují aktivity dané země v Arktidě. To by mohl být prostor pro zapojení České republiky a větší zviditelnění země v polárním výzkumu. Za zvážení také stojí potenciální spolupráce s další nearktickou zemí, kde by bylo ideálním kandidátem Polsko, se kterým ČR dlouhodobě spolupracuje v rámci výzkumu na Špicberkách (Svalbardu) (polská expedice mimo jiné každoročně dopravuje zásoby pro českou vědeckou stanici Josefa Svobody na Svalbardu). Českou republiku by mohl na mezinárodních fórech reprezentovat vědecký výzkumník zabývající se danou tematikou, a který má v regionu potřebné osobní styky (za obor mezinárodní vztahy Barbora Padrtová, v oblasti přírodních věd Josef Elster) v doprovodu diplomata MZV ČR.

3) Zabezpečit udržitelné financování na podporu arktického vědeckého výzkumu ze státního rozpočtu

Vláda ČR by měla více **podporovat arktický vědecký výzkum** ať již v rámci projektových rámců, nebo mimo ně. Kromě přírodních věd je vhodné podporovat výzkum v dalších oblastech včetně věd společenských (mezinárodní vztahy, politologie, sociologie atd.). V ideálním případě by bylo vytvoření rozpočtového rámce s vyšší finanční podporou. Tím by se zajistila kontinuita, navázání na již realizované projekty a dlouhodobá podpora arktického výzkumu.

Závěr

Celosvětový zájem o Arktidu od počátku 21. století výrazně vzrostl. Zároveň s tím i stoupá její důležitost a geostrategický význam. S postupujícími klimatickými změnami prochází region Arktidy dynamickým vývojem, který s sebou přináší celou řadu nových výzkumných a ekonomických možností, zároveň bezpečnostních rizik a výzev. Česká republika nemá v současné době v životní politické nebo ekonomické zájmy v Arktidě. Nicméně zapojení do mezinárodní spolupráce v této oblasti je **důležitým faktorem pozitivně ovlivňující národní bezpečnost a mezinárodní postavení ČR**, a to zejména v rámci struktur EU a NATO. Kromě toho, v Arktidě se střetávají zájmy světových mocností (včetně českých spojenců v Alianci), které mají přímý a nepřímý dopad na bezpečnost v Evropě a potažmo v ČR. Zájem České republiky je nezůstat stranou tohoto vývoje a rozvíjet angažovanost v regionu.

Předkládaná **VÝZKUMNÁ ZPRÁVA** vychází z identifikované výzkumné potřeby Ministerstva zahraničních věcí ČR. Cílem analýzy je získání poznatků, na základě kterých jsou formulována doporučení pro rozhodování státní správy v oblasti mezinárodních vztahů a zahraniční politiky ČR. VÝZKUMNÁ ZPRÁVA tak přispívá k aktivnějšímu podílu ČR na formování arktické politiky na evropské i globální úrovni. Zároveň slouží pro **kvalifikované rozhodování** v politických, ekonomických a mezinárodněprávních otázkách Arktidy, **zvýšení důležitosti a prestiže ČR** a směřování dalšího vědeckého bádání v regionu.

VÝZKUMNÁ ZPRÁVA **definuje Arktidu**, analyzuje současný stav a **základní principy fungování** arktického režimu. Následně jsou zkoumané **politiky jednotlivých klíčových aktérů** – osm arktických států (Dánsko, Finsko, Island, Kanada, Norsko, Rusko, Švédsko a USA), kteří působí v arktickém regionu a podílí se na jeho správě a řízení. Kromě toho jsou do analýzy zahrnuti **další čtyři relevantní aktéři** (Arktická rada, Evropská unie, NATO a Čína), kteří se podílejí na tvarování politiky v Arktidě.

V návaznosti na představení hlavních českých aktivit Arktidě, VÝZKUMNÁ ZPRÁVA předkládá **klíčová doporučení pro státní správu ČR**, jakým způsobem se aktivněji zapojit do rozvoje Arktidy. Šest dlouhodobých doporučení zahrnuje: **1)** návrh na formulování české **Arktické politiky ČR**, která by definovala cíle a principy českého působení v regionu; **2)** aktivnější zapojení do **Arktické rady** získáním **statusu „pozorovatele“**; **3)** **podporu různorodosti angažovaností** v Arktidě prostřednictvím nástrojů veřejné diplomacie; **4)** vládní **podporu českého arktického výzkumu**; **5)** iniciaci většího **zapojení českých firem** v regionu Arktidy a **6)** podporu **vzdělávacích programů**. Následující tři doporučení v krátkodobém horizontu zahrnují: (a) aktivní **účast českých politických lídrů na Arctic Science Summit Week 2017**, organizovaný v Praze v březnu/dubnu 2017; (b) prezentaci na dalších **mezinárodních arktických**

fórech a (c) zabezpečit udržitelné financování na podporu arktického vědeckého výzkumu ze státního rozpočtu.

Resumé v anglickém jazyce

RESEARCH REPORT

The Arctic: Political-Security, Economic and Scientific- Research Aspects

Since the beginning of the 21st century global interest towards the Arctic region has increased significantly. At the same time, the geostrategic importance has also grown. The Arctic region is currently undergoing dynamic development, facing the climate changes, which bring a whole new set of research and economic opportunities, as well as security risks and challenges. The Czech Republic currently has neither vital nor direct political or economic interests in the Arctic. However, participation in international cooperation in this region is an important factor which **positively affects national security and international position of the Czech Republic**, especially in the context of the EU and the NATO. In addition, the Arctic is an arena where the interests of world powers meet (including Czech allies in NATO), thus it has direct and indirect impact on security in Europe and the Czech Republic. The interest of the Czech Republic is to avoid isolation from the developments taking place in the Arctic and elaborate more active engagement in the region.

The **RESEARCH REPORT** is based on research needs identified by the Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic. The aim of the analysis is to obtain knowledge, based on which recommendations for government decision-making in the field of international relations and foreign policy are formulated. The **RESEARCH REPORT** contributes to active engagement of the Czech Republic in shaping the Arctic policies both at European and global level. At the same time, the report supports high-quality decision making on political, economic and international law Arctic issues, hence **raising the importance of the Czech Republic** and shaping a direction of further scientific research in the region.

The **RESEARCH REPORT** **defines the Arctic**, analyzes the current status and the **basic principles of the Arctic regime**. Subsequently, the report examines **policies of key actors** – eight Arctic states (Denmark, Finland, Iceland, Canada, Norway, Russia, Sweden and the USA), which operate in the Arctic region and are involved in its governance. In addition, the report includes analysis of **other four relevant actors** involved in Arctic policy shaping (Arctic Council, European Union, NATO and China).

Following the introduction of the main activities of Czech Arctic research, the report presents **key recommendations for the government of the Czech Republic** how to increase active involvement in the development of the Arctic. Six long-term

recommendations include: **1)** a proposal for formulating **Arctic policy of the Czech Republic**, which should define the principles and aims of the Czech presence in the region; **2)** active involvement in **the Arctic Council** by obtaining an “**observer status**”; **3)** **promoting diversity of the engagement** in the Arctic through the instruments of public diplomacy; **4)** government **support for the Czech Arctic research**; **5)** initiate **greater involvement of Czech companies** in the Arctic region and **6)** support **educational programs**. The following three short term recommendations include: (i) active participation of **Czech political leaders at the Arctic Science Summit Week 2017**, organized in Prague in March/April 2017; (ii) presentation during the other **international Arctic forums** and (iii) securing sustainable financial resources within the state budget for supporting Arctic-related research.

Seznam zkratek

A5	skupina pěti pobřežních arktických států: Kanada, USA, Rusko, Norsko, Dánsko
A8	skupina osmi členů Arktické rady (státy disponující územím v arktické oblasti): Dánsko, Finsko, Island, Kanada, Norsko, Rusko, Švédsko, USA,
AEC	Arctic Economic Council (Arktická hospodářská rada)
AEPS	Arctic Environmental Protection Strategy (Strategie ochrany životního prostředí v Arktidě)
AGCF	Fórum arktické pobřežní stráže
AR	Arktická rada
CAA	Chinese Arctic and Antarctic Administration (Organizace pro čínské expedice do Arktidy a Antarktidy)
CITES	Convention on International Trade in Endangered Species (Úmluva o mezinárodním obchodu s ohroženými druhy volně žijících živočichů a rostlin)
CPE	Centrum polární ekologie
ČR	Česká republika
EEZ	Exclusive Economic Zone (Výlučná ekonomická zóna)
EISCAT	European Incoherent Scatter Scientific Association /norsko-finsko-švédského sdružení/
EU	Evropská unie
FTA	Free-Trade Agreement (Dohoda o volném obchodu)
G8	Group of Eight (sdružení ekonomicky nejvyspělejších států světa (Francie, Itálie, Japonsko, Kanada, Německo, Velká Británie a USA)
IASC	Mezinárodní vědecká komise pro Arktidu (International Arctic Science Committee)

ICC	Inuit Circumpolar Council (Inuitská polární rada)
IMO	International Maritime Organisation (Mezinárodní námořní organizace)
INTERACT	International Network for Terrestrial Research and Monitoring in the Arctic (Mezinárodní síť pro pozemní výzkum a monitoring v Arktidě)
IPY	International Polar Year (Mezinárodní polární rok)
NATO	North Atlantic Treaty Organization (Severoatlantická aliance)
NCVPO	Národní centrum výzkumu polárních oblastí
NORAD	North American Aerospace Defense Command (Severoamerické velitelství protivzdušné obrany)
NSIDC	National Snow and Ice Data Center
REE	<i>Rare Earth Elements</i> (vzácné zeminy)
PRIC	Polar Research Institute of China (Čínský polární výzkumný institut)
SAR	Search and Rescue (Pátrací a záchranná služba /Island/)
SIOS	Svalbard Integrated Arctic Earth System
UNCLOS	United Nations Convention on the Law of the Sea (Úmluva OSN o mořském právu)
ŽP	Životní prostředí

Seznam grafů, map a tabulek

GRAF Č. 1: PRŮMĚRNÉ ROČNÍ TEPLOTY CELOSVĚTOVĚ A V OBLASTI NA SEVER OD 60° S. Š. (1900–2015).....	15
GRAF Č. 2: ROZSAH ARKTICKÉHO MOŘSKÉHO LEDU	16
MAPA Č. 1: NÁROKY USA A KANADY NA VÝLUČNOU EKONOMICKOU ZÓNU V BEAUFORTOVĚ MOŘI.	11
MAPA Č. 2: VZNESENÉ NÁROKY STÁTŮ A5 NA KONTINENTÁLNÍ ŠELF V ARKTICKÉ OBLASTI.....	13
MAPA Č. 3: SEVEROVÝCHODNÍ A SEVEROZÁPADNÍ PLAVEBNÍ CESTA	18
MAPA Č. 4: UMÍSTĚNÍ HANSOVA OSTROVA VE VZTAHU K NÁMOŘNÍ HRANICI MEZI TERITORIÁLNÍMI VODAMI KANADY A DÁNSKA	25
MAPA Č. 5: RUSKÉ VOJENSKÉ ZÁKLADNY V ARKTIDĚ.....	35
MAPA Č. 6: USA – POROVNÁNÍ VELIKOSTI ALJAŠKY S OSTATNÍM ÚZEMÍM USA	38
MAPA Č. 7: LICENČNÍ OBLASTI V NORSKÉM A GRÓNSKÉM MOŘI. OBLAST DREKI.....	58
MAPA Č. 8: ŠPICBERKY A ROZMÍSTĚNÍ ČESKÉ VÝZKUMNÉ STANICE V LONGYEARBYENU A PETUNIABUKTE	67
TABULKA Č. 1: VZDÁLENOST VYBRANÝCH PŘÍSTAVŮ PŘI VYUŽITÍ RŮZNÝCH PLAVEBNÍCH UZLŮ A CEST .	19
TABULKA Č. 2: SETKÁNÍ ČLENŮ AR NA MINISTERSKÉ ÚROVNI OD JEJÍHO ZALOŽENÍ	46
TABULKA Č. 3: VZTAH VYBRANÝCH ČLENSKÝCH STÁTŮ EU K ARKTICKÉ RADĚ	54
TABULKA Č. 4: PŘEHLED ZAŘAZENÍ POBŘEŽNÍ STRÁŽE V RÁMCI JEDNOTLIVÝCH ARKTICKÝCH ZEMÍCH ..	56

Informace o autorech

Mgr. Barbora Padrtová (*vedoucí výzkumného týmu*) v současnosti působí na pozici expertky na geopolitiku a bezpečnost v londýnském think-tanku Polar Research and Policy Initiative (PRPI). Dříve zastávala pozici programové ředitelky pro tranzici (2014–2015) a projektové manažerky (2011–2014) ve slovenské mimovládní organizaci CENAA. V roce 2011 také působila na politické sekci Velvyslanectví Irácké republiky ve Washingtonu, D.C. V současné době je Ph.D. kandidátkou na Katedře mezinárodních vztahů a evropských studií, Fakultě sociálních studií, Masarykovy univerzity v Brně. Magisterský titul získala v roce 2012 v oboru bezpečnostní a strategická studia na Masarykově univerzitě v Brně. V roce 2009 úspěšně ukončila studium mezinárodních vztahů a evropských studií na Metropolitní univerzitě v Praze. Během vysokoškolského studia také studovala mezinárodní vztahy a politologii na Universiteit Twente v Nizozemsku. Její výzkum se zaměřuje především na geopolitiku a bezpečnost v Arktidě a vztahy mezi NATO a Ruskem. Je autorkou/spoluautorkou řady odborných publikací. Je také členkou UArctic Thematic Network on Geopolitics and Security, Arctic-Frost Network, APECS, ECPR a IPSA.

JUDr. Ing. Zuzana Trávníčková, Ph.D., vystudovala mezinárodní politické vztahy na Fakultě mezinárodních vztahů Vysoké školy ekonomické v Praze a právo na Právnické fakultě Univerzity Karlovy. Vyučuje mezinárodní právo, diplomatické právo a mezinárodní ekonomické právo na Vysoké škole ekonomické v Praze. Dlouhodobě se zabývá problematikou mezinárodních režimů a právními otázkami ukládání a implementace mezinárodních sankcí. Je autorkou/spoluautorkou řady odborných článků (např. *Ochrana životního prostředí v Arktidě jako mezinárodní režim. Mezinárodní vztahy*. 2013, roč. 48, č. 3, s. 62–80; *Arktická politika Evropské unie v mezinárodním kontextu. Současná Evropa* [online]. 2010, roč. XV, č. 1, s. 3–30) a editorkou a spoluautorkou několika odborných monografií (např. *Mezinárodní smlouvy jako součást mezinárodního režimu Arktidy*. In: ŠTURMA, Pavel, TRÁVNÍČKOVÁ, Zuzana. *Výklad a aplikace mezinárodních smluv v průběhu času*. Praha: Česká společnost pro mezinárodní právo v nakladatelství Eva Rozkotová, 2014, s. 140–153).